

Χώρος και Μετανάστευση στις σημερινές συνθήκες
Η περίπτωση της Μυτιλήνης

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ // ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

Ερευνητική εργασία

Χώρος και Μετανάστευση στις σημερινές συνθήκες
η περίπτωση της Μυτιλήνης

Κυριακίδη Μάρη

Επιβλέπουσα διδάσκουσα: Χατζησάββα Δήμητρα

Χανιά // Μάρτιος 2017

Ευχαριστώ...

*την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κ. Χατζησάββα για την υπομονή και την πολύτιμη
καθοδήγηση της καθ' όλη την διάρκεια αυτής της εργασίας και όχι μόνο...
τους δικούς μου ανθρώπους που με αγαπούν, με στηρίζουν και με αντέχουν...*

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	4
---------------	---

Κεφάλαιο 1: Μετανάστευση στη σύγχρονη συνθήκη

1.1 Μετακίνηση – Ταυτότητα – Ετερότητα	12
1.2 Είδη μετανάστευσης	17
1.2.1 Μετανάστευση «δεύτερης γενιάς»	20
1.3 Οικονομικές/Κοινωνιολογικές θεωρίες για την μετανάστευση.....	22
1.4 Η μετανάστευση στον Ελλαδικό χώρο	25
1.4.1 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών.....	25
1.4.2 Το μεταναστευτικό ζήτημα της Ελλάδας.....	27

Κεφάλαιο 2: Μετανάστευση και χώροι υποδοχής στη σύγχρονη ελληνική συνθήκη

2.1 Οικονομική Κρίση και Μετανάστευση στον ελληνικό χώρο.....	37
2.2 Δημόσιος χώρος και μετανάστευση.....	40
2.3. Πολυπολιτισμική συγκατοίκηση στην Αθήνα.....	46
2.3.1 Γεωγραφία εγκατάστασης των μεταναστών στην Αθήνα	46
2.3.2 Μεταναστευτικές διαδρομές στην Αθήνα του «σήμερα»	53
2.4 Κέντρα υποδοχής μεταναστών.....	57
2.4.1 Διαδικασία Εισαγωγής στα Κέντρα Υποδοχής	57
2.4.2 Δομή και κατασκευαστικά χαρακτηριστικά των Κέντρων Υποδοχής.....	61
2.4.3 Τοποθέτηση των Χώρων Υποδοχής και Συνθήκες Διαβίωσης	65

Κεφάλαιο 3: Η περίπτωση της Μυτιλήνης

3.1 Εξέλιξη του μεταναστευτικού φαινομένου στο νησί της Λέσβου	73
3.2 Τα κέντρα υποδοχής και φιλοξενίας προσφύγων στο νησί.....	79
3.3 Οι χωρικές συνθήκες των κέντρων υποδοχής - Συνθήκες διαβίωσης	82

Συμπερασματικά	90
Παραρτήματα.....	94
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	102

Εισαγωγή

Η Ελλάδα όπως και πολλές άλλες χώρες της Νοτίου Ευρώπης, αποτέλεσαν κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, προορισμό διαφόρων τύπων μετανάστευσης. Κυρίως μετά το 1989, η αλλαγή από χώρες προέλευσης μεταναστών, σε χώρες προορισμού, συνέπεσε με την αυξανόμενη ζήτηση ευέλικτης εργασίας σε συγκεκριμένους τομείς, η οποία οφείλονταν σε εσωτερικές ή γενικότερες αναδιαρθρώσεις. Πολλοί ερευνητές κάνουν λόγο για ένα Μεσογειακό ή νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο μετανάστευσης (Tsatsoglou & Hadjikonstanti, 2003; Bettio et al., 2006; Εμκε-Πουλοπούλου, 2007). Οι διαφορές ανάμεσα σε περιοχές και χώρες είναι σημαντικές και δεν μπορούν να χαρακτηριστούν με τον απλό διαχωρισμό «βορρά-νότου». Εκείνο που μπορεί να επισημανθεί είναι ότι στις νοτιοευρωπαϊκές χώρες υπάρχουν κοινά σημαντικά ζητήματα, που διαφοροποιούν τις μεταναστευτικές ροές των τελευταίων χρόνων, από τις παλαιότερες προς τις χώρες του βορρά, δημιουργώντας μάλιστα διαφορετικά περιβάλλοντα για την εγκατάσταση των μεταναστών (Βαΐου, 2009).

Ωστόσο, όποιο και αν ήταν το σύστημα που διαχρονικά επικρατεί, η μελέτη του χώρου αποτελεί ένα κατάλληλο πεδίο, στο οποίο εντοπίζονταν όλες οι μεταλλαγές που λαμβάνουν χώρα, σε κάθε επίπεδο της ζωής. Οι ραγδαίες εξελίξεις στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας και του πολιτισμού, που έλαβαν χώρα τους τελευταίους αιώνες, αποτυπώθηκαν στις πόλεις, αλλά και σε όλα τα μέρη τα οποία αποτέλεσαν τόπο υποδοχής μεταναστών και προσφύγων.

Στην Ελλάδα, η οποία χαρακτηρίζεται από κοινωνικοοικονομικές ανακατατάξεις και βιώνει έντονη κρίση, οι μεγάλες πόλεις και τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, δέχτηκαν τις μεγαλύτερες ροές μεταναστών. Σε αντίθεση με παλαιότερες εποχές, η σημερινή ακραία επικρατούσα κρίση αυξάνει τις πιέσεις που δέχονται σε όλα τα επίπεδα οι παραπάνω περιοχές. Η μετανάστευση αποτελεί ιστορικά, παράγοντα μετασχηματισμού των τόπων υποδοχής και στη σημερινή κρίση λαμβάνει μεγαλύτερες και πιο έντονες διαστάσεις. Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης η οποία συνδέεται άμεσα με την κρίση, συνεχώς τροφοδοτείται από ρατσιστικά χαρακτηριστικά, που προκαλούν αίσθημα φόβου και ανασφάλειας στους πολίτες, με αποτέλεσμα να λαμβάνονται πλήθος μέτρων και

πολιτικών σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), αλλά και στους τόπους άφιξης των μεταναστών (Ζιώμας κ.συν., 2005; Βαΐου, 2010).

Η εγκατάσταση των μεταναστών στις μεγάλες πόλεις και στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου με τον τρόπο που έχει πραγματοποιηθεί, έλαβε τα τελευταία χρόνια συγκεκριμένα χωρικά χαρακτηριστικά. Έρευνες οι οποίες πραγματοποιήθηκαν, έδειξαν ότι υπάρχουν ποικίλοι παράγοντες που σχετίζονται με τον τόπο και τον τύπο εγκατάστασης των καινούργιων ομάδων (Βαΐου, 2013). Αυτό μπορεί να εξαρτάται από τον προορισμό του ταξιδιού των μεταναστών, τη δυνατότητα εύρεσης κατοικίας και εργασίας στον τόπο εγκατάστασης, τις κοινότητες και τα κοινωνικά δίκτυα που έχουν αναπτυχθεί στον τόπο υποδοχής καθώς και τις διαφοροποιήσεις ανάλογα με την χώρα προέλευσης του καθενός, το φύλλο κ.α.

Αν και η ένταξη των ανθρώπων αυτών στην κοινωνία των τόπων υποδοχής, ξεκινά από το νομικό καθεστώς και από το θεσμικό πλαίσιο στο οποίο υπόκεινται, η ίδια η εγκατάσταση των μεταναστών σε συγκεκριμένους χώρους, αποτελεί ένα άτυπο μέσο ένταξής τους στην κοινωνία υποδοχής, ενώ ο χώρος λειτουργεί ως καταλύτης στη δημιουργία σχέσεων συγκατοίκησης και γειτνίασης. Αυτό συμβαίνει λόγω των δραστηριοτήτων των μεταναστών στην καθημερινή τους ζωή, όπως η εργασία, η κατοίκηση, οι ασχολίες κατά τον ελεύθερο χρόνο τους κ.ά. Ακόμη, εμφανής είναι η δημιουργία κοινοτήτων είτε μέσω των γραφείων των επίσημων φορέων, είτε με την έννοια των κοινωνικών δικτύων και των δεσμών (Βαΐου, 2010; Βαρουξή και Σαρρή, 2012).

Στην σημερινή εποχή της κρίσης, στον χώρο υποδοχής προσφύγων, εμφανίζονται νέου τύπου συγκρούσεις και αντιπαραθέσεις που θέτουν την συμβίωση μεταναστών και ντόπιων σε κρίση. Τις προηγούμενες δεκαετίες η προσπάθεια των κρατών και των αντίστοιχων πολιτικών, ήταν η επίτευξη της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών στη χώρα υποδοχής κυρίως ως μια κατηγορία εργασίας οικονομικά χαμηλών αποδοχών. Σήμερα, αυτό έχει διαφοροποιηθεί λόγω της οικονομικής κρίσης. (Βαΐου, 2010; Βαρουξή και Σαρρή, 2012)

Οι σημερινές πολιτικές που σχετίζονται με τη μετανάστευση, έχουν βασικό μέλημα αφενός μεν την ανακοπή των μεταναστευτικών ρευμάτων, αφετέρου δε την μεταφορά των μεταναστών από τις περιοχές που εγκαθίστανται σε άλλες χώρες. Συνεπώς, δημιουργούνται νέας μορφής συγκρουσιακές συνθήκες στα κέντρα των μεγάλων πόλεων,

αλλά και στις μικρές-κλειστές κοινωνίες, όπως είναι αυτές των νησιών. που Βασικές αιτίες είναι η φτωχοποίηση των κατοίκων, αλλά και οι εθνικές και κοινοτικές πολιτικές που εφαρμόζονται για τη μετανάστευση, ο οξύς δημόσιος λόγος και η στοχοποίηση των μεταναστών που δημιουργούν συναισθήματα ρατσιστικά σε ένα μεγάλο μέρος των ντόπιων κατοίκων αυτών των περιοχών (Ζιώμας κ.συν., 2005).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, **στην παρούσα μελέτη**, γίνεται ανάλυση του φαινομένου της σύγχρονης μετανάστευσης εστιάζοντας στον χώρο της πόλης υποδοχής των μεταναστών. Για την επίτευξη αυτού του στόχου η εργασία εστιάζει σε 3 ενότητες εξέτασης του θέματος, δίνοντας έμφαση στη σύγχρονη βιβλιογραφία αλλά και σε επιτόπια έρευνα.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** αποσαφηνίζονται βασικές έννοιες και οι ορισμοί, που είναι απαραίτητα για την καλύτερη κατανόηση του μεταναστευτικού φαινομένου. Παρουσιάζονται θεωρητικές οικονομικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, που ερμηνεύουν το φαινόμενο με ποικίλους τρόπους και σε διαφορετικές κλίμακες. Στην συνέχεια, διερευνώνται τα χαρακτηριστικά των μεταναστών και η κατάσταση που επικρατεί στην Ελλάδα από τις αρχές του 2000 μέχρι και σήμερα. Έτσι, η μετανάστευση παρουσιάζεται μέσα από πολλές διαφορετικές οπτικές, που θα επιτρέψει την βαθύτερη μελέτη αργότερα.

Στο **επόμενο κεφάλαιο**, εξετάζεται η περίοδος της οικονομικής κρίσης και ανασφάλειας στην χώρα μας αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη και πώς αυτή επηρέασε την μετανάστευση και ως συνέπεια και τον χώρο. Επιχειρείται η ανάλυση του αστικού δημόσιου χώρου σε σχέση με το φαινόμενο. Εξετάζονται οι δραστηριότητες, που λαμβάνουν μέρος σε αυτόν όπως εργασία, ελεύθερος χρόνος, κοινωνικοποίηση. Στην συνέχεια, παρουσιάζεται το παράδειγμα της πολυπολιτισμικής πόλης της Αθήνας, λόγω των πληθυσμών που εγκαταστάθηκαν κατά την τελευταία μεταναστευτική περίοδο και αναλύεται η χωρική κατανομή των πληθυσμών στις γειτονιές της. Γίνεται αναφορά και στην κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην πόλη με τις νέες μεταναστευτικές ροές. Στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου, επιχειρείται η καταγραφή των χώρων κράτησης και φιλοξενίας μεταναστών στην Ελλάδα. Εστιάζοντας στις χωρικές συνθήκες των κέντρων, στις περιοχές τοποθέτησής τους και στις συνθήκες που επικρατούν σε αυτά.

Στο **τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο**, η εργασία επικεντρώνεται και αναλύει την περίπτωση της Μυτιλήνης, εξετάζονται οι ιδιαιτερότητες και οι επιπτώσεις που

παρουσιάζει το νησί σε σχέση με το νέο μεταναστευτικό φαινόμενο ειδικότερα τα τελευταία δύο χρόνια. Δίνονται αναλυτικές πληροφορίες για τα υπάρχοντα κέντρα υποδοχής, τον τρόπο λειτουργίας τους, τις χωρικές αλληλουχίες και τις συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν. Γίνεται μια προσπάθεια προσέγγισης του τρόπου που το φαινόμενο έχει επηρεάσει την καθημερινότητα του νησιού και τις σχέσεις μεταξύ γηγενών και μεταναστών.

Η κρισιμότητα και η πολυπλοκότητα του μεταναστευτικού θέματος σε ζητήματα χώρου είναι λοιπόν το βασικό ζήτημα που θα επιχειρήσει να αναλύσει η συγκεκριμένη εργασία.

1. Ζευγάρι που μόλις διέσχισε τη θάλασσα

2. Σύνθημα σε τοίχο στο λιμάνι της Χίου

Κεφάλαιο 1: Μετανάστευση στη σύγχρονη συνθήκη

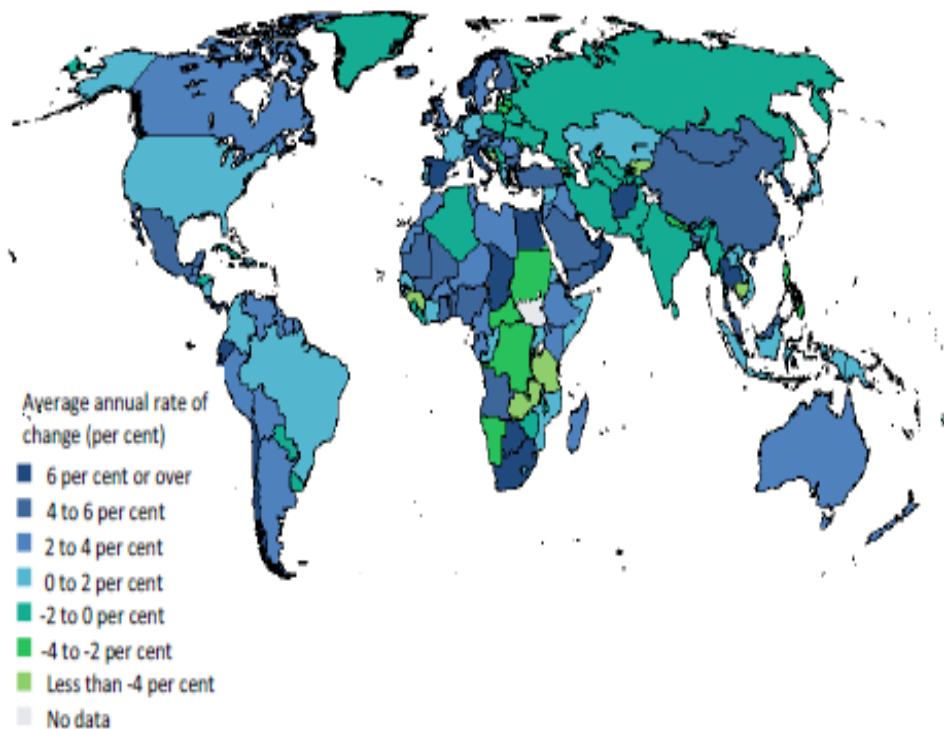
Στο τέλος του εικοστού αιώνα τόσο η μετανάστευση όσο και ο ανερχόμενος νεο-εθνικισμός - παρά την οικονομική και τεχνολογική παγκοσμιοποίηση, έχουν λάβει μεγάλες διαστάσεις, γεγονός που από τη φύση του εμπεριέχει αντίφαση. Από τη μια πλευρά, οι κοινωνίες μετακινούνται, αναμειγνύονται και επικοινωνούν περισσότερο από ποτέ και από την άλλη φαίνεται να αναζητούν, με όλο και μεγαλύτερη ένταση, τη χαμένη τους ταυτότητα και το χωρικό τους ανήκειν. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι ο όρος της παγκοσμιοποίησης, δηλαδή η διαδικασία διεθνούς διασύνδεσης μέσω της ανταλλαγής απόψεων υλικών αγαθών και πολιτισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, έχει εισαχθεί πολύ πρόσφατα, με την έννοια να καθιερώνεται κατά τη δεκαετία του 1970 και τη μετανάστευση να αποτελεί βασικό παρανομαστή των νέων πολιτιστικοοικονομικών σχέσεων που εγκαθιδρύονται (Βρύζας, 1997). Μια ακόμη σημαντική αλλαγή τα τελευταία χρόνια είναι η αύξηση των συγκρούσεων εντός εθνικών συνόρων, ενώ έχουν περιοριστεί δραστικά οι πολεμικές αναμετρήσεις μεταξύ κρατών οι οποίες εκατό χρόνια πριν, αποτελούσαν τον κυρίαρχο τρόπο έκφρασης των μεγάλων αντιθέσεων (Χριστόδουλος, 2014).

Αυτή η νέα εποχή, στην οποία όλα επιταχύνονται και επεκτείνονται, γίνεται αναπόφευκτα αντικείμενο μελέτης αυτό που ο Μαρξ αποκάλεσε «η εξόντωση του χώρου από τον χρόνο» και η χρήση όρων όπως επιτάχυνση, παγκόσμιο χωρίο, υπερπήδηση χωρικών εμποδίων, συνόρων και η διατάραξη οριζόντων.

Το κύμα μετακινήσεων που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη εποχή συνδέεται κατά κύριο λόγο με την οικονομική αβεβαιότητα και με την ασφάλεια στον τόπο καταγωγής των ανθρώπων (εθνοτικές, θρησκευτικές συγκρούσεις κ.λπ).

Σύμφωνα με την Ετήσια Έκθεση για τη Μετανάστευση των Ηνωμένων Εθνών, ο αριθμός των μεταναστών συνεχίζει να αυξάνεται ταχύτατα τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια, φτάνοντας τα 244 εκατομμύρια το 2015, ενώ για τα έτη 2010 και 2000 ο αντίστοιχος αριθμός ήταν 222 εκατομμύρια και 173 εκ. αντίστοιχα. Συμπεραίνεται λοιπόν ότι περίπου το 3,3% του παγκόσμιου πληθυσμού ζει μακριά από τον τόπο καταγωγής. Από την άλλη πλευρά όπως αναφέρει και ο Taylor (2000), οι κάτοικοι των χωρών υποδοχής των

μεταναστών φαίνεται να εκδηλώνουν με ιδιαίτερα έντονο τρόπο την ανάγκη τους να διατηρήσουν την εθnicoπολιτισμική τους ταυτότητα και όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, έτσι ώστε να παραμείνουν αυτοί η κυρίαρχη ομάδα. Εύκολα λοιπόν ανακύπτουν ερωτήματα σχετικά με τους τρόπους που θα έκαναν εφικτή την αρμονική συνύπαρξη των διαφορετικών αυτών κοινωνικών ομάδων μέσα στον ίδιο χώρο είτε αυτός είναι η κοινωνία, η πόλη, το κράτος καθώς αυτή κρίνεται απαραίτητη για την εύρυθμη λειτουργία της εκάστοτε κοινωνίας. Σύμφωνα με τον Οικονόμου (2011), η μετανάστευση ως φαινόμενο και η αναπόφευκτη πολιτισμική ασυμμετρία που αυτή επιφέρει δεν είναι κάτι καινούριο και αποτελούν πολυδιάστατο πρόβλημα σε επίπεδο ετερότητας, προσδιορισμού χώρου και ταυτότητας, διαφορετικότητας και ομογενοποίησης.

3. Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του αριθμού των διεθνών μεταναστών από τη χώρα ή την περιοχή προορισμού, 2000-2015.

1.1 Μετακίνηση – Ταυτότητα – Ετερότητα

Πράγματι, βασικό σημείο σε κάθε ακαδημαϊκή συζήτηση σχετική με τη μετανάστευση και τις μεταναστευτικές ομάδες, καθώς και την ένταξή τους στις «νέες πατρίδες» είναι η έννοια της ταυτότητας, αναπόσπαστο μέρος της οποίας είναι συχνά η συνεκτική ενσωμάτωση, τα σύνορα. Δεδομένου ωστόσο, ότι οι ταυτότητες δεν είναι στατικές, αλλά συνεχώς ανακατασκευάζονται και επαναπροσδιορίζονται, η διαδικασία δημιουργίας ταυτότητας απαιτεί συνεχείς διαδικασίες οριοθέτησης και ετερότητας (Houtum, Henk van and Ton van Naerssen 2002). Τα σύνορα μεταξύ των χωρών ιδανικά οριοθετηθούν και σηματοδοτούν διαφορετικές ταυτότητες στις όμορες πλευρές αυτών των συνόρων (έτσι άλλωστε διατυπώθηκε και ο όρος των φανταστικών κοινοτήτων από τον Anderson το 1991) και ως εκ τούτου οι χώρες (ειδικά όταν θεωρούνται κράτη-έθνη) προβάλλονται ως σημαντικές ακρογωνιαίες λίθοι των ταυτοτήτων. Τα μέσα για τη δημιουργία ταυτοτήτων περιλαμβάνουν κρατικά σύμβολα και τελετουργίες, καθώς και την κατασκευή ενός κοινού, συνήθως ηρωικού παρελθόντος. Κατά τη διαδικασία της δημιουργίας ταυτότητας τα άτομα δεν είναι απλώς παθητικοί δέκτες, αλλά διαδραματίζουν ενεργό ρόλο τόσο σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο. Οι άνθρωποι συμμετέχουν σε κοινωνικά δίκτυα με διαφορετικές δομές και διάφορους βαθμούς ιεραρχίας και ισότητας: οικογένειες, τοπικές κοινότητες, θρησκευτικές ομάδες, κλπ Αυτά τα κοινωνικά δίκτυα γονέων, φίλων και οικείων είναι σημαντικοί παράγοντες στην δημιουργία ταυτοτήτων (Kenneth D. Madsen and Ton van Naerssen, 2003).

Η ιδέα της «ετερότητας» είναι κεντρικής σημασίας σε όλες τις κοινωνιολογικές αναλύσεις για το πώς δημιουργούνται οι ταυτότητες της πλειοψηφίας και της μειοψηφίας. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η εκπροσώπηση των διαφόρων ομάδων μέσα σε κάθε δεδομένη κοινωνία ελέγχεται από ομάδες που έχουν μεγαλύτερη πολιτική/κοινωνική/οικονομική δύναμη. Προκειμένου να γίνει κατανοητή η έννοια του «Άλλου», πρώτοι οι κοινωνιολόγοι έχουν επιδιώξει να στρέψουν την προσοχή στον τρόπο με τον οποίο δημιουργούνται οι κοινωνικές και εθνικές ταυτότητες. Αντί να μιλάμε για ατομικά χαρακτηριστικά ή προσωπικότητες διαφορετικών ατόμων, τα οποία είναι γενικά το επίκεντρο για την ψυχολογία, οι κοινωνιολόγοι έχουν επικεντρωθεί στην έννοια των κοινωνικών ταυτοτήτων οι οποίες αντανakλούν τον τρόπο με τον οποίο τα μεμονωμένα

άτομα αλλά και οι ομάδες εσωτερικεύουν/αφομοιώνουν καθιερωμένες κοινωνικές κατηγορίες στις κοινωνίες τους όπως είναι οι πολιτιστικές ή εθνικές ταυτότητες, οι ταυτότητες φύλου, οι ταξικές ταυτότητες κτλ. Αυτές οι κοινωνικές κατηγορίες διαμορφώνουν τις ιδέες των ατόμων σχετικά με τον τρόπο που βλέπουν τον εαυτό τους αλλά και τον τρόπο με τον οποίο θέλουν να τους βλέπουν οι άλλοι και οι ομάδες στις οποίες ανήκουν (Zevallos, 2011).

Πράγματι, οι έννοιες της ομοιότητας και της διαφοράς είναι κεντρικής σημασίας στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα επιτυγχάνουν την αίσθηση της ταυτότητας και της κοινωνικής ένταξης. Οι ταυτότητες έχουν κάποιο στοιχείο αποκλειστικότητας ελέγχου και οριοθέτησης. Ακριβώς όπως όταν ένα άτομο εντάσσεται επίσημα σε μια ομάδα ή μια οργάνωση, έτσι και η κοινωνική ένταξη εξαρτάται από την εκπλήρωση μιας σειράς κριτηρίων, τα οποία είναι κοινωνικά κατασκευασμένα (δηλαδή έχουν δημιουργηθεί από τις κοινωνίες και τις κοινωνικές ομάδες). Οι κοινωνικές νόρμες διαχειρίζονται συλλογικές ιδέες σχετικά με το ποιος ανήκει στην «δική μας» ομάδα και ποιοι τύποι ανθρώπων χαρακτηρίζονται ως «διαφορετικοί», «άλλοι» ή «περιθώριο» (Krzyzanowski, 2007).

Ο όρος ετερότητα στις ανθρωπολογικές μελέτες σε ένα πρώτο επίπεδο αναφέρεται σε ένα σύνολο στοιχείων τα οποία χαρακτηρίζουν ιδιομορφίες ή διαφορές και τα οποία μπορεί να είναι δημογραφικά, προσωπικά ή φυσικά χαρακτηριστικά (Ely & Thomas, 2001). Σύμφωνα με τους Harrison, Price, Bell (1988), τα χαρακτηριστικά αυτά σε μια βαθύτερη ανάλυση μπορεί να αφορούν σε αξίες, πεποιθήσεις και στάσεις. Ο Zygmunt Bauman (1993), για παράδειγμα μιλά ακριβώς τις ρευστές ταυτότητες και ισχυρίζεται ότι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κοινωνικών ομάδων έχουν συσταθεί ως «δίπολα» «στις διχοτομίες ζωτικής σημασίας για την πρακτική και το όραμα της κοινωνικής τάξης, η δύναμη της διαφοροποίησης βρίσκεται κατά κανόνα πίσω από ένα από τα δύο μέλη της αντίθεσης. Το δεύτερο μέλος είναι, η αντίθετη (υποβαθμισμένη, καταπιεσμένη, εξορισμένη) πλευρά του πρώτου και της δημιουργίας του. Έτσι το μη φυσιολογικό είναι το αντίθετο του φυσιολογικού, η γυναίκα το αντίθετο του άνδρα, ο ξένος το αντίθετο του γηγενή». Πίσω δηλαδή από την ιεράρχηση των διπόλων κρύβεται μια εξουσιαστική πλειοψηφική δυναμική η οποία και ορίζει και το όριο που θέτει έξω την μειοψηφία.

Με βάση τα προαναφερθέντα, εύκολα εντοπίσημα και ορατά χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η καταγωγή, το χρώμα, η διάλεκτος αλλά και βαθύτερα όπως οι ιδεολογικές και

πολιτικές αντιλήψεις, ο πολιτισμός και η θρησκεία, συντελούν στην δημιουργία μιας ομάδας η οποία εντάσσεται σε ένα ευρύτερο σύνολο το οποίο διαφοροποιείται από την πλειοψηφία. Γενικά οι άνθρωποι φαίνεται να συνειδητοποιούν την ταυτότητά τους μόνο όταν έρχονται αντιμέτωποι με το «άλλο», το «διαφορετικό» (Faucher, 2010). Μέσω αυτού του πρίσματος η ετερότητα λαμβάνει ποικίλες μορφές και στην περίπτωση που είναι εύκολα ανιχνεύσιμη και ορατή, προκαλεί συνήθως κοινωνικές αντιδράσεις αποκλεισμού και περιθωριοποίησης.

Ο Adler (2002) κάνει ιδιαίτερη αναφορά στην πολιτισμική ετερότητα, την οποία θεωρεί θεμελιώδες σύμβολο καθώς αναφέρεται στο αξιακό σύστημα, την κοσμοθεωρία και τις ιδεολογικές πεποιθήσεις μιας ομάδας ενώ συνήθως η εμφάνισή της συνδέεται με έναν ή περισσότερους από τους προηγούμενους τύπους ετερότητας.

Σε ότι αφορά τη διαχείριση της εθνικής ετερότητας, που προκύπτει λόγω της μετανάστευσης, με στόχο την ομαλή λειτουργία της κοινωνίας υποδοχής αλλά και των μετακινούμενων ροών, οι πολιτικές διαχείρισής της, συνδέονται άμεσα με την οικονομικοπολιτική και πολιτισμική κατάσταση της χώρας αλλά και την εμπειρία και το ιστορικό παρελθόν της στη μετακίνηση μεταναστών. Οι μετανάστες αποτελούν την πληθυσμιακή μειονότητα αλλά και συνδυάζουν πολλούς από τους τύπους ετερότητας που αναφέρθηκαν προηγουμένως σε σχέση με την πλειονότητα του γηγενούς πληθυσμού στην χώρα μετεγκατάστασής τους. Με αυτή την αφετηρία, δύο είναι οι βασικές προσεγγίσεις στην πολιτική διαχείρισης της ετερότητας των μεταναστών, η ομογενοποίηση ή αφομοίωση και η συντήρηση ή διατήρηση της ετερότητας/διαφορετικότητας.

Η ομογενοποίηση δεν είναι πάντα εφικτή, καθώς προϋποθέτει την αμφίδρομη συναίνεση, της πλειονότητας και της μειονότητας. Αυτό που επιδιώκεται στην περίπτωση αυτή είναι η σύγκλιση, ενσωμάτωση των διαφορετικών πολιτισμικών ταυτοτήτων και η καταπολέμηση της διαφορετικότητας (για παράδειγμα επιβολή θρησκευτικού προσηλυτισμού ή αναγκαστικής εκμάθησης της κυρίαρχης γλώσσας), με αποτέλεσμα συχνά να είναι τα φαινόμενα των διακρίσεων και η ανάπτυξη πολιτικών ανταγωνισμού οι οποίες απαξιώνουν την έννοια της ετερότητας. Σύμφωνα με πολλούς μελετητές (Bennett-1993, Chen, -1996, Horn-2009), μια τέτοια προσέγγιση προσβάλλει τα ανθρώπινα δικαιώματα και εμποδίζει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου, αφού στην ουσία η κοινωνική και πολιτισμική σταθερότητα προσπαθεί να επιτευχθεί μέσω της

δημιουργίας ενός πολιτισμικού κλιβάνου στον οποίο γίνεται αφομοίωση όλων των ατόμων με τη δημιουργία μιας επιβαλλόμενης κοινής, κυρίαρχης κουλτούρας. Σε μια τέτοια προσέγγιση το κράτος είναι αυτό που μονοπωλεί την εξουσία και συχνά είναι τα φαινόμενα άσκησης βίας.

Στην δεύτερη προσέγγιση διαχείρισης της ετερότητας αυτό που επιδιώκεται είναι η αναγνώριση και η κατοχύρωση της ετερότητας, όπως επίσης και η προστασία των βασικών δικαιωμάτων της μειονότητας, μέσω και της δημιουργία ενός κατάλληλου νομικού πλαισίου. Βασικοί αρωγοί σε αυτή την προσπάθεια είναι οι εθνικές κυβερνήσεις κι οι διεθνείς οργανισμοί. Σε αυτή την προσέγγιση η ετερότητα δεν αποτελεί αντικείμενο απαξίας και η επιθυμία των μειονοτήτων να ζουν στις κοινότητές τους και να διατηρούν και να μεταβιβάζουν τις παραδόσεις τους γίνεται σεβαστή (Smelser & Alexander, 1999). Γίνεται σαφές λοιπόν ότι πρόκειται για ένα ανοιχτό πρότυπο πολιτικής διαχείρισης της ετερότητας, στο οποίο η ετερότητα θωρακίζεται στο εσωτερικό του «ξένου» πολιτισμικά περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τον Delanty (2008), η θωράκιση αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί κατά κύριο λόγο με δύο τρόπους: είτε μέσω της συναίνεσης και της συλλογικότητας, οπότε στην περίπτωση αυτή η μειονότητα εγκαθίσταται στον ίδιο χώρο με την κυρίαρχη ομάδα και έτσι διευκολύνεται η επικοινωνία η δημιουργία μιας οικείας πολιτισμικής ατμόσφαιρας, είτε μέσω της επιλογής χώρων με διακριτά όρια που μπορεί να είναι φυσικά ή τεχνητά και τα οποία δημιουργούν διαχωρισμό μεταξύ του χώρου που καταλαμβάνει η μειονότητα. Ο διαχωρισμός στην περίπτωση αυτή είναι επιθυμητός και από τις δύο πλευρές, καθώς από τη μια πλευρά η μειονότητα αποκτά μέσω αυτού ένα τείχος «προφύλαξης» της ιδιαιτερότητάς της ενώ η πλειονότητα αισθάνεται μεγαλύτερη ασφάλεια καθώς νιώθει να «ελέγχει» ευκολότερα την ξένη ομάδα.

Γενικά το θέμα της αρμονικής συγκατοίκησης ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά στις σύγχρονες κοινωνίες έχει απασχολήσει πλήθος στοχαστών που εξέτασαν το πώς θα ήταν αυτό εφικτό, χωρίς οι μειονεκτούσες ομάδες να απορριφθούν από την πλειοψηφία ή να αφομοιωθούν πλήρως σε αυτήν χάνοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Ο Ινδός διανοητής Homi K. Bhabha, μια από τις σημαντικότερες προσωπικότητες στον τομέα των σύγχρονων μετα-αποικιακών μελετών, εισάγει την έννοια της «μετάφρασης» οποίας αναγνωρίζεται η ιδιαιτερότητα της κουλτούρας του άλλου και ταυτόχρονα καταγράφεται η επιθυμία κατανόησής της. Ενώ δηλαδή οι διαφορετικοί πολιτισμοί διαποτίζουν ο ένας

τον άλλο γίνεται αποδεκτή, αναγνωρίζεται η μεταξύ τους απόσταση. Ο Bhabha προτείνει εναλλακτικά του ισχυρισμού της οικουμενικότητας, τη δυνατότητα αναγνώρισης της ύπαρξης του διαφορετικού και της απόδοσής του με αφηγηματικό τρόπο, αυτό που αποκαλεί μετάφραση (Χατζησάββα, 2004).

4. Έξω από κέντρο προσφύγων (φωτ: James Nachtwey)

1.2 Είδη μετανάστευσης

Στο σημείο αυτό για λόγους εννοιολογικής σαφήνειας, εισάγονται συνοπτικά, οι ορισμοί κάποιων σημαντικών εννοιών για πολλές από τις οποίες γίνεται αναφορά στην συνέχεια.

Ο όρος **μετανάστευση** αναφέρεται στην μετακίνηση των ανθρώπων από το ένα μέρος του κόσμου σε κάποιο άλλο με σκοπό την εύρεση μόνιμου ή προσωρινού τόπου εγκατάστασης. Η μετακίνηση εκτός μιας χώρας ή γεωγραφικής περιοχής των τόπων προέλευσης χαρακτηρίζεται ως αποδημία ή εκροή μεταναστών από τους τόπους προέλευσης (emigration), ενώ εκείνη προς τους τόπους υποδοχής ως εισροή ή είσοδος μεταναστών (immigration). Ενδιαφέρον έχει να σημειωθεί ότι η έννοια της μετανάστευσης αλλάζει με το πέρασμα του χρόνου.

Η μετανάστευση συνήθως κατηγοριοποιείται με βάση των τύπο των πολιτικών συνόρων όπως είναι τα διεθνή σύνορα, τα σύνορα των χωρών και των κρατών και επίσης με βάση το σημείο προέλευσης και το σημείο προορισμού. Η βασική διάκριση ωστόσο γίνεται απλά μεταξύ της διαπεριφερειακής/εσωτερικής μετανάστευσης και της διεθνούς/εξωτερικής μετανάστευσης. Επίσης, σε σχέση με τη νομική της υπόσταση μπορεί να χαρακτηριστεί είτε νόμιμη, είτε παράνομη (με ή χωρίς τα απαιτούμενα ταξιδιωτικά έγγραφα).

Με βάση την προσέγγιση που βασίζεται στην λήψη απόφασης, η μετανάστευση διακρίνεται σε εθελοντική/ελεύθερη (συνήθως μικρής διάρκειας), εξαναγκασμένη/ακούσια (όταν οι μετακινούμενοι δεν έχουν κανένα βαθμό επιλογής) και επιβαλλομένη/απρόθυμη (όταν οι μετακινούμενοι διατηρούν κάποια δύναμη απόφασης). Ειδικότερα, αναφερόμαστε σε εθελοντική μετανάστευση όταν οι μετακινούμενοι εγκαταλείπουν τον τόπο καταγωγής τους προκειμένου να αναζητήσουν περισσότερη ευμάρεια για μικρό χρονικό διάστημα (Kosinsky, 1975), ακούσια μετανάστευση όταν για πολιτικούς θρησκευτικούς κ.α. λόγους εξαναγκάζονται σε φυγή και σε απρόθυμη όταν τα άτομα δεν εξαναγκάζονται από κάποιον άλλον να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, αλλά την αφήνουν λόγω δυσμενών καταστάσεων, όπως πόλεμος, πολιτικά, περιβαλλοντικά προβλήματα ή θρησκευτικές διώξεις.

Άλλες προσεγγίσεις όπως διατυπώθηκαν από τους Kammeyer και Ginn το 1988 και τον Trewartha το 1969, είναι επίσης σημαντικές στη κατηγοριοποίηση της μετανάστευσης. Σύμφωνα με αυτούς, η μετανάστευση μπορεί να χαρακτηριστεί ως συντηρητική (conservative) ή ανανεωτική (innovative). Έτσι η συντηρητική μετανάστευση συμβαίνει όταν τα άτομα μετακινούνται από τη μία περιοχή στην άλλη προκειμένου να διατηρήσουν τον υπάρχοντα τρόπο ζωής τους. Η ανάγκη μετακίνησης στην περίπτωση αυτή προκύπτει από αλλαγές που επήλθαν στον τόπο διαμονής τους. Η ανανεωτική μετανάστευση από την άλλη, είναι η μετακίνηση ατόμων με στόχο να διεκδικήσουν ένα νέο τρόπο ζωής. Γίνεται λοιπόν σαφές ότι αυτού του τύπου η κατηγοριοποίηση βασίζεται στην προσωπική σκέψη, την αντίληψη την απόφαση κτλ.

Οι ίδιες περίπου δυσκολίες απαντώνται και στον ορισμό της έννοιας του **μετανάστη**, καθώς και εδώ εμπλέκονται πολύ κοινωνικοί, οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες. Στις μέρες μας συχνά όροι όπως αιτών άσυλο, πρόσφυγας, μετανάστης και οικονομικός μετανάστης χρησιμοποιούνται χωρίς καμία διάκριση μεταξύ τους. Για την καλύτερη κατανόηση και ερμηνεία του εννοιών κρίνεται αναγκαία η αποσαφήνιση αυτών των εννοιών.

Σύμφωνα με την Unesco ο **αιτών άσυλο** είναι ένα άτομο το οποίο έχει εγκαταλείψει την πατρίδα του, έχει καταθέσει αίτηση για να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας στην χώρα προορισμού του και αναμένει να εγκριθεί η αίτηση του. Είναι άτομα που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα του εξαιτίας διώξεων (θρησκευτικών, εθνικών, φυλετικών, πολιτικών) ή επειδή ανήκουν σε μια διωκόμενη κοινωνική ομάδα. Επιπρόσθετα στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται και τα άτομα για τα οποία η παραμονή στην χώρα τους εγκυμονεί κινδύνους λόγω πολέμου ή γενικευμένης βίας (Μεγαλούδη, 2012).

Ο **πρόσφυγας** διαφέρει από τον αιτούντα άσυλο ως προς το ότι του έχει ήδη χορηγηθεί άδεια παραμονής στην χώρα προορισμού του και έχουν λάβει πολιτικό άσυλο. Οι πρόσφυγες έχουν πλήρη εργασιακά δικαιώματα σε αντίθεση με τους αιτούντες άσυλο οι οποίοι δεν έχουν δικαίωμα εργασίας. Εν δυνάμει και όπως γίνεται σαφές από αυτό τον ορισμό όλοι οι αιτούντες άσυλο μπορούν να γίνουν κάποια στιγμή πρόσφυγες. Ενώ, ο όρος **οικονομικός μετανάστης** αναφέρεται αποκλειστικά στα άτομα που εγκαταλείπουν την χώρα τους προκειμένου να βελτιώσουν το βιοτικό τους επίπεδο από κοινωνική και

οικονομική άποψη. Ειδικά στην περίπτωση που η μετακίνηση γίνεται με στόχο την εύρεση εργασίας αναφερόμαστε σε εργασιακούς μετανάστες (Anderson, 2015).

Σύμφωνα με τον Bauman (2007) ο όρος «οικονομικός μετανάστης» δεν θεωρείται δόκιμος, ενώ αποδέχεται μόνο τον όρο του «πρόσφυγα». Οι πρόσφυγες αποτελούν ένα από τα εντονότερα παραδείγματα ανθρώπινων αποβλήτων, συγκεντρώνονται σε φρουρούμενα στρατόπεδα και καταυλισμούς, ζώντας στο πουθενά χωρίς παρελθόν ή μέλλον, χωρίς δικαίωμα στον φυσικό χώρο, χωρίς καμία ιδιότητα πλην της προσφυγικής (Bauman Z., 2007). Οι πρόσφυγες για τον Bauman είναι το απόλυτο θύμα του ρευστού καπιταλισμού, πληθυσμοί «περιττοί» και χωρίς δικαίωμα, ιδιότητα, ή προορισμό, που γίνονται ανεκτοί μόνο όσο βρίσκονται ελεγχόμενοι και εκτός του πλαισίου της κανονικότητας.

Η διαφορά του μετανάστη σε σχέση με τον πρόσφυγα είναι ότι η απόφαση του μετανάστη να εγκαταλείψει την χώρα του είναι αποτέλεσμα δικής του απόφασης και όχι εξαναγκασμού και κατά συνέπεια η επιστροφή του σε αυτήν δεν εγκυμονεί κινδύνους. Όταν οι μετανάστες εισέρχονται σε μια χώρα χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα, χαρακτηρίζονται ως **λαθρομετανάστες**. Οι «χωρίς χαρτιά» μετανάστες στηρίζονται κυρίως στις υπηρεσίες των δικτύων και αναπτύσσουν συμπεριφορές διαφορετικές, ίσως και παραβατικές σε σχέση με τους υπόλοιπους. Αυτό συμβαίνει γιατί έρχονται αντιμέτωποι με περισσότερα προβλήματα όπως η εύρεση κατοικίας και εργασίας, η εκμάθηση της γλώσσας, οι καθημερινές μετακινήσεις και ο περιορισμός των κοινωνικών επαφών (Εκμέ - Πουλοπούλου, 2007).

Τέλος, μια ενδιαφέρουσα, αν και συχνά ουτοπική, προσέγγιση της έννοιας της μετανάστευσης είναι σύμφωνα με τον Derrida μέσα από τη διάσταση της φιλοξενίας, που είναι συνυφασμένη με την ευρωπαϊκή και ιδιαίτερα την ελληνική φιλοσοφία. Μια φιλοξενία χωρίς προϋποθέσεις και όρους, που παρέχεται a priori σε κάθε ερχόμενο, πριν από οποιοδήποτε προσδιορισμό ταυτότητας, ανεξάρτητα αν πρόκειται για ξένο, μετανάστη, επισκέπτη ή μη, αν είναι πολίτης μιας άλλης χώρας ή όχι. Στην προσέγγιση αυτή, η χώρα υποδοχής αποτελεί χώρο φιλοξενίας μεταναστών και αποδίδεται με τον όρο «πόλις - καταφύγιο» (Derrida, 2003).

1.2.1 Μετανάστευση «δεύτερης γενιάς»

Με τον όρο «δεύτερη γενιά μεταναστών» εννοούμε το σύνολο των χαρακτηριστικών που προσδιορίζουν μία ομάδα ανθρώπων, τα οποία είναι στην ουσία συνισταμένη της εκάστοτε πολιτικής που ακολουθούν τα κράτη, παρά τις όποιες κοινωνιολογικές καταβολές του. Το σύνολο των χαρακτηριστικών του σύγχρονου μετανάστη, ο οποίος γυρίζει τον κόσμο αναζητώντας ασφαλή προορισμό ή όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Noirel «αδήριτη ανάγκη νομιμότητας» είναι παράγωγο της πολιτικής των Εθνικών Κρατών (Bade 2002).

Μιλώντας για αφομοίωση, ένταξη και ενσωμάτωση του μεταναστευτικού πληθυσμού σε ένα κοινωνικό σύνολο, με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και αξιακούς κώδικες, αναφερόμαστε ουσιαστικά στην προσδοκία των νέων αυτών ανθρώπων να καταφέρουν να κερδίσουν ένα δύσκολο κοινωνικό και πολιτικό στοίχημα. Θα λέγαμε δηλαδή ότι, επί της ουσίας, η επιτυχής ή όχι ένταξη των μεταναστών σε μία κοινωνία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την νέα γενιά ανθρώπων και μέσω της προσπάθειας που οι ίδιοι καταβάλλουν να αφομοιώσουν όσα περισσότερα χαρακτηριστικά του πολιτικού-κοινωνικού-πολιτιστικού περιβάλλοντος στο οποίο γεννήθηκαν και στο βαθμό φυσικά που η μεταναστευτική πολιτική του περιβάλλοντος αυτού τους επιτρέπει (Γιαννακόπουλος Κ, 2010). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Immanuel Wallerstein (1997): *«Όταν συζητάμε για το ζήτημα ένταξης, αναφερόμαστε κυρίως στην ένταξη των μεταναστών που διαμένουν πολλά χρόνια σε μια χώρα και των παιδιών τους»*.

Επιπρόσθετα, και αναφορικά με τον όρο «Δεύτερη γενιά Μεταναστών» θα πρέπει να αναφέρουμε ότι ως κοινωνική κατηγορία έχει, μάλλον, αυθαίρετο εννοιολογικό χαρακτήρα κι αυτό καθώς δεν πρόκειται για ένα ενιαίο σύνολο με ομοιογενή χαρακτηριστικά και προσδοκίες. επιπλέον, πέρα από την εθνική διαφοροποίηση παρατηρείται έντονη κοινωνική κατηγοριοποίηση ενώ χαρακτηριστικά όπως το φύλο συχνά παραλείπονται από τη σύνθεση μίας συνολικής οπτικής των κοινωνικών σχέσεων μέσα σε μία φυλή. Ακόμη, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η σχέση των νέων αυτών μεταναστών με την ίδια τη διαδικασία της μετανάστευσης θεωρείται προβληματική καθώς πολλές φορές ο τίτλος του μετανάστη/τριας τους στιγματίζει ως να κουβαλούν

5. Refugee illustration

κάποιου είδους «ασθένεια». Το παρελθόν που ενδεχομένως φέρουν λόγω της καταγωγής-προέλευσης των γονιών τους, οι οποίοι ως πρώτη γενιά μεταναστών αποκλείστηκαν από το πολιτικό σύστημα και δεν απέκτησαν πολιτικά δικαιώματα, δεν νομιμοποιεί τη συστηματική σε πολλές περιπτώσεις περιθωριοποίησή τους.

1.3 Οικονομικές/Κοινωνιολογικές θεωρίες για τη μετανάστευση

Οι οικονομολόγοι ασχολούνται εντατικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης, καθώς οι αιτίες αλλά και οι συνέπειες του φαινομένου είναι κυρίως οικονομικές. Αυτές οι πρώτες οικονομικές προσεγγίσεις επηρέασαν και τις μετέπειτα κοινωνιολογικές.

Μαρξιστική Θεωρία :

Σύμφωνα με τη Μαρξιστική θεωρία (1878), το μεταναστευτικό φαινόμενο συνδέεται με την ανισομερή οικονομική ανάπτυξη που δημιουργείται στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος και κεντρικό ρόλο κατέχει η αναγκασία εργασίας του ανθρώπινου δυναμικού. Η κεφαλαιοκρατική παραγωγή προέρχεται από την διάθεση της εργατικής δύναμης, αλλά και από την φυσική αύξηση του πληθυσμού (η επιπρόσθετη απαιτούμενη αντλείται από την πλεονάζουσα εργασία). Ο Marx θεωρεί ότι ο πλεονάζων πληθυσμός αποτελεί το βιομηχανικό εφεδρικό στρατό του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Σε αυτό το πλαίσιο, η κινητικότητα-μετακίνηση του πληθυσμού διευκολύνει τη συσσώρευση του κεφαλαίου. Με δεδομένο, ότι συγκεντρώνονται σε περιοχές όπου υπάρχει εργασία και αποδέχονται λόγω ανάγκης οποιασδήποτε συνθήκες (χαμηλές αποδοχές, υποβαθμισμένες συνθήκες διαβίωσης) (Castles and Kosack, 1984).

Θεωρία των παγκόσμιων συστημάτων (World Systems Theory):

Έχοντας ως αρχή τον Wallerstein μια μερίδα θεωρητικών οικονομολόγων και κοινωνιολόγων συνέδεσε τη διεθνή μετανάστευση με το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα και τις θεσμικές ανισορροπίες του, κυρίως στις χώρες που επεκτείνονται στη δομή της παγκόσμιας οικονομίας. (Portes και Walton, 1981; Castells, 1989; Sassen, 1988, 1991). Με κίνητρο το κέρδος και την αύξηση του πλούτου, οι επιχειρήσεις κεφαλαίου επεκτείνονται στην περιφέρεια της παγκόσμιας οικονομίας, για αναζήτηση γης, πρώτων υλών, εργατικού δυναμικού κλπ. Με αυτόν τον τρόπο έχουν άμεση επίδραση κοινωνικά και οικονομικά όπως καταστρέφοντας παραδοσιακά συστήματα κατανομής γης,

κυριαρχώντας στην καλλιέργεια και τον καθορισμό των τιμών, στρέφοντας την αγορά προς τα εργοστάσια, ανταγωνιζόμενοι κάθε εγχώρια ή ντόπια παραγωγή. Έτσι αναπόφευκτα δημιουργούνται μεταναστευτικά ρεύματα, όπου η βασική τους ανησυχία είναι μόνον η επιβίωση (Massey et al., 1993).

Θεωρία παραγόντων έλξης και απώθησης (push and pull factors theory):

Ο Ε. G. Ravenstein από το 1885 εισάγει την θεωρία των παραγόντων έλξης και απώθησης (push and pull factors theory), σύμφωνα με την οποία οι μεταναστεύσεις είναι το αποτέλεσμα της ταυτόχρονης αλληλεπίδρασης των παραγόντων που απωθούν τους ανθρώπους από τις χώρες διαμονής τους και εκείνων που τους προσελκύουν στις χώρες προορισμού. Στην πορεία του χρόνου, η αρχική σκέψη εμπλουτίζεται και αναφέρεται σε ένα πλήθος οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, πολιτισμικών και περιβαλλοντικών συνθηκών, όπου ανάλογα με τη χρονική στιγμή μπορεί να ερμηνεύσει τις μεταναστευτικές ροές αλλά και τις γεωγραφίες των εκάστοτε μετακινήσεων (Εκμέ - Πουλοπούλου, 2007). Μια διαφορετική προσέγγιση της ίδιας θεωρίας για την μετανάστευση είναι θεωρία της παράλληλης λειτουργίας παραγόντων έλξης – απώθησης. Σημαντικό παράγοντα αποτελεί η οικογενειακή στρατηγική, η οποία επηρεάζει τις αποφάσεις και τις συμπεριφορές των μεταναστών. Η Λ.Μ. Μουσούρου (2003) επισημαίνει πως η οικογενειακή αλλά και η επιλεκτική μετανάστευση συνδέεται με τους στόχους και τις προσδοκίες μίας ευρύτερης ομάδας/κοινότητας, η οποία συχνά επωμίζεται και το κόστος των μετακινήσεων.

Θεωρία των δικτύων (Network Theory):

Σύμφωνα με τη θεωρία του δικτύου (Massey, Arango, Hugo, Kouaouci, Pellegrino, & Taylor, 1993), τα δίκτυα μετανάστευσης στηρίζονται στους διαπροσωπικούς δεσμούς που συνδέουν μετανάστες, πρώην μετανάστες και μη μετανάστες, σε περιοχές προέλευσης και εγκατάστασης. Πρόκειται για δεσμούς που στηρίζονται στη συγγένεια, τη φιλία ή/και τη βάση της κοινής καταγωγής σε επίπεδο κοινότητας. Τα δίκτυα λειτουργούν υποστηρικτικά στις μεταναστεύσεις, μεγιστοποιούν την πιθανότητα μετακίνησης των μεταναστών σε συγκεκριμένα μονοπάτια μειώνοντας το κόστος και την επικινδυνότητα.

Διευκολύνονται από τις καλύτερες συγκοινωνίες και τις τεχνολογίες μεταφοράς και επικοινωνίας: μέλη της οικογένειας, αιτούντες άσυλο και μη κανονικοί μετανάστες χρησιμοποιούν τα μέσα διακίνησης και την υποδομή της κοινότητας που είχε δημιουργηθεί σε προηγούμενες περιόδους (Εκμέ - Πουλοπούλου, 2007). Με αυτόν τον τρόπο, οι μεταναστευτικές ροές διευρύνονται διαρκώς: χωρικά στις χώρες προορισμού και κοινωνικά στα μέρη της κοινωνίας προέλευσης.

Θεωρία των θεσμών (Institutional Theory):

Η διεθνής μετανάστευση συνοδεύτηκε από την ανάπτυξη μιας σειράς ιδιωτικών πρωτοβουλιών (institutions) και εθελοντικών οργανώσεων που ασχολούνται με τη διαχείριση της ανισορροπίας που παρατηρείται μεταξύ του αυξημένου αριθμού όσων θέλουν να μεταναστεύσουν και του περιορισμένου αριθμού αδειών παραμονής που τυπικά προσφέρονται. Ορισμένες πρωτοβουλίες και επιχειρήσεις «εμπορεύονται» την μετανάστευση, με στόχο την εξασφάλιση κέρδους, οδηγώντας έτσι στη ευδοκίμηση μιας μαύρης αγοράς (πέρασμα συνόρων, λαθρεμπόριο, πλαστογραφίες), η οποία ευδοκimeί για προσωπικό όφελος. Η εκμετάλλευση και η θυματοποίηση των μεταναστών γίνονται αντικείμενο προστασίας εθελοντικών ανθρωπιστικών οργανώσεων, συχνά με αμφιλεγόμενες προθέσεις, που έχουν ως στόχο την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους και την ενίσχυση των συνθηκών που αντιμετωπίζουν. Το σύνολο αυτών των ενεργειών διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην πορεία του ταξιδιού και στους προσανατολισμούς και τις διαδρομές που θα ακολουθηθούν.

1.4 Η μετανάστευση στον Ελλαδικό χώρο

1.4.1 Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών

Οι χώρες της Μεσογείου αποτελούσαν πάντα παραδοσιακά μεταναστευτικούς προορισμούς, είτε ως τελικοί τόποι εγκατάστασης, είτε ως μεταβατικοί σταθμοί. Αυτό οφείλεται σε μια σειρά κοινών χαρακτηριστικών, που επιτρέπουν αλλά και ενθαρρύνουν τη μετανάστευση στα όριά τους.

Στις αρχές της δεκαετίας '90, η χώρα μετατρέπεται από χώρα αποστολής (που παραδοσιακά αποτελούσε για οκτώ δεκαετίες), σε χώρα υποδοχής μεταναστών λόγω των εξελίξεων στο ευρύτερο παγκόσμιο πλαίσιο κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών. Κάποιες από αυτές τις εξελίξεις είναι τα οικονομικά μεγέθη της χώρας, οι ρυθμοί ανάπτυξής της, η αναβάθμιση του οικονομικού της ρόλου στην περιοχή των Βαλκανίων και η ανάπτυξη της ελληνικής βιομηχανίας, που αναζητά φθηνό εργατικό δυναμικό (Καραμανλή Θ, 2006).

Το βασικά χαρακτηριστικά της τελευταίας μεταναστευτικής περιόδου της χώρας, την οποία ακόμα διανύουμε, είναι το προφίλ και ο στόχος των μεταναστών που εισέρχονται σε αυτή καθώς και η έντονη αλλαγή των κοινωνικό-οικονομικών συνθηκών. Η οικονομική κρίση με τα συνεχή μέτρα λιτότητας και το τέλος της κατασκευαστικής δραστηριότητας οδηγούν στην αλλαγή της φυσιογνωμίας των νεοεισαχθέντων μεταναστών. Αυξάνεται ο αριθμός των ανδρών και οι φυλές χωρίς αλληλεπίδραση με την ελληνική κοινωνία όπως στο παρελθόν. Η βασική διαφορά όμως έγκειται στην διαφορετική προσδοκία, που έχουν οι περισσότεροι από την Ελλάδα, αυτή της διέλευσης και όχι της εγκατάστασης (Μαλούτας, Θ., 2011). Συνεπώς, οι μεταναστευτικές ομάδες αντιμετωπίζουν έντονο κίνδυνο εγκλωβισμού σε αδιέξοδες συνθήκες, περιθωριοποιημένες και χωρίς προοπτικές κοινωνικής κινητικότητας (Αράπογλου, Β., Σαγιάς, Ι., 2009).

Η Ελλάδα δέχεται έντονη κριτική για την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού από την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς αποτελεί την πρώτη με διαφορά χώρα εισόδου παράνομων μεταναστών στην Ευρώπη. Το 2009-2010 σε συνδυασμό με κάποια μέτρα από την

Ευρωπαϊκή Ένωση που θέτονται σε ισχύ, παρατηρείται μια ελαφρά κάμψη του φαινομένου. Με τα γεγονότα της Αραβικής άνοιξης και τον πόλεμο της Συρίας το 2011, οι αριθμοί εκτοξεύονται σε πρωτόγνωρα μεγέθη, κάνοντας σαφές πως ούτε η φρούρηση, ούτε η οικονομική κρίση είναι ικανοί παράγοντες για να την ανακάμψουν, κυρίως γιατί η πλειοψηφία βλέπει την Ελλάδα όχι ως χώρα εγκατάστασης αλλά ως χώρα διέλευσης προς την Ευρώπη. Το φαινόμενο φαίνεται να έχει λάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις στις μέρες μας, επηρεάζοντας δραματικά τις υπάρχουσες κοινωνικές δομές.

6. Μετανάστες την ώρα που προσπαθούν να βγουν στην στεριά

1.4.2 Το μεταναστευτικό ζήτημα της Ελλάδας

Η μείωση της μεταναστευτικών ροών και η αύξηση του αριθμού των μεταναστών που επέστρεψαν, δημιούργησε ένα θετικό μεταναστευτικό ισοζύγιο στην Ελλάδα τη δεκαετία του 1970. Η μεταναστευτική κίνηση προς την Ελλάδα στη συνέχεια, αυξήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980, όταν ένας μικρός αριθμός των Αφρικανών, Ασιατών και Πολωνών άρχισε να εισέρχεται στη χώρα και βρήκε απασχόληση στον τομέα των κατασκευών, της γεωργίας, και των εγχώριων υπηρεσιών συχνά με την οικονομική τους εκμετάλλευση. Η κατάρρευση των καθεστώτων στις πρώην κομμουνιστικές χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης το 1989, συντέλεσε στην μετατροπή της σποραδικής μετανάστευσης προς την Ελλάδα σε ένα φαινόμενο με ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Ως αποτέλεσμα, η χώρα δέχθηκε το υψηλότερο ποσοστό των μεταναστών σε σχέση με το εργατικό δυναμικό που διέθετε τη δεκαετία του 1990, παρά το γεγονός ότι ήταν ένα από τα λιγότερο ανεπτυγμένα έθνη στην Ευρώπη. Η πλειονότητα αυτών των μεταναστών εισέρχονταν στην χώρα παράνομα. Οι εργαζόμενοι «χωρίς χαρτιά» ή οι «ανεπίσημοι μετανάστες» αποτελούν πλέον το κύριο χαρακτηριστικό «ανάπτυξης» της πόλης και ταυτόχρονα το νέο στρώμα του κοινωνικού περιθωρίου και αποκλεισμένων από κάθε είδους ανάπτυξη (Eade 1997, Derrida 2003).

Στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, αναπτύσσονται ολόκληρες στρατιές εργαζομένων σε υπηρεσίες πορνείας, καθαρισμού σπιτιών και φροντίδας ηλικιωμένων. Στα μεγάλα αστικά κέντρα και ειδικότερα στην Αθήνα, οι μετανάστριες από την Αλβανία, την Πολωνία και τις Φιλιππίνες εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί ή στην πορνεία, χωρίς ή με προσωρινές άδειες εργασίας και ελάχιστες δυνατότητες επιστροφής στη χώρα τους ή «επιλογής» διαφορετικών επαγγελμάτων (Ψημμένος Ι., 2004). Το γυναικείο μεταναστευτικό δυναμικό είναι ανεπίσημο, επιτελεί τις πιο παραδοσιακά συνδεδεμένες με το γυναικείο φύλο εργασίες, εξυπηρετεί βασικές ανάγκες της οικογενειακής φροντίδας και τις προσωπικές επιθυμίες σεξουαλικής ικανοποίησης και κατανάλωσης κύρους από μια μεγάλη μερίδα του πληθυσμού (Mingione 1995, sassen 1991). Η συγκεκριμένη μερίδα εργατικού δυναμικού δεν εκπροσωπείται σχεδόν πουθενά και ταυτόχρονα επιτελεί όλες εκείνες τις εργασίες που θεωρούνται από τους κατοίκους

της πόλης ως δευτερεύουσας σημασίας, δεσμευτικές του ελεύθερου χρόνου και υποτιμητικές.

Η εισαγωγή των μεταναστών και μεταναστριών και πιο συγκεκριμένα των γυναικών από την Αλβανία, στη ζωή της πόλης έγινε δυνατή μέσα από ανεπίσημες συμφωνίες και πρακτικές, που είναι καθοριστικά στοιχεία της αστικής ανάπτυξης και χαρακτηρίζουν την Αθήνα και άλλες ελληνικές πόλεις. Το ευρύ φάσμα του ανεπίσημου συνέβαλε στα αστικά προβλήματα για τα οποία είναι γνωστή η Αθήνα (μεγάλες πυκνότητες, απουσία ελεύθερων χώρων, αυθαίρετα, κ.ο.κ.), αλλά άφησε «κενά» όπου οι μηχανισμοί της κοινωνικής ενσωμάτωσης αναπτύχθηκαν για τους ντόπιους και μέσα στους οποίους οι πιο πρόσφατοι μετανάστες βρήκαν τρόπους να εγκατασταθούν στην πόλη (Βαϊού, Στρατιγάκη, 2008).

Για τους μετανάστες ο χώρος εργασίας είναι χώρος μόχθου, είναι χώρος όπου αναπτύσσονται διάφορες αξίες και συνήθειες, όπως αυτή της προσαρμοστικότητας στην προσωρινότητα της παρουσίας και κοινωνικής ταυτότητας του εργαζομένου. Σύμφωνα με την Sassen (1999), οι χώροι εργασίας αποτελούν για τους μετανάστες «δοχεία εξουσίας», που τους εγκλωβίζουν σε μια παγκόσμια οικονομία περιθωριοποίησης και έναν πολιτισμό μεταφερόμενης εργασίας δίχως σημεία αναφοράς ζωής (Zukin, 1992).

Το κύριο χαρακτηριστικό της εργασίας σε συνδυασμό με τη στέγαση των μεταναστών είναι ο εγκλωβισμός των ανθρώπων μακριά από χώρους συγγένειας, εθνοτικών κοινοτήτων ή ανάπτυξης προσωπικών σχέσεων. Στη σύγχρονη πόλη, το μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό δεν κατοικεί σε φτωχές γειτονιές με «ανήθικες συνήθειες», αλλά σε χώρους μη επικοινωνίας (Vaux στο Dyos, 1982). Η επικοινωνία μεταφέρεται έξω από τους χώρους κατοίκησης, για πολλούς μετανάστες δεν υπάρχει σταθερότητα, συνέχεια και δεν προωθείται η ανάπτυξη δεσμών ανάμεσα στον τόπο και τους μετανάστες. Ο χώρος στέγασης καταλήγει να λειτουργεί ως χώρος ανάπτυξης βασικών ενστίκτων για τη σωματική ακεραιότητα και επιβίωση του ατόμου (Ψημμένος Ι., 2004). Όπως είχε δηλώσει ένας μετανάστης από την Αλβανία το 2003:

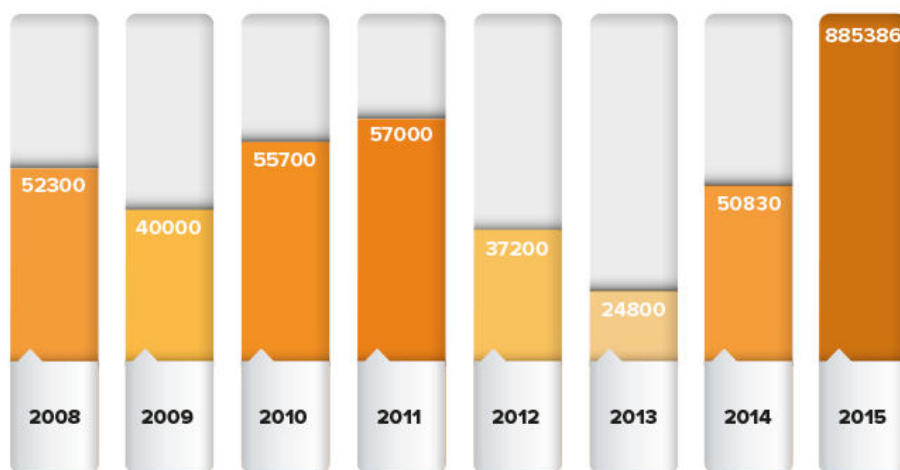
«κάποιος μαθαίνει ότι μετά από δεκαπέντε χρόνια δεν έχει σπίτι, παρά μόνο σκορπισμένους και τυχαίους τόπους συνάντησης».

Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών εισέρχεται παράνομα στην χώρα. Μέχρι σήμερα έχουν μεσολαβήσει δύο απόπειρες νομιμοποίησης τους, μια το 1977 και μια το 2001. Η πολιτική λογική που επικράτησε και στις δυο περιπτώσεις είδε τη μετανάστευση και τον μετανάστη ως εργαλείο την οικονομικής πολιτικής και ως μέσο ανάπτυξης των κερδών των επιχειρήσεων. Οι μετανάστες υποχρεώθηκαν και στις δύο περιπτώσεις να προσκομίσουν πληθώρα δυσεύρετων δικαιολογητικών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, ο ένας στους δύο να νομιμοποιηθεί και ένα ακόμα μικρότερο ποσοστό να καταφέρει να ανανεώσει τα χαρτιά του. Ο φαύλος κύκλος της νομιμότητας και της παρανομίας είναι ο ορίζοντας για την πλειοψηφία των μεταναστών και μεταναστριών που ζουν και εργάζονται στη χώρα μας. Ένας φαύλος κύκλος που επιτρέπει να κυοφορείται ο ρατσισμός και η ξενοφοβία, να δαιμονοποιείται ο «άλλος», ο «διαφορετικός», ο «ξένος» που ζει στην γκρίζα ζώνη της κοινωνίας μας. (Παπαδόπουλος Χρ, 2003)

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας, η οποία έγινε ιδιαίτερα σημαντική μετά το σχηματισμό της άνευ συνόρων περιοχής Σένγκεν της Ευρώπης, έχει επίσης συμβάλει στην μετατροπή της χώρας σε τόπο προορισμού. Τοποθετημένη στα νοτιοανατολικά σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με εκτεταμένες ακτογραμμές και εύκολα προσπελάσιμα σύνορα, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως η «πύλη της Μεσογείου» και έχει γίνει χώρα διέλευσης (χώρα - πέρασμα) για όσους αναζητούν την είσοδο στην Ευρώπη (Triandafyllidou et al., 2009).

Από το 2011 ωστόσο το προφίλ των προσφυγικών ροών στην Ελλάδα έχει αλλάξει δραματικά. Αποτέλεσμα του πολέμου στην Συρία είναι η Ελλάδα από το 2011 να έχει δεχθεί και να συνεχίζει να δέχεται πλήθος αιτούντων πολιτικό άσυλο και παράνομων μεταναστευτικών ροών, μέσω Τουρκίας καθώς αποτελεί πύλη εισόδου των προσφύγων στην Ευρώπη. Οι σκληρές πολιτικές για τη μετανάστευση στην Ισπανία και την Ιταλία και οι συμφωνίες με τις γειτονικές αφρικανικές χώρες τους για την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης συντέλεσαν ακόμα περισσότερο στην αλλαγή κατεύθυνσης των προσφυγικών ροών από την Αφρική προς την Ελλάδα, ταυτόχρονα με την αύξηση των ροών από την Ασία και τη Μέση Ανατολή - κυρίως τη Συρία, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν, το Ιράκ και το Μπαγκλαντές (UNHCR, 2016). Μαζί με την Ισπανία και την Ιταλία έχουν χαρακτηριστεί «πύλες» της παράνομης μετανάστευσης (Χιονάτου, 2012).

Περισσότεροι από 850.000 άνθρωποι είχαν εισέλθει στην Ελλάδα το 2015, περνώντας από την Τουρκία προς στα νησιά του Αιγαίου, οι περισσότεροι από αυτούς προσπαθώντας να ξεφύγουν από τον πόλεμο και τη βία στις χώρες προέλευσής τους (τη Συρία, το Αφγανιστάν, το Ιράκ αλλά και το Πακιστάν και τη Σομαλία). Μόνο τον Οκτώβριο, έφτασαν περισσότεροι από 200.000 άνθρωποι, πολλοί από τους οποίους περνώντας από το νησί της Λέσβου. Κατά την ίδια περίοδο, η Ιταλία δέχθηκε 141.777 ανθρώπους (Triandafyllidou et al., 2009).

7: Ο αριθμός των μεταναστών που πέρασε τα σύνορα

Το «πέρασμα» προς την Ευρώπη γίνεται κυρίως μέσω των ελληνικών νησιών. Η Λέσβος, η Χίος, η Σάμος, η Κως είναι τα νησιά που δέχονται τις μεγαλύτερα κύματα μετανάστευσης. Οι ροές παρουσιάζονται να κινούνται από ανατολική νησιωτική Ελλάδα προς την Αθήνα ή την Καβάλα για να βγουν από τη χώρα από τα βόρεια ή δυτικά σύνορα. Οι ακτοπλοϊκές συνδέσεις των νησιών με την ηπειρωτική χώρα, παίζουν καθοριστικό ρόλο στις γεωγραφίες αυτών των διαδρομών για την συνέχιση του ταξιδιού και την αποφυγή ενδεχόμενου εγκλωβισμού τους στη χώρα. Η κίνηση των ροών αναδεικνύει την προσδοκία προσέγγισης άλλων ευρωπαϊκών κρατών, χωρίς να υπάρχει ταυτόχρονα για τους περισσότερους κάποια συγκεκριμένη χώρα προορισμός-στόχος. Η βασικότερη αιτία

που δεν προτιμούν την Ελλάδα για μόνιμη εγκατάσταση είναι εξαιτίας της οικονομικής κρίσης αλλά και της αυστηροποίησης των θεσμικών μέτρων για την κτήση των αναγκαίων «νομιμοποιητικών εγγράφων». «Μετά από κάποιο διάστημα παραμονής σε κέντρα κράτησης, οι «λαθρομετανάστες» ακροβατούν διαρκώς ανάμεσα στην παρανομία και σε μια ιδιότυπη βραχύβια νομιμότητα της εκκρεμούσας απέλασης ή της επικείμενης εξέτασης των αιτήσεων ασύλου.» (Αράπογλου κ.α., 2009).

Οι κύριες χώρες προέλευσης των ροών προς την Ελλάδα είναι η Συρία (περισσότερο από 50% των αφίξεων), το Αφγανιστάν (περίπου 30%) και το Ιράκ (περισσότερο από 10%). Πρόκειται δηλαδή για πληθυσμούς που μετακινούνται για να βρουν διεθνή προστασία. Επίσης, φαίνεται η ανδρική μετανάστευση να χαρακτηρίζει τις ροές από το Μαρόκο και το Πακιστάν, ενώ για τις υπόλοιπες ροές ο αυξημένος αριθμός γυναικών και παιδιών οδηγεί στο συμπέρασμα ότι πρόκειται κυρίως για οικογενειακές μεταναστεύσεις.

8. (πάνω) Η Διαδρομή των Βαλκανίων
(μέσω Σλοβενίας και Κροατίας)

9. (δεξιά) Η Βαλκανική διαδρομή (μέσω
Ουγγαρίας)

10. Μικροπωλητές μετανάστες εν ώρα εργασίας σε πλατεία της Αθήνας

11. Συγκεντρωμένοι μετανάστες στο κέντρο της Αθήνας

Κεφάλαιο 2: Μετανάστευση και χώροι υποδοχής στη σύγχρονη ελληνική συνθήκη

2.1 Οικονομική Κρίση και Μετανάστευση στον ελληνικό χώρο

Μια περίοδος έντονης οικονομικής ύφεσης και ανασφάλειας άρχισε στην Ελλάδα το 2008, προκαλώντας ραγδαία πτώση στον οικονομικό τομέα και αύξηση των μέτρων λιτότητας. Αναπόφευκτα, η νέα αυτή οικονομική κατάσταση επηρέασε τόσο την Ελληνική κοινωνία όσο και τους αλλοδαπούς που διέμεναν στην χώρα όπως και το προφίλ των μεταναστευτικών ρευμάτων (Lachman D, 2015). Η σημερινή ακραία κρισιακή συνθήκη επιδεινώνει τη «χωρικοποίηση» των πιέσεων που δέχονται οι πόλεις, είτε αυτές έχουν να κάνουν με τη συρρίκνωση του πληθυσμού προς τις κατώτερες βαθμίδες της κοινωνικής πυραμίδας, είτε με το έκτακτο των πολιτικών και των μέτρων σχεδιασμού που χαράσσονται από τις ανώτερες. Το καθεστώς «έκτακτης ανάγκης» τροφοδοτείται συνεχώς από το συνεχές αίσθημα για ασφάλεια, το οποίο με τη σειρά του αποτελεί οδηγό για πλήθος πολιτικών και μέτρων, που εφαρμόζονται και στην Ελλάδα (Παπατζάνη Ε., 2015).

Σε αυτό το εκρηκτικό τοπίο, η Ελλάδα έχει να αντιμετωπίσει δύο σημαντικές όψεις της μετανάστευσης και της κρίσης. Από τη μια πλευρά μια κρίση παράνομης μετανάστευσης και αιτούντων άσυλο καθώς η χώρα μας αποτελεί το βασικό σημείο άφιξης και εισόδου στην Ευρώπη για τους μετανάστες και τους αιτούντες άσυλο κυρίως από την Ασία και την Αφρική και από την άλλη την κρίση στο εσωτερικό της. Αυτή επιτείνει την ανεξέλεγκτη ανεργία μεταξύ των εργαζόμενων μεταναστών, οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι στη χώρα, και την επακόλουθη απο-νομιμοποίησή τους (λόγω της οικονομικής αδυναμίας τους να ανανεώσουν την άδεια παραμονής τους). Οι εσωτερικές και εξωτερικές μεταναστευτικές προκλήσεις, σε συνδυασμό με την αύξουσα οικονομική και πολιτική κρίση έχουν οδηγήσει σε μια ευαίσθητη κατάσταση που πυροδοτείται από εκδηλώσεις ξενοφοβικής βίας, ρατσισμού και την αναβίωση ενός αμυντικού εθνικισμού που είναι τόσο αντι-Ευρωπαϊκός, όσο και αντι-μεταναστευτικός. Οι μετανάστες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης φαίνεται να έχουν γίνει τα «εξιλαστήρια θύματα» για τα περίπλοκα διαρθρωτικά προβλήματα που μαστίζουν τη χώρα αυτή την περίοδο (Triantafyllidou, 2013).

Πολλές μελέτες που αφορούν την σχέση χώρου και μετανάστευσης, υλοποιημένες κυρίως πριν από την έναρξη της κρίσης του 2008, έχουν εντοπίσει θραύσματα συγκατοίκησης και άτυπης κοινωνικής ένταξης. Παρ' όλα αυτά, σήμερα, στον χώρο της πόλης, εμφανίζονται νέου τύπου αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις, που διαμορφώνουν ένα νέο «αστικό χάρτη». Η σημερινή «κρίση της συμβίωσης», το ζύγισμα των υπαρκτών ρατσιστικών συγκρούσεων με την κοινωνική γειτνίαση, οι μεταλλαγές των τύπων οικειοποίησης του χώρου από τμήματα μεταναστών, η «ανθεκτικότητα» των κοινωνικών δεσμών και κοινοτήτων, είναι μερικές μόνο από τις επιδράσεις που έχει η μετανάστευση στην πόλη και την κοινωνία.

Σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών, ο αριθμός των νόμιμων μεταναστών που διέμεναν στην Ελλάδα, παρουσίασε έντονη μείωση μεταξύ 2011 και 2013. Κατά τη διάρκεια αυτών των ετών, πολλοί πολίτες που προέρχονταν από τρίτες χώρες επέλεξαν να επιστρέψουν στον τόπο προέλευσής τους εξαιτίας της αυξανόμενης ανεργίας στην Ελλάδα. Παρά το πλήθος μέτρων που ελήφθησαν από το κράτος (η εισαγωγή των αυτοτελών αδειών παραμονής και εργασίας σε περιπτώσεις οικογενειακής επανένωσης, η εισαγωγή των αδειών διαμονής διάρκειας ενός έτους για ανθρωπιστικούς λόγους για όσους αδυνατούν να ανανεώσουν την άδεια παραμονής τους κ.α.), οι περισσότεροι μετανάστες είτε δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν οικονομικά στις υποχρεώσεις τους και στηρίζονται κυρίως στην αδήλωτη οικιακή εργασία των γυναικών, είτε αδυνατούν τελείως να επιβιώσουν, οπότε και επιστρέφουν στις χώρες τους (Μπίτσικα, 2016).

Από το 2010 οι χώρες της Ασίας και της Αφρικής έγιναν οι κύριες χώρες αποστολής μεταναστών στην Ελλάδα. Όπως και τα προηγούμενα ρεύματα από την κεντρική και ανατολική Ευρώπη έτσι και αυτοί οι μετανάστες είναι στην συντριπτική τους πλειοψηφία παράνομοι (Cavoudis, 2013). Μέχρι το 2012, οι περισσότεροι μετανάστες προέρχονται από το Αφγανιστάν και το Πακιστάν, εικόνα που αλλάζει ριζικά μετά τον πόλεμο στην Συρία, οπότε και η Ελλάδα γίνεται η κύρια χώρα υποδοχής των Σύριων προσφύγων. Αυτό συμβαίνει λόγω της κομβικής γεωγραφικής θέσης της Ελλάδας σε σχέση με τις τρεις ηπείρους (Ασία, Αφρική, Ευρώπη) και της «εύκολης», μη ελεγχόμενης πρόσβασης από τα τουρκικά παράλια. Ταυτόχρονα, ως συνέπεια μετατοπίζονται οι πύλες εισόδου από τα χερσαία στα ανατολικά θαλάσσια σύνορα.

Έτος	Χερσαία Σύνορα (Ελληνοαλβανικά)	Χερσαία Σύνορα (περιοχή έβρου)	Θαλάσσια σύνορα	Σύνολο	Αριθμητικά σημαντικότερες εθνικότητες
2010	33.979	47.088	6.204	53.292	Αλβανία, Αφγανιστάν, Πακιστάν, Παλαιστίνη, Αλγερία
2011	11.743	54.974	1.030	56.004	Αφγανιστάν, Πακιστάν, Αλβανία, Μπαγκλαντές, Αλγερία,
2012	10.927	30.433	3.651	34.084	Αφγανιστάν, Πακιστάν, Αλβανία, Συρία, Μπαγκλαντές
2013	10.411	1.122	11.447	12.569	Αλβανία, Συρία, Αφγανιστάν, Πακιστάν, Μπαγκλαντές
2014	9.290	1.433	29.894	31.327	Συρία, Αλβανία, Αφγανιστάν, Πακιστάν, Σομαλία
2015	5.780	1.823	243.893	245.716	Συρία, Αφγανιστάν, Ιράκ, Πακιστάν, Ιράν
2016	3.697	2.115	166.494	168.609	Συρία, Αφγανιστάν, Ιράκ, Πακιστάν, Αλβανία

12: Συλλήψεις στα χερσαία και θαλάσσια σύνορα 2010 - 2016

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι η νέα οικονομική κατάσταση επηρέασε και τα μεταναστευτικά ρεύματα των Ελλήνων προς το εξωτερικό, μετατρέποντας την Ελλάδα και πάλι σε μια χώρα αποστολής μεταναστών. Η απότομη αύξηση της ανεργίας στην αγορά εργασίας, σε συνδυασμό με την επιδείνωση των όρων απασχόλησης έχουν ωθήσει πολλούς Έλληνες στο να αναζητήσουν εργασία στο εξωτερικό, ειδικά στις νεότερες ομάδες πληθυσμού. (OECD, 2015).

Κύρια χαρακτηριστικά των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, ήταν ο παράνομος χαρακτήρας τους και η αδυναμία των Ελληνικών αρχών να τις θέσουν υπό έλεγχο (Cavounidis, 2008). Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού που παραμένει στην χώρα χωρίς τα απαιτούμενα δικαιολογητικά δεν έχει ενσωματωθεί στην μισθωτή εργασία, όπως συνέβαινε με τα προηγούμενα κύματα μεταναστών, αλλά παραμένει άνεργο ή συμμετέχει σε δραστηριότητες μικρής κλίμακας, συχνά παράνομες, χωρίς ταυτόχρονα να έχει καμία διάθεση να εργαστεί.

2.2 Δημόσιος χώρος και μετανάστευση

*«Η πόλη, ως αστικός χώρος αποκτά άλλη διάσταση διαμέσου των ανθρώπων»
(Lefebvre, 1996)*

Ο David Harvey αναφέρει : «Η ελευθερία να κατασκευάσουμε και να ανακατασκευάσουμε τους εαυτούς μας και τις πόλεις μας, υποστηρίζω πως είναι, ένα από τα πιο πολύτιμα αλλά και τα πιο παραμελημένα ανθρώπινα δικαιώματά μας» (Harvey 2008). Πράγματι, ο χώρος, μεταβάλλεται λόγω των διαρκών οικονομικών και κοινωνικών ανακατατάξεων και της αλληλόδρασης των ανθρώπων σε συγκεκριμένους τόπους. Οι τόποι μεταβάλλουν αλλά και μεταβάλλονται από τους ανθρώπους.

Η κρίση και η μετανάστευση είναι από τα βασικότερα φαινόμενα που επηρεάζουν την κοινωνική, οικονομική και χωρική κατάσταση του «σήμερα». Οι πόλεις ως υποδοχείς αφενός των επιπτώσεων της κρίσης και αφετέρου των μεταναστευτικών πληθυσμών, αναδεικνύουν τις κοινωνικές αντιθέσεις και συγκρούσεις, αλλά συχνά επιτρέπουν και την ανάδυση νέων κοινωνικών δεσμών και χωρικών ανασηματοδοτήσεων. Έτσι, γίνονται το πεδίο έκφρασης όλων των παραπάνω σχέσεων, μεταλλάσσοντάς τες αλλά και μεταλλασσόμενες άμεσα ή έμμεσα από αυτές (Παπατζανή Ε., 2014 Γεωγραφίες).

Για τον Lefebvre, το δικαίωμα στην πόλη είναι μια κραυγή αλλά και ένα αίτημα για μετασχηματισμό, επανακαθορισμό και ανανέωση των πόλεων, βάσει των επιταγών του πολιτισμού, των τεχνών και της φύσης, με άξονα τον ίδιο τον άνθρωπο (Lefebvre 1996). «Οι επιδράσεις που ασκούν οι πόλεις στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου είναι πολύ μεγαλύτερες από ό,τι μπορεί να φανερώσει το ποσοστό του αστικού πληθυσμού. Γιατί η πόλη δεν είναι μόνον ολόένα και περισσότερο ο τρόπος κατοικίας και εργασίας του σύγχρονου ανθρώπου. Είναι και το κέντρο που διαμορφώνει και ελέγχει την οικονομική, την πολιτική και την πολιτισμική ζωή ...» (Wirth 1938)

Ένας ακόμη παράγοντας που παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην σχέση ανθρώπου-πόλης είναι και η καθημερινότητα, στην οποία οι άνθρωποι υπομένουν και ταυτόχρονα ενεργούν, επαναπροσδιορίζοντας και διαπραγματεύοντας τους όρους ύπαρξής τους.

Σημασία έχει και η αλληλεπίδραση ατομικών πρακτικών, κοινωνικών διαδικασιών και θεσμικών διευθετήσεων σε διάφορα επίπεδα (Βαιου, Καλαντίδης κ.α., 2007). Η καθημερινή ζωή δεν χαρακτηρίζεται μόνο από συνεχείς προσαρμογές, αλλά και από συγκρούσεις που συνδέονται με διαδικασίες συλλογικής και ατομικής συνειδητοποίησης, και άρα με τη δυνατότητα χειραφέτησης μέσα στην ίδια την καθημερινότητα (Lefebvre 1991).

Το περιεχόμενο της καθημερινής ζωής είναι εξελισσόμενο, καθώς μέσα από την σχέση της με την πόλη συγκροτούνται ποικίλες κοινωνικές πρακτικές. Σημαντικές παραγωγικές αναδιαρθρώσεις, μεταβολές στην κοινωνική γεωγραφία, ανακατατάξεις των χωρο-κοινωνικών ανισοτήτων μεταμορφώνουν την πόλη με πολύ ουσιαστικούς τρόπους και δρουν καταλυτικά πάνω στα «μικρά» και αφανή, στις καθημερινότητες και ρουτίνες των πολιτών και στους χώρους όπου αυτές εκτυλίσσονται, διαμορφώνοντας και νοηματοδοτώντας τους. Οι εφήμερες καθημερινές ενασχολήσεις (τα χιλιάδες μικροπράγματα που πρέπει να γίνουν κάθε μέρα) για τον εαυτό και για τους άλλους συνδέονται με διαδικασίες (ανα)συγκρότησης του παγκόσμιου χώρου, χωρίς να παραμένουν αποκλειστικά σε αυτές (Βαιου, Καλαντίδης κ.α., 2007).

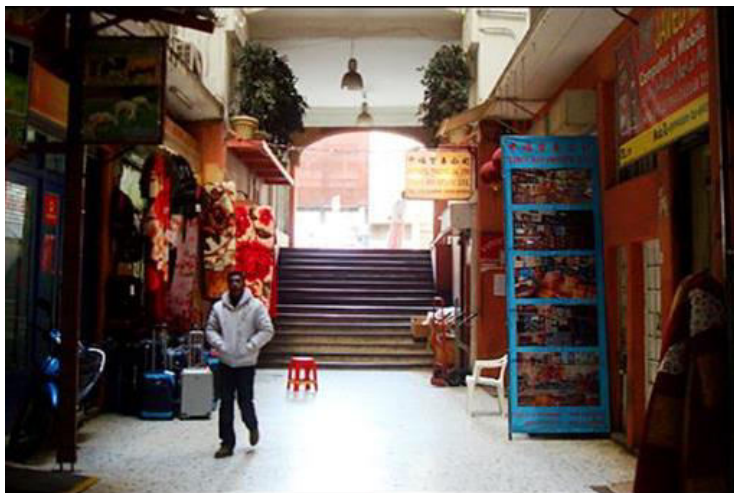
Η «συνάντηση» των ντόπιων και μεταναστών στο χωροχρόνο της καθημερινότητας αποτελεί, από πολλές πλευρές, μια νέα συνθήκη - πρόκληση για την κοινωνία, σε διάφορα επίπεδα και κλίμακες, που έχουν να κάνουν με την πρόσληψη του «άλλου». Ως επακόλουθο αυτής της συνάντησης δημιουργούνται πολλοί νέοι μετασχηματισμοί του αστικού δημόσιου χώρου. Ο ρευστός χαρακτήρας της μετανάστευσης και των χωρικών προεκτάσεών της στην πόλη οδηγεί σε παραγωγή σημείων αναφοράς-συνάντησης, μετακινούμενα και ασταθή, με την αίσθηση του ανήκειν τελείως διαπραγματεύσιμη.

Η χρήση του δημόσιου χώρου υπό το πρίσμα της εργασίας των μεταναστών, παράνομης ή μη μπορεί να εντοπιστεί στο πλανόδιο μικρεμπόριο, τα καταστήματα ιδιαίτερων φυλών, την αναμονή σε πιάτσες για χειρωνακτική εργασία ακόμη και την πλευρά των άτυπων δικτύων (Σβωρώνος Θ., 2013). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η οδός Ερμού και η πλατεία Μοναστηρακίου στην Αθήνα όπου εκατοντάδες μετανάστες εξαπλώνουν τα εμπορεύματά τους καθημερινά. Ακόμη γειτονιές με εξειδικευμένες έμφυλες χρήσεις που αποδίδουν ατμόσφαιρα και χαρακτήρα στην πόλη.

Γενικά από το 2011 οι δραστηριότητες των μεταναστών φαίνεται να έχουν διαφοροποιηθεί πολύ σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια όπου οι μετανάστες απασχολούνταν κυρίως στον κατασκευαστικό τομέα, τον τομέα της μεταποίησης, του εμπορίου, της γεωργίας και της οικιακής εργασίας. Μία μερίδα μεταναστών δημιουργεί και τις δικές της επιχειρήσεις που μετασχηματίζουν το αστικό, κοινωνικό και οικονομικό πεδίο με ποικίλους τρόπους. Ο ρόλος τους είναι ιδιαίτερα σημαντικός και στην αναβάθμιση της εμπορικής δραστηριότητας της περιοχής. Εάν τα καταστήματα είναι συνοικιακού χαρακτήρα, τότε ενδιαφέρον αποτελεί ότι δεν απευθύνονται μόνο σε μετανάστες αλλά και σε ντόπιους. Με αυτό τον τρόπο αναλαμβάνουν και ένα σταθεροποιητικό ρόλο στην γειτονιά (Βαΐου Ντ., Καλαντίδης, Α, κ.α. 2007).

Οι εμπορικές δραστηριότητες των μεταναστών μπορούν να συμβάλλουν εκτός από την οικονομική αναβάθμιση της περιοχής και στην ζωντάνια του αστικού ιστού (Πολύζου Ι., Μπαλαμπανίδης Δ., 2011). Διατηρούν την ανθρώπινη παρουσία, καθώς τα καταστήματά τους μένουν ανοιχτά ως αργά το βράδυ και πολλές φορές δουλεύουν και τις αργίες. Επίσης, λειτουργούν και ως χώροι αναφοράς και συνάντησης, δημιουργώντας μικρές συγκεντρώσεις. Στην περίπτωση ανάπτυξης εμπορικής δραστηριότητας από μία μόνο μεταναστευτική ομάδα, καθίσταται πολύ πιθανή η ενίσχυση της ιδιαιτερότητας της περιοχής, με την δόμηση μιας νέας τοπικής ταυτότητας, η οποία μπορεί να λειτουργήσει προσελκύοντας και υπερτοπικούς επισκέπτες. (Βαΐου Ντ., Καλαντίδης Α., κ.α., 2007)

Σημαντικό ρόλο παίζει και η ορατότητα των καταστημάτων, η οποία επηρεάζει την εκάστοτε περιοχή. Στην περίπτωση που το κατάστημα είναι ορατό από το επίπεδο του δρόμου, παρουσιάζονται εντονότερα χαρακτηριστικά κοινωνικής ζύμωσης, δεδομένου ότι η γλώσσα αποτελεί βασικό πολιτισμικό χαρακτηριστικό, οι ξενόγλωσσες επιγραφές μεταβάλλουν το χαρακτήρα της γειτονιάς και κάνουν εμφανή την επιθυμία των μεταναστών να γίνουν ορατοί. Παράλληλα, αναδύονται νέα σημεία αναφοράς στον αστικό χώρο, στα οποία επεκτείνεται η δημόσια ζωή των μεταναστών (Βαΐου Ντ., Στρατηγάκη Μ., 2008). Παρόλα τα θετικά που θα μπορούσαν να προκύψουν από τα καταστήματα των μεταναστών στις γειτονιές της πόλης, δεν φαίνεται να υπάρχει η αντίστοιχη θέληση από το κράτος για την διαχείριση του φαινομένου προς αυτήν την κατεύθυνση.

13. Αιγυπτιακό μίνι μάρκετ,
στην πλατεία δημαρχείου,
Αθήνα

14. Γειτονιά στην περιοχή της
Chinatown στην Αθήνα

Σε σχέση με την Αθήνα, οι επιπτώσεις των καταστημάτων που εντοπίζουμε είναι η τμηματική αναζωογόνηση του αστικού ιστού, σε σημεία όπου είχαν αρχίσει να αδειάζουν και η διεύρυνση της καταναλωτικής επιλογής των κατοίκων. Η πιθανότητα τα καταστήματα των μεταναστών να λειτουργήσουν ως στοιχεία ταυτότητας της περιοχής, δεν έχει βρει την τοπική κοινωνία έτοιμη για μια τέτοια αλλαγή, καθώς δεν έχει εξοικειωθεί ακόμα τελείως με τη νέα συνθήκη. Ιδιαίτερη περίπτωση καταστημάτων μεταναστών με υψηλές συγκεντρώσεις και απολύτως εθνικά χαρακτηριστικά αποτελεί η κινέζικη αγορά. Περίπου το 2000 εμφανίζεται στην Αθήνα η λεγόμενη «China town», η οποία εξαπλώνεται και σε άλλες πόλεις (Σβορώνος Θ., 2013).

Ωστόσο, δεν έχουν τεθεί μόνο οι οικονομικές δραστηριότητες των μεταναστών σε κοινή θέαση, αλλά και τα σημεία συγκέντρωσής τους σε δημόσιους χώρους, όπως και οι κατοικίες τους έχουν γίνει όλο και πιο συγκεντρωμένα σε συγκεκριμένες περιοχές, αλλάζοντας τον χαρακτήρα τους και μεταμορφώνοντας τον αστικό χώρο. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 2000, υπήρχε μια σχετικά ομοιόμορφη κατανομή των μεταναστών σε όλο τον αστικό χώρο σε σύγκριση με άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις (Maloutas 2007).

Σύμφωνα με την Βαΐου (2007), οι χωρικές πλευρές των σύγχρονων μεταναστεύσεων και πιο συγκεκριμένα οι βαθιές επιπτώσεις τους αποτελούν τον κατ' εξοχήν τόπο εγκατάστασης μεταναστών. Οι μετανάστες και ειδικότερα στις πόλεις του ευρωπαϊκού νότου φτάνουν αριθμούς και τυπολογίες εγκατάστασης που οδηγούν σε σημαντικούς κοινωνικο-οικονομικούς, χωρικούς και πολιτισμικούς μετασχηματισμούς και έχουν επιπτώσεις στους τρόπους με τους οποίους διερευνάται η συγκρότηση και η εξέλιξη του αστικού χώρου. Επίσης, η σχετικά γρήγορη εύρεση κατοικίας και η βελτίωση των συνθηκών της αποτελούν σημαντική παράμετρο κοινωνικής ένταξης, κάτι το οποίο έχει οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι η «ένταξη στην πόλη» συμβαίνει πολύ πριν ολοκληρωθεί η «ένταξη στην κοινωνία».

Το μοτίβο κοινωνικού διαχωρισμού που συχνά καταγράφεται είναι αυτό του «κάθετου διαχωρισμού», με τους υψηλότερους ορόφους των πολυκατοικιών να καταλαμβάνονται από τους πιο εύπορους, τους χαμηλότερους από τους οικονομικά ασθενέστερους και τα υπόγεια από τους μετανάστες. Αυτή η εικόνα, αφορά μια μεταβατική χρονική φάση, η οποία κύριο χαρακτηριστικό έχει την πραγματοποίηση έργων αναβάθμισης που έκαναν

κάποιες περιοχές αναζήτησης κατοικίας ελκυστικότερες, ενώ οδήγησαν σε αύξηση των τιμών σε άλλες. Μια ιδιαίτερα σημαντική κατηγορία κυρίως για την κτηματαγορά, αποτέλεσαν οι φτηνές περιοχές με σημαντικές επενδυτικές ευκαιρίες.

Η κατάσταση μέσα στις κατοικίες των μεταναστών και η διαμόρφωσή τους είναι άμεσα συνδεδεμένη με την εξυπηρέτηση των αναγκών τους και την τήρηση των εθίμων και της θρησκείας τους. Συχνά λοιπόν κάποιο δωμάτιο λαμβάνει πολλές, μεταβλητές χρήσεις, ώστε να ικανοποιεί πλήθος μεταλλασσόμενων αναγκών, διατηρώντας όμως από την άλλη πλευρά τη διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου που τα έθιμα καταδεικνύουν (Παπατζανή Ε., 2011).

Σύμφωνα με τους Βαΐου – Καλαντίδη(2009), φέρνοντας το ιδιωτικό μέσα στο δημόσιο, μέσω της παρουσίας και των πρακτικών τους, οι μετανάστες θέλουν να τραβήξουν την προσοχή, διεκδικούν μια συγκεκριμένη χρήση και αντίληψη του χώρου. Αφήνουν κρυμμένο τον περιορισμένο ιδιωτικό τους χώρο, εισέρχονται στον δημόσιο και γίνονται ορατοί. Η ορατότητα σημαίνει και εξοικείωση, παρόλο που ένα κρυμμένο αίσθημα απειλής, μπορεί να παραμένει ή ακόμα και να ενισχύεται. Έμμεσα, δίνεται στους μετανάστες παρουσία και οι συνήθειές τους αναγκάζουν τον κόσμο της πολιτικής και όχι μόνο να ασχοληθεί μαζί τους. Υπάρχουν αυτοί που θα τους υπερασπιστούν και αυτοί που θα τους επιτεθούν.

Ένας άλλος τομέας στον οποίο λαμβάνουν μέρος διαφορετικές μορφές του δημόσιου χώρου είναι οι δραστηριότητες των μεταναστών στον ελεύθερό τους χρόνο. Τις περισσότερες φορές πραγματοποιούνται σε ανοιχτούς ελεύθερους χώρους της περιοχής όπως οι πλατείες ακόμη και τα πεζοδρόμια. Η συγκατοίκηση με αρκετά ακόμα άτομα, οι κακές χωρικές συνθήκες διαβίωσής τους, τις περισσότερες φορές, προκαλεί αυτή την ανάγκη για εκτόνωση και το «άνοιγμα» στο δημόσιο. Η οικειοποίηση του δημόσιου χώρου, εκφράζεται έντονα με τη συγκέντρωση έξω από τα καταστήματα κυρίως ομοεθνών μεταναστών, που μετατρέπονται σε «στέκια» και τόπους «συνάντησης», όπως προαναφέρθηκε. Συγκεντρώνονται πολλοί στον εξωτερικό χώρο των καταστημάτων ή/και τα πεζοδρόμια συνομιλούν, δημιουργούν προσωπικές σχέσεις, αναζητούν δουλειά κλπ. (Παπατζανή Ε., 2015).

2.3. Πολυπολιτισμική συγκατοίκηση στην Αθήνα

2.3.1 Γεωγραφία εγκατάστασης των μεταναστών στην Αθήνα

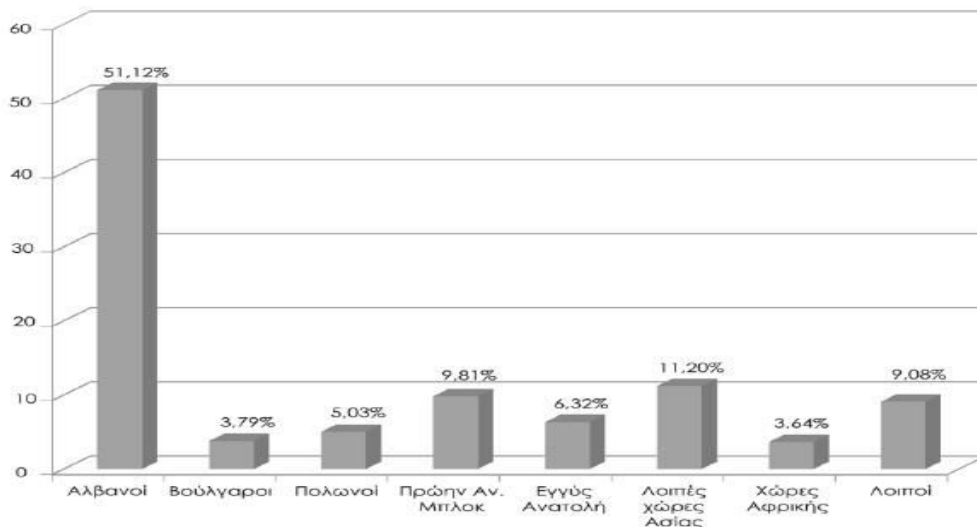
Η έρευνα σχετικά με τη μετανάστευση, καλύπτει ελάχιστα τις χωρικές της διαστάσεις και την ανθρωπο-γεωγραφία εγκατάστασης των μεταναστών. Από τον προβληματισμό αυτό, λείπουν οι χωρο-κοινωνικές δυναμικές των φαινομένων που μελετώνται, αλλά και η σημασία την οποία έχει ο τόπος και ο χώρος, για την κοινωνική ένταξή τους.

Η Αθήνα προσελκύει τον μεγαλύτερο όγκο μεταναστών, αν και υπάρχουν και άλλες περιοχές της χώρας που προσφέρουν ευκαιρίες απασχόλησης, καθώς εκεί μπορεί να αναπτυχθούν διάφορες άτυπες δραστηριότητες. Μεταξύ των άτυπων δραστηριοτήτων συγκαταλέγεται η εξασφάλιση στέγης σε προσιτές τιμές, η ανωνυμία της μεγαλούπολης η οποία βοηθάει στην απόκρυψη όταν δεν υπάρχουν «χαρτιά», η ύπαρξη κοινωνικών ή οικογενειακών δικτύων, κ.ά. (Pugliese 2001; Campani, 2000).

Σε αντίθεση με παραδείγματα από τον βορρά της Ευρώπης, το 87% των μεταναστών της Αττικής, βρίσκεται στο πολεοδομικό συγκρότημα της πρωτεύουσας και το 60% από αυτούς, στους δύο κεντρικούς δήμους των Αθηνών και του Πειραιά. Ο Δήμος Αθηνών συγκεντρώνει το 44% του συνόλου των μεταναστών του πολεοδομικού συγκροτήματος και στον πληθυσμό αυτόν εντοπίζονται 215 εθνότητες, με επικρατέστερη την Αλβανική, ενώ η κατανομή κατά φύλο εμφανίζεται εξαιρετικά ασύμμετρη (Βαΐτου, 2007). Ο πληθυσμός αποτελείται κυρίως από νεαρά άτομα, που ανήκουν στις παραγωγικές ηλικίες, δηλαδή άτομα 15 έως 65 ετών, που είναι οικονομικά ενεργά και με ικανοποιητικό επίπεδο εκπαίδευσης, κυρίως μεταξύ των μεταναστριών και των μεταναστών από χώρες της ανατολικής Ευρώπης (Κανδύλης κ. συν., 2007).

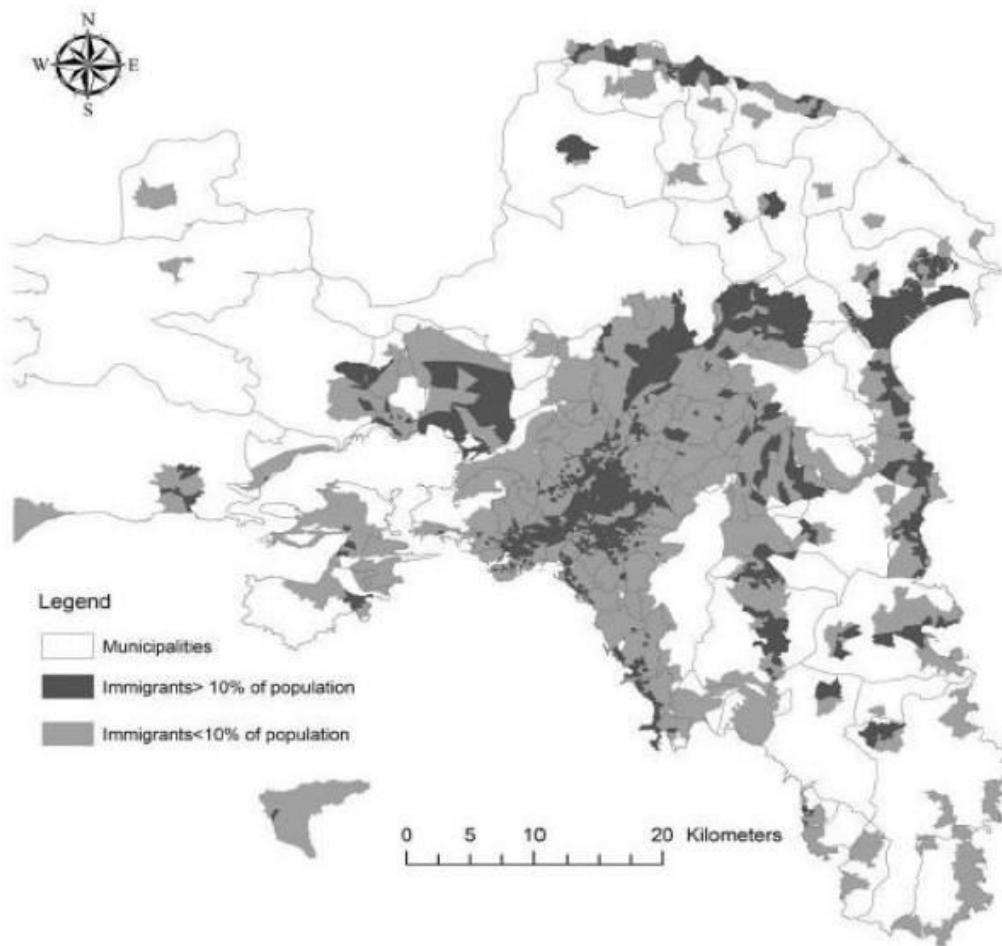

15. Σημείο συνάντησης και αναφοράς μεταναστών σε πλατεία στα Πατήσια

16: Κατανομή μεταναστών ανά υπηκοότητα στο Δήμο Αθηναίων

Ο Δήμος Αθηναίων, αλλά και τα περισσότερα παραδοσιακά κέντρα των μεγάλων Ελληνικών πόλεων, έχει μια πλούσια τυπολογία ως προς τις γειτονιές και τις περιοχές, οι οποίες στις αρχές κυρίως της δεκαετίας του 1990, διέθεταν πρόσφορες κατοικίες για τους μετανάστες. Στο πολεοδομικό συγκρότημα της πρωτεύουσας, μετά το 1980, εντοπίζεται μια μετακίνηση των μεσαίων και των υψηλών κοινωνικών στρωμάτων από το κέντρο προς τα νοτιοανατολικά και βορειοανατολικά προάστια των νεότερων νοικοκυριών, ενώ οι ηλικιωμένοι παρέμειναν στις παλιές γειτονιές του κέντρου, οπότε ο πληθυσμός των κεντρικών δήμων καταγράφει γήρανση (Kandylis et al., 2012). Βέβαια, η μετακίνηση αυτή σε σύγκριση με πόλεις της βόρειας Ευρώπης, ποτέ δεν έλαβε διαστάσεις εξόδου (Εμμανουήλ, 2002). Ήταν αυτή όμως, που οδήγησε σε ανακατατάξεις ως προς τη χρήση του οικιστικού αποθέματος, σε κεντρικές γειτονιές, με συνέπεια οι τιμές των ακινήτων να διατηρηθούν χαμηλά, κάνοντας τα προσιτά στις φτωχότερες κοινωνικές ομάδες και συνεπώς και στους μετανάστες.

17: Χάρτης κατανομής των μεταναστών στην περιοχή της Αττικής, σε σχέση με το 10% του πληθυσμού του κάθε Δήμου

Οι γεωγραφίες εγκατάστασης των μεταναστών συνδέονται άμεσα με χωρο-κοινωνικές μεταβολές διαφόρων κλιμάκων, αλλά και με διαφορετικές καθημερινότητες στη πόλη. Η πόλη και η γειτονιά, αποτελούν κρίσιμα πεδία για τη μελέτη των μορφών και των μεταλλαγών των μεταναστευτικών κινήσεων αλλά και των τάσεων ένταξης των μεταναστευτικών πληθυσμών. Μέσω των άτυπων δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής στις γειτονιές, δημιουργούνται κοινωνικά δίκτυα και σχέσεις, που παίζουν σημαντικό ρόλο στον τρόπο ένταξης των μεταναστευτικών πληθυσμών στην τοπική κοινωνική συνθήκη. Η ίδια η κατοίκηση του χώρου μπορεί να αποτελέσει άτυπο μέσο ένταξης στην κοινωνία.

Όπως επισημάνθηκε, παρατηρείται ανισομερής κατανομή των μεταναστών και διαφοροποιήσεις στις επιλογές εγκατάστασής τους στην Αθήνα, που οφείλονται σε συγκεκριμένα κριτήρια. Ο τόπος εγκατάστασής τους, κυρίως κατά την πρώτη περίοδο, επιλέγεται με βάση τα οικονομικά κριτήρια, σημαντικό ρόλο παίζει η αγορά εργασίας και κατοικίας. Ο μετανάστης επιλέγει την περιοχή εγκατάστασης με βάση την δυνατότητα εύρεσης εργασίας, ώστε να εξασφαλίζει την επιβίωση και την στέγασή του.

Εξίσου, ισότιμα είναι και τα πολιτιστικά κριτήρια, όπου η ύπαρξη δικτύων κοινωνικών μεταξύ ανθρώπων της ίδιας εθνικότητας είναι ζωτικής σημασίας, καθώς από αυτά αντλούν πληροφορίες ή στηρίζονται μέχρι να εξοικειωθούν με τη συγκεκριμένη περιοχή.

Ουσιαστικά οι μετανάστες συνήθως επιλέγουν να εγκατασταθούν σε μέρη όπου είναι ήδη εγκατεστημένοι ομοεθνείς τους, πολλές φορές και συγγενείς τους, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να οικειοποιούνται τα οφέλη τα οποία προκύπτουν από τα παραπάνω δίκτυα, αλλά και συνειδητά ή ασυνείδητα να διατηρήσουν την πολιτιστική τους κληρονομιά, όπως είναι η θρησκεία και η γλώσσα και να καλύψουν συναισθηματικές απώλειες επικοινωνίας με τους οικείους τους.

Οι μετανάστες οι οποίοι δεν διαθέτουν χαρτιά, κατά το μεγαλύτερο μέρος τους σαν πρώτο προορισμό επιλέγουν την Αθήνα και κυρίως το κέντρο της πόλης. Η επιλογή τους αυτή οφείλεται στο ότι ήδη υπάρχουν εγκατεστημένες ομάδες μεταναστών, έχουν την δυνατότητα να απασχοληθούν στην άτυπη οικονομία και κυρίως έχουν την δυνατότητα ανώνυμα να εγκατασταθούν έως ότου βρεθεί τρόπος να συνεχίσουν το ταξίδι τους ή νόμιμα να αποκατασταθούν την Ελλάδα πλέον. Η θέση των σημερινών νεοεισερχόμενων μεταναστών, είναι ιδιαίτερα ευάλωτη, καθώς αναγκάζονται να προσφύγουν στην επισφαλή και άτυπη εργασία, εκτιθέμενοι στον κίνδυνο της σύλληψης, της απέλασης, της

απουσίας κοινωνικής προστασίας και της προώθησης τους σε άλλη χώρα. Λόγω της ευάλωτης θέσης τους, παρατηρείται χωρική συγκέντρωση των νέων μεταναστών σε συγκεκριμένες άτυπες γειτονιές και σημεία του κέντρου της πόλης (Αράπογλου κ.συν., 2009).

Με τον «όρο «γειτονιά» συνδέονται και συχνά συγχέονται, από τη μια μεριά πλευρές που έχουν να κάνουν με τον υλικό χώρο και από την άλλη διαδικασίες που αναφέρονται στις κοινωνικές σχέσεις γειτονίας, παραπέμποντας σε επεξεργασίες που ταύτιζαν μια συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα με έναν σαφώς οριοθετημένο τόπο (Βαΐτου, 2013). Συνηθισμένο σενάριο αποτέλεσε η εγκατάσταση μεταναστών σε γειτονιές της Αθήνας, με το φαινόμενο να μην αφορά τόσο τους μετανάστες που έχουν χρόνια στην χώρα, αλλά κυρίως τους νέο-αφιχθέντες. Σύμφωνα με την Βαΐτου (2007) τέτοιες γειτονιές μπορεί να είναι: **Γειτονιές οι οποίες είναι δομημένες πυκνά, με τον μηχανισμό της αντιπαροχής την εποχή της έντονης ανοικοδόμησης (1950-1960)**, όπως για παράδειγμα η Κυψέλη, τα Πατήσια και το Παγκράτι. **Εργατικές κατοικίες παλιές**, οι οποίες δημιουργήθηκαν στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, στα δυτικά της πόλης και οι οποίες ακολουθούσαν ιδιωτικό ρυμοτομικό σχέδιο και με τον τρόπο αυτό διατήρησαν μεγάλο μέρος των παλιών κτισμάτων τους. **Γειτονιές προσφυγικές, κτισμένες με το σύστημα αυτοστέγασης**, αλλά και με οργανωμένη δόμηση, όπως ο Νέος Κόσμος. Τέλος **“Αστικά κενά”** τα οποία προέκυψαν π.χ. από την απομάκρυνση μεταποιητικών μονάδων.

Στις παραπάνω περιοχές διαμορφώθηκαν συνθήκες κατοίκησης μεταναστών σε εγκαταλελειμμένα σπίτια και εργοστάσια, σε διαμερίσματα μικρά, παλιά, υπόγεια, κάτω από συνθήκες πυκνοκατοίκησης και χωρίς στοιχειώδεις υποδομές. Από τα τέλη της δεκαετίας του '90 καθώς τα εισοδήματα και οι συνθήκες εργασίας βελτιώνονται, παρατηρείται μετακίνηση των μεταναστών σε καλύτερες περιοχές.

Ως προς την εθνότητα και στηριζόμενοι στην απογραφή του 2001 οι Αράπογλου κ. συν., (2009) διακρίνουν τις γειτονιές της Αθήνας σε **γειτονιές εθνοτικής ομοιογένειας**, οι οποίες χαρακτηρίζονται από εκπροσώπηση των μεταναστών αντίστοιχη με αυτή της μητροπολιτικής περιφέρειας. Στην κατηγορία αυτών των γειτονιών, ανήκουν οι περισσότερες γειτονιές της πόλης, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η πόλη της Αθήνας διακρίνεται από εθνική ομοιογένεια. Μια άλλη κατηγορία είναι οι **γειτονιές φιλοξενίας**, στις οποίες το ποσοστό μεταναστών είναι μεγαλύτερο από τον μέσο όρο του

μητροπολιτικού και εμφανίζουν σημαντική διασπορά η οποία οφείλεται στη διασπορά των Αλβανών. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να ξεκινούν κάθε μέρα διαπολιτισμικές συναναστροφές και σχέσεις ανάμεσα σε γηγενείς Έλληνες και μετανάστες. Και τέλος, στις **γειτονιές εθνοτικής ποικιλότητας**, όπου το ποσοστό των μεταναστών ξεπερνά το διπλάσιο του μητροπολιτικού μέσου όρου και η παρουσία τους χαρακτηρίζει την καθημερινή ζωή των πολιτών.

Πολλοί ερευνητές αμφισβήτησαν την ταύτιση στο χώρο της γειτονιάς με την κοινότητα. Σύμφωνα με την Βαΐου(2007) όμως, από τη μία μπορεί να υπάρχει κοινότητα πέρα από τα γεωγραφικά όρια της γειτονιάς (μέσα από υπερτοπικά δίκτυα, κοινωνικές και επαγγελματικές σχέσεις κλπ.) και από την άλλη μπορούμε να φανταστούμε γειτονιά χωρίς την ύπαρξη κοινότητας. Τα διαπροσωπικά δίκτυα μπορεί να είναι τοπικά, υπερτοπικά ή και διεθνή. Συνεπώς, οι αστικές γειτονιές περιλαμβάνουν πολύ θρυμματισμένα και διάσπαρτα κοινωνικά δίκτυα, καθώς αποτελούν προϊόν της επιλογής πολλών ατόμων.

18, 19. Σημεία συνάντησης στις γειτονιές της Αθήνας

20. Μετανάστες «εν αναμονή» στο ηλεκτρικό σταθμό της Βικτώριας

21. Σκηνές μεταναστών στην πλατεία Βικτωρίας

2.3.2. Μεταναστευτικές διαδρομές στην Αθήνα του «σήμερα»

Εδώ και 15 χρόνια η πόλη της Αθήνας συγκεντρώνει διάφορες ομάδες μεταναστών από διάφορες χώρες. Οι κεντρικές γειτονίες της πόλης συγκεντρώνουν έναν μεγάλο αριθμό μεταναστών αναγκαζόμενες να αναμορφωθούν και να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία γηγενείς και μετανάστες θα πρέπει να συμβιώνουν. Οι εξελίξεις αυτές προκάλεσαν το ενδιαφέρον των ερευνητών για τις νέες συνθήκες της πόλης και γενικά της χώρας, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να αντιμετωπίζουν το θέμα από διαφορετικές οπτικές. Μια τέτοια οπτική αφορά και στο φύλο των μεταναστών και τη διαφορετικότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών που ακολουθούν τον δρόμο της μετανάστευσης. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις γυναικείων μεταναστευτικών διαδρομών, αποτελούν η εγκατάσταση (settlement) και η ένταξη (integration). Στην περίπτωση της εγκατάστασης, προτεραιότητα αποτελεί η προσπάθεια αντιμετώπισης της καθημερινότητας, η ανεύρεση σπιτιού και εργασίας, η εξοικείωση με την γειτονιά και την πόλη και η δημιουργία δικτύων υποστήριξης. Η ένταξη αφορά την επικοινωνία και την συνδιαλλαγή με τοπικούς φορείς και κυρίως με τις παροχές υγείας και παιδικής φροντίδας. (Βαίου, Στρατηγάκη, 2008).

Το «ταξίδι στην Αθήνα» διεκπεραιώνεται συνήθως είτε με ανεπίσημες πρακτικές εύρεσης εργασίας και σπιτιού (εγκατάσταση), είτε με επίσημες διαδικασίες πρόσβασης και επαφής σε φορείς φροντίδας των παιδιών και υγείας (ένταξη). Τα όρια ανάμεσα σε αυτές τις δύο πρακτικές συνήθως δεν είναι αυστηρά, υπάρχει μια θολή και λεπτή διάκριση ανάμεσά τους. Αυτή η ασαφής διάκριση μεταξύ ανεπίσημων και επίσημων πρακτικών, αφήνει ένα σημαντικό περιθώριο στα άτομα να αναπτύξουν προσωπικές στρατηγικές επιβίωσης και διαχείρισης των διαδικασιών ένταξης.

Τα τελευταία χρόνια, οι μεταναστευτικές ροές προς την Ελλάδα έχουν αυξηθεί ραγδαία, όπως έχουν αναφέρει, φυσικό επακόλουθο είναι και οι εγχώριες μετακινήσεις αυτών των πληθυσμών. Μεγάλος αριθμός μεταναστών μετακινούνται από απομακρυσμένες περιοχές της ελληνικής επικράτειας προς τα μεγάλα αστικά κέντρα και ιδιαίτερα την Αθήνα. Στην Αττική, η συγκέντρωση των μεταναστών γίνεται κυρίως στο λιμάνι του Πειραιά και ακολουθούν οι μετακινήσεις προς τα κέντρα φιλοξενίας.

Υπάρχουν, ωστόσο, και περιπτώσεις που αρκετοί μετανάστες από καταυλισμούς ή κέντρα της επαρχίας μεταφέρονται στα κέντρα φιλοξενίας της Αττικής.

Το πρώτο χρονικό διάστημα, για τους περισσότερους πρόσφυγες αρχικός τόπος κατοίκησης ήταν η πλατεία Βικτωρίας ή το λιμάνι του Πειραιά. Η επιτακτικότητα στέγασης αυτών των πληθυσμών εξαιτίας των δυσμενών καιρικών συνθηκών και της έλλειψης κατάλληλων υποδομών, σε συνδυασμό με τις αντιδράσεις από τις τοπικές κοινωνίες και διάφορες οργανώσεις οδήγησαν σε κάποιες προσωρινές λύσεις. Αρχικά, μετακινήθηκαν προς καταλήψεις, και χώρους που παραχωρήθηκαν από τους δήμους της Αττικής, όπως το γήπεδο του Γαλασίου, το γήπεδο Χόκεϊ στο Ελληνικό κ.α. και αργότερα προς τα κέντρα φιλοξενίας που σταδιακά δημιουργήθηκαν. Οι καταλήψεις εγκαταλελειμμένων κτηρίων αποτελούσαν δράσεις οργανώσεων κατοίκων και πολιτικών ομάδων, για να συμπληρώσουν τις ανάγκες των μεταναστών. Αυτό είχε ως συνέπεια ο μεταναστευτικός πληθυσμός αν και προσωρινά να διαχέεται σε πολλές περιοχές του αστικού χώρου.

Η συγκέντρωση των μεταναστών στην πλατεία Βικτωρίας αποτελεί την πιο ανεπίσημη δομή της Αττικής, η οποία λόγω μεγάλης συγκέντρωσης χρήζει ιδιαίτερης προσοχής. Αποτελεί τον πρώτο δημόσιο χώρο, στον οποίο εγκαταστάθηκαν ομάδες μεταναστών χωρίς κανένα σχεδιασμό, δεν υπάρχει κανένα είδους υποδομή ή οργάνωση. Αυτό συνεχίζεται μέχρι και τον Απρίλιο του 2016, παρά τις δυσχερείς συνθήκες που επικρατούσαν, στην συνέχεια οι πληθυσμοί των μεταναστών μετακινούνται στα κέντρα φιλοξενίας. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται, κυρίως λόγω των δικτύων μετακίνησης, που αποτελούν βασικό παράγοντα για τις μετακινήσεις στον αστικό χώρο.

Το λιμάνι του Πειραιά είναι ακόμη μια περίπτωση προσωρινής-ανεπίσημης δομής, η οποία έχει αρχίσει να λαμβάνει διαστάσεις μονιμότητας. Υπάρχουν κάποιες υποτυπώδεις εγκαταστάσεις για διανομή τροφίμων, τουαλέτες, μπάνια και υπηρεσίες υγείας, οι οποίες όμως σε καμία περίπτωση, δεν πληρούν τις επίσημες προδιαγραφές.

22-23. Σκηνές μεταναστών
στην προβλήτα 1 στο
λιμάνι του Πειραιά

Τοποθεσία	Προηγούμενη χρήση	Συνολικός Αριθμός Φιλοξενούμενων Ατόμων	Εκτιμώμενα Ποσοστά % (Εθνικότητα)				
			Σύριοι	Αφγανοί	Ιρακινοί	Πακιστανοί	
Αττική							
1	Άγιος Ανδρέας	παιδικές κατασκηνώσεις	196	68%	22%	0%	0%
2	Ελευσίνα	σε χώρο της Σχολής Εμπορικού Ναυτικού	240	1%	99%	0%	0%
3	Ελαιωνας I, II&III	δημοτική έκταση στον χώρο του Βοτανικού (βιομηχανικό οικόπεδο)	2050	75%	20%	0%	0%
4	Ελληνικό 1	γήπεδο του χόκεϊ	852	1%	98%	0%	0%
5	Ελληνικό 2	πρώην δυτικό αεροδρόμιο	796	1%	99%	0%	0%
6	Ελληνικό 3	στάδιο baseball	670	0%	98%	0%	1%
7	Λαύριο	Ανοιχτό Κέντρο αιτούντων ασύλου	819	96%	3%	0%	1%
8	Μαλακάσα	στρατόπεδο πυρομαχικών Γερακίνη	858	2%	98%	0%	0%
9	Ραφήνα	εντός των κατασκηνώσεων του Δήμου Ζωγράφου	107	52%	48%	0%	0%
10	Σχιστό	πρώην "Στρατόπεδο Στεφανάκη"	850	0%	95%	1%	0%
11	Σκαρामαγκας	ιδιοκτησία Πολεμικού Ναυτικού - κοντά στο στρατόπεδο Παλάσκας-	3325	65%	10%	25%	0%
Κεντρική Ελλάδα - Θεσσαλία							
12	Οινόφυτα	παλιό εργοστάσιο	680	0%	90%	0%	5%
13	Ριτσόνα	στρατόπεδο της Ριτσώνας	654	85%	10%	5%	0%
14	Θερμοπύλες	παλιό ξενοδοχείο ιαματικών λουτρών Θερμοπυλών	616	96%	0%	2%	0%
15	Τρίκαλα	πρώην super market «Ατλάντικ»	252	98%	0%	2%	0%

Πίνακας 1. Χώροι Φιλοξενίας Προσφύγων στην Ελλάδα (πηγή: UNCHR, Νοέμβριος 2016 αναθεωρημένο με στοιχεία Δεκεμβρίου 2016)

2.4. Κέντρα υποδοχής μεταναστών

2.4.1. Διαδικασία Εισαγωγής στα Κέντρα Υποδοχής

Σε ότι αφορά τις δομές υποδοχής μεταναστών, το 2011 ιδρύθηκε στην Ελλάδα η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής (ΥΠΥ), η οποία αποτελείται από την Κεντρική Υπηρεσία και τις Περιφερειακές Υπηρεσίες που περιλαμβάνουν τα Κέντρα Πρώτης Υποδοχής (ΚΕΠΥ) και τις κινητές μονάδες. Δεδομένου ότι η είσοδος στην Ελλάδα χωρίς τα απαραίτητα έγγραφα αποτελεί ποινικό αδίκημα, μέσα σε 48 ώρες από τη σύλληψη ενός ατόμου για παράνομη είσοδο στην χώρα ο Εισαγγελέας έχει τη δυνατότητα να ασκήσει εναντίον του ποινική δίωξη (οπότε και το άτομο παραπέμπεται σε δικάσιμο), είτε να απέχει από αυτή. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων δεν παραπέμπονται σε δικάσιμο, οπότε και μεταφέρονται σε κατάλληλες δομές όπου και γίνονται οι διαδικασίες πρώτης υποδοχής (εξακρίβωση ταυτότητας, καταγραφή και ιατρικός και ψυχοκοινωνικός έλεγχος). Κατά κανόνα οι νεοεισερχόμενοι μεταφέρονται σε κλειστά ΚΕΠΥ όπου παραμένουν σε καθεστώς περιορισμένης ελευθερίας (απαγόρευση εξόδου και παραμονή στο κέντρο) για διάστημα όχι μεγαλύτερο των 25 ημερών. Εν συνεχεία παραπέμπονται είτε στην Υπηρεσία Ασύλου είτε στην Αστυνομία για να ξεκινήσει τις διαδικασίες απομάκρυνσης. Τα άτομα ειδικών κατηγοριών (πχ ασυνόδευτοι ανήλικοι, υπερήλικες, γυναίκες σε κύηση), μεταφέρονται σε κατάλληλες δομές και υπηρεσίες.

Οι αιτούντες άσυλο παραπέμπονται στα κατά τόπους Περιφερειακά Γραφεία Ασύλου (Π.Γ.Α.), όπου και παραμένουν υπό κράτηση μέχρι να γίνει καταγραφή της αίτησής τους (διαδικασία που μπορεί να διαρκέσει αρκετούς μήνες). Δεδομένου ότι ένα άτομα θεωρείται επίσημα αιτών άσυλο μετά την καταγραφή της αίτησής του, προβλέπεται η παραπομπή του σε ανοικτές Δομές Προσωρινής Φιλοξενίας (στις οποίες ο φιλοξενούμενος έχει τη δυνατότητα εξόδου και εισόδου αλλά στην πλειοψηφία τους είναι φρουρούμενες), μέχρι να ολοκληρωθεί η διαδικασία, δηλαδή υπόκειται σε διαδικασίες όμοιες με όλους τους κρατούμενους που βρίσκονται σε κατάσταση προαναχώρησης. Ειδικά για τους Σύριους λαθρομετανάστες από τον Απρίλιο του 2013,

Τοποθεσία		Προηγούμενη χρήση	Συνολικός Αριθμός Φιλοξενούμενων Ατόμων	Εκτιμώμενα Ποσοστά % (Εθνικότητα)			
				Σύριοι	Αφγανοί	Ιρακινοί	Πακιστανοί
Κεντρική Μακεδονία							
18	Αλεξάνδρια	πρώην στρατόπεδο Φιλίππου Β΄	422	100%	0%	0%	0%
19	Χέρσο	στρατόπεδο «Μαζαράκη»*** (ακυρώθηκε στις 9/12/2016)- Μεταφορά προσφύγων και από τα κέντρα των Σερρών και της Δράμας προς ξενοδοχεία και καταλύματα.	645	80%	0%	20%	0%
20	Δερβένι	παλιά αποθήκη ξυλείας «ΑΛΕΞΥΛ» & Δίον ΑΒΕΤΕ	812	100%	0%	0%	0%
21	Διαβατά	πρώην στρατόπεδο «Αναγνωστοπούλου»	588	81%	12%	0%	0%
22	Κορδελιο	παλιό εργοστάσιο της ΣΟΦΤΕΞ	1574	90%	0%	8%	0%
23	Βασιλικά Ρεδεστός	εγκαταλειμμένες αποθήκες Κορδογιάννη	820	92%	0%	7%	0%
24	Λαγκαδίκια	παλιό στρατόπεδο	311	93%	0%	7%	0%
25	Νέα Καβάλα Κιλκίς	πρώην αεροδρόμιο	1275	80%	0%	20%	0%
26	Ωραιόκαστρο	κλειστή βιοτεχνία Φέσσα (ανενεργή βιομηχανική μονάδα)	1108	92%	0%	5%	0%
27	Πιερία	Κτήμα Ηρακλής	38	5%	0%	95%	0%
28	Πιερία Πέτρα Ολύμπου	πρώην Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Πέτρας ****εκεκνωθηκε το Δεκέμβριο του 2016 λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών και οι πρόσφυγες μεταφέρθηκαν σε άλλα κέντρα	0				
29	Σέρρες	ΠΡΩΗΝ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ	485	2%	0%	98%	0%

Πίνακας 2. Χώροι Φιλοξενίας Προσφύγων στην Ελλάδα (πηγή: UNCHR, Νοέμβριος 2016 αναθεωρημένο με στοιχεία Δεκεμβρίου 2016)

ισχύει ειδικό καθεστώς σύμφωνα με το οποίο εκδίδεται εντολή αναστολής απέλασης για διάστημα έξι μηνών και εν συνεχεία αφήνονται ελεύθεροι. Αφού παρέλθει το νόμιμο διάστημα φιλοξενίας των μεταναστών στα κέντρα υποδοχής, τους επιδίδεται έγγραφο διοικητικής απέλασης που τους υποχρεώνει να εγκαταλείψουν την χώρα εντός 15 ημερών (UNHCR, 2014).

24, 25: Σκηνές στο κέντρο κράτησης και φιλοξενίας της Μόριας (Λέσβος 2016)

Τοποθεσία		Προηγούμενη χρήση	Συνολικός Αριθμός Φιλοξενούμεν ων Ατόμων	Εκτιμώμενα Ποσοστά % (Εθνικότητα)				
				Σύριοι	Αφγανοί	Ιρακινοί	Πακιστανοί	Άλλο
30	Καβαλάρι	πρώην εργοστάσιο “SINATEX”	253	98%	0%	2%	0%	0%
31	Σίνδος	πρώην στρατόπεδο «Αναγνωστοπούλου»	490	95%	0%	5%	0%	0%
32	Σίνδος	Κτήριο Καραμανλή	304	90%	0%	6%	0%	4%
33	Καλοχώρι	SK MARKET	417	98%	0%	1%	0%	1%
34	Βαγιοχώρι	πρώην Δημοτικό Σχολείο Βαγιοχωρίου	51	0%	50%	0%	30%	20%
35	Βέροια	πρώην στρατόπεδο «Αρματολού Κόκκινου»	321	92%	0%	7%	0%	1%
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη								
36	Καβάλα	Πρώην Στρατόπεδο Ασημακόπουλου	88	99%	0%	1%	0%	0%
37	Δράμα	πρώην καπναποθήκη vo2 (Βιομηχανική περιοχή Δράμας)	200	99%	0%	1%	0%	0%
38	Ορεστιάδα	Φυλάκιο Έβρου (Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης)	141	60%	0%	25%	15%	0%
Ηπειρος								
39	Δολιανά	πρώην Μαθητική Εστία	145	76%	23%	0%	0%	1%
40	Φιλιππιάδα	πρώην στρατόπεδου\ «Πετροπουλάκη»	233	85%	14%	0%	100%	0%
41	Κάτσικας Ιωαννίνων	ανεργό στρατιωτικό αεροδρόμιο	251	70%	10%	20%	0%	0%
42	Κονίτσα	εγκαταστάσεις του Κέντρου Προστασίας Παιδιού	150	100%	0%	0%	0%	0%
43	Τσεπέλοβο (Ζαγοροχώρια)	μαθητική εστία εκκενώθηκε το Δεκέμβριο του 2016 λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών και οι πρόσφυγες μεταφέρθηκαν σε άλλα κέντρα						
Δυτική Ελλάδα								
44	Ανδραβίδα	ανεργό παραθεριστικό κέντρο LM Village	166	100%	0%	0%	0%	0%

Πίνακας 3. Χώροι Φιλοξενίας Προσφύγων στην Ελλάδα (πηγή: UNCHR, Νοέμβριος 2016 αναθεωρημένο με στοιχεία Δεκεμβρίου 2016)

2.4.2. Δομή και κατασκευαστικά χαρακτηριστικά των Κέντρων Υποδοχής

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες (02/12/2016), στην Ελλάδα λειτουργούν 53 δομές και χώροι φιλοξενίας προσφύγων και μεταναστών στις οποίες διαμένουν 40.967 άτομα. Ένας χώρος φιλοξενίας προσφύγων αποτελείται από τις οικογένειες (family), τις κοινότητες (community - αποτελούνται από 16 οικογένειες), τα μπλοκ (block - αποτελούνται από 16 κοινότητες), τους τομείς (sector - αποτελούνται από 4 μπλοκ), και του οικισμού (sector - αποτελούνται από 4 τομείς).

Οι χώροι φιλοξενίας προσφύγων πρέπει να συνδυάζουν τις ανάγκες των μεμονωμένων ατόμων με τις απαιτήσεις ενός σύνθετου αστικού δικτύου και όπως κάθε άλλος οικισμός πρέπει να είναι σε θέση να προσαρμόζεται στις αλλαγές που πραγματοποιούνται σε διάφορα στάδια με την πάροδο του χρόνου. Σύμφωνα με τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα κάθε χώρος φιλοξενία οφείλει να διαθέτει τις ακόλουθες εγκαταστάσεις (ανάλογα με τον αριθμό των ατόμων που φιλοξενεί): κοινόχρηστα αποχωρητήρια ανδρών και γυναικών (1/20 άτομα), λουτρό (1/50 άτομα), παροχή νερού (20 λίτρα/άτομο/μέρα), βρύση (1/80 άτομα), κάδοι απορριμμάτων χωρητικότητας 100 λίτρων (1/50 άτομα), σχολεία (1/5.000 άτομα). Προβλέπονται 3 γεύματα τη μέρα συνολικής ενεργειακής απόδοσης περίπου 2.100 θερμίδων / άτομο, ενώ τέλος ανά χίλια άτομα προβλέπεται ένας φορέας παροχής υπηρεσιών υγείας (ιστοσελίδα emergency.unhcr.org). Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι οι προαναφερόμενες στοιχειώδεις προδιαγραφές δεν τηρούνται στα περισσότερα από τα κέντρα πρώτης υποδοχής στην Ελλάδα.

Σε ότι αφορά τον σχεδιασμό του χώρου φιλοξενίας προβλέπεται η ύπαρξη ενός υποτυπώδους οδικού δικτύου το οποίο επιτρέπει τη διανομή των αγαθών και κοινόχρηστων χώρων στους οποίους μπορούν να συγκεντρώνονται οι φιλοξενούμενοι ενώ οι πηγές παροχής νερού τοποθετούνται στο κέντρο του κοινόχρηστου χώρου του οικισμού. Η στέγαση των ατόμων συνίσταται να γίνεται σε καταλύματα, με ελάχιστο

Τοποθεσία		Προηγούμενη χρήση	Συνολικός Αριθμός Φιλοξενούμενων Ατόμων	Εκτιμώμενα Ποσοστά % (Εθνικότητα)				
Νησιά								
	<u>Χιος</u>							
45	Σούδα	ΔΗΠΕΘΕ	4353	65%	0%	10%	0%	25%
46	πρώην εργοστάσιο της ΒΙ.ΑΛ.	(Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης)		30%	40%	0%	0%	30%
47	<u>Κως</u>	Πυλί (Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης)	1978	0%	6%	0%	85%	9%
48	<u>Λέρος</u>	Λεπίδα - (Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης)	865	36%	0%	25%	0%	39%
	<u>Λέσβος</u>							
49	Καρά Τεπέ	Πρώην πάρκο Κυκλοφοριακής Αγωγής και το οικόπεδο των εγκαταστάσεων του βιολογικού καθαρισμού	6230	40%	32%	0%	0%	28%
50	Μοριάς	παλιό στρατοπέδου Παραδέλλη - (Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης)		0%	27%	0%	14%	59%
51	<u>Ρόδος</u>	Παλιά Σφαγεία	338	55%	0%	41%	4%	0%
52	<u>Σάμος</u>	Βαθύ (Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης)-σε χώρο που βρισκόταν νταμάρι	2439	38%	15%	0%	0%	47%
53	<u>Τήλος</u>	Παλιό στρατόπεδο	0					

Πίνακας 4. Χώροι Φιλοξενίας Προσφύγων στην Ελλάδα (πηγή: UNCHR, Νοέμβριος 2016 αναθεωρημένο με στοιχεία Δεκεμβρίου 2016)

μέγιστο ύψος καταλύματος τα 2 m , τα οποία εξασφαλίζουν ζωτικό χώρο κατ ελάχιστο τα 3,5 m²/άτομο (για συνθήκες έκτακτης ανάγκης).

Σε ότι αφορά τις μορφές ατομικών καταλυμάτων που χρησιμοποιούνται στις δομές πρώτης φιλοξενίας οι κυριότερες είναι: οι σκηνές, οι σκηνές τύπου Rub Halls πλάτος 10m και μήκος 24m., τα οικήματα RHUs¹, και τα προκατασκευασμένα σπίτια τύπου container (εικόνα 12). Πολλές μονάδες Στέγασης μπορούν να συνδεθούν μαζί για να δημιουργήσουν μεγαλύτερες δομές κατάλληλες για μεγαλύτερες οικογένειες ή άλλες λειτουργίες (πχ χώρους αποθήκευσης) (UNCHR, 2015).

Τα κρίσιμα ζητήματα που προκύπτουν συνδέονται με την ποιότητα των συνθηκών διαμονής σε αυτούς τους χώρους και ειδικότερα με τον τρόπο εξυπηρέτησης της στέγασης, της σίτισης και της πρόσβασης σε δομές υγείας και πρόνοιας. Η κάλυψη των βιοτικών αναγκών των νέων πληθυσμών συντελεί στην εξασφάλιση της αξιοπρεπούς διαβίωσής τους και στην προστασία των δικαιωμάτων τους.

Οίκημα RHUs

26, 27: Δομές Φιλοξενίας Προσφύγων στην Ελλάδα

Container

¹ Τα RHU (Refugee Housing Unit-Μονάδες Στέγασης Προσφύγων) , διαθέτουν αρθρωτό σχεδιασμό και αποτελούνται από τρία επιμέρους τμήματα το σκελετό, το πάνελ και ένα φωτοβολταϊκό σύστημα. Όλα τα εξαρτήματα των RHU μπορούν να συναρμολογηθούν επί τόπου χωρίς πρόσθετα εργαλεία και εξοπλισμό.

Σκηνή

Rub Hall

28-29: Δομές Φιλοξενίας Προσφύγων στην Ελλάδα

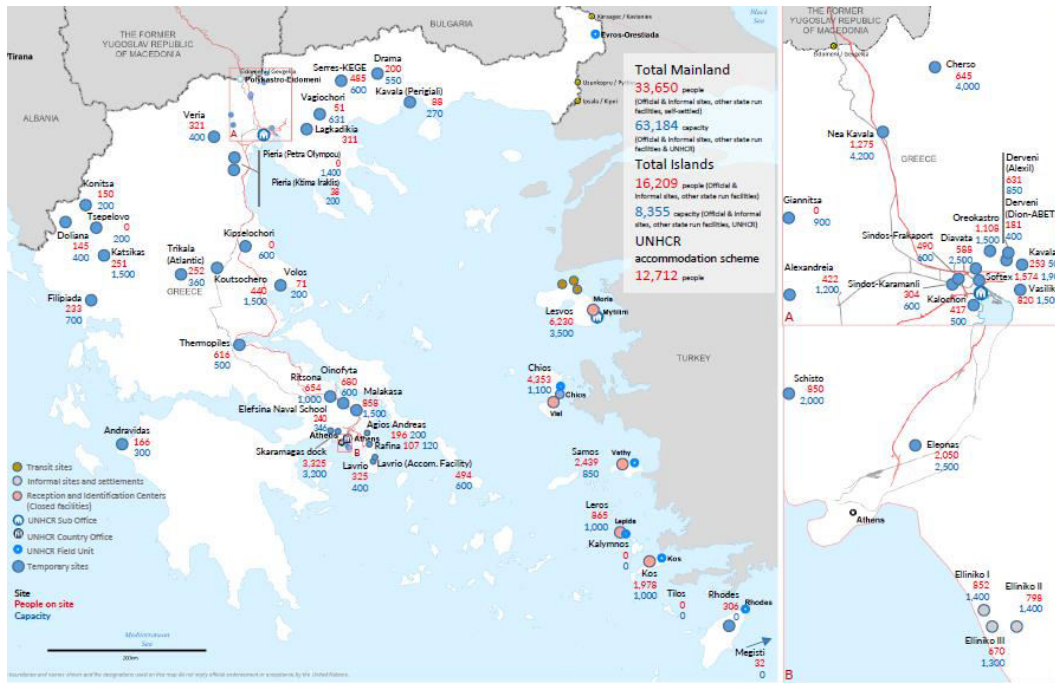
Σύμφωνα ωστόσο με στοιχεία του Ύπατης Αρμοστείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, οι συνθήκες υποδοχής των εισερχομένων ρευμάτων στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται ως ανεπαρκείς και θεωρείται ότι υπολείπονται των προτύπων που προαναφέρθηκαν. Στις σημαντικότερες ελλείψεις περιλαμβάνονται η ανεπάρκεια των δομών διαμονής, η έλλειψη κοινόχρηστων χώρων στις μονάδες φιλοξενίας, οι ελλιπείς υπηρεσίες συμβουλευτικής υποστήριξης, η ανεπαρκής πληροφόρηση για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των προσφύγων συμπεριλαμβανομένης της έλλειψης πληροφόρησης γύρω από τη δυνατότητα αίτησης ασύλου, των επιλογών διαμονής και μετεγκατάστασης, οι ανεπαρκείς υπηρεσίες υγιεινής και υγείας, η απουσία μηχανισμών για την αντιμετώπιση και την πρόληψη περιπτώσεων διαπληκτισμών και βίας μεταξύ των φιλοξενούμενων στους χώρους υποδοχής, η απουσία ελέγχου ευαλωτότητας στις ειδικές ομάδες και η αδυναμία ταυτοποίησής τους (Διεθνής Αμνηστία, 2016).

2.4.3 Τοποθέτηση των Χώρων Υποδοχής και Συνθήκες Διαβίωσης

Η μετανάστευση, ως κατεξοχήν χωρικό φαινόμενο μάς βοηθάει στο να προσεγγίσουμε τον χώρο με πολλές διαφορετικές αναγνώσεις. Χώρος και τόπος, όριο, διαδρομή, ροές και δίκτυα αλλά και ταυτότητες του τόπου, ιδιαιτερότητα, διαφορά, απόσταση και εγγύτητα, απομόνωση και σύνδεση αποκτούν νέο περιεχόμενο. (Βαϊού, Καλαντίδης, Λυκογιάννη, 2007)

Σύμφωνα με την Massey (διαφ. χρονολ.), ο χώρος δεν αντιμετωπίζεται απλά ως υλικό κατασκεύασμα αλλά ως προϊόν κοινωνικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένων και των σχέσεων που κατασκευάζουν όρια σαν αυτά που διασχίζουν τα μεταναστευτικά ρεύματα. Δεν είναι ένα «κενό δοχείο» ή μια ισομορφική επιφάνεια στην οποία λαμβάνουν μέρος δραστηριότητες και κοινωνικές σχέσεις ή ένα αντικείμενο «εκεί έξω» το οποίο μπορούν οι ειδικοί να περιγράψουν και να παρέμβουν σε αυτό. Ο χώρος αποτελεί πεδίο συνύπαρξης και βιωματικής αλληλεπίδρασης μιας πληθώρας ταυτόχρονων διαδρόμων και αφηγήσεων από τις οποίες προκύπτει η ιδιαιτερότητα και η ταυτότητα. Η μετανάστευση, σε μια τέτοια αντίληψη, επιβεβαιώνει τη συγχρονικότητα, αμφισβητεί τον δυϊσμό χώρος/τόπος (όπου ο χώρος αποτελείται από διακριτούς, οριοθετημένους και μοναδικούς τόπους), ανατρέπει την καθιερωμένη αντίληψη της χωρικής αλληλουχίας ως σταθερό έδαφος. Πρόκειται για μια νομαδική, δυναμική αντίληψη τόσο του τόπου όσο και των κοινωνικών ταυτοτήτων.

Με βάση τα παραπάνω και μελετώντας ταυτόχρονα τον χάρτη με την τοποθέτηση των χώρων φιλοξενίας διαπιστώνουμε πως οι χώροι αυτοί τοποθετούνται ως επί το πλείστον κοντά στα σημεία εισόδου και διαμονής των μεταναστών. Η πλειονότητα των κέντρων εντοπίζεται είτε στην περίμετρο της επικράτειας (δηλαδή κοντά στα σημεία εισόδου των μεταναστών στη χώρα), είτε σε μικρή απόσταση από το εθνικό οδικό δίκτυο. Επιπρόσθετα εγκαθίστανται και σε περιοχές με γεωργική δραστηριότητα (πχ. θεσσαλικός κάμπος), όπου υπάρχει κι η δυνατότητα απασχόλησης των μεταναστών, με ή χωρίς νομιμοποίηση, και κατά μήκος των ακτογραμμών. Ουσιαστικά, πρόκειται για χώρους, οι οποίοι έχουν μετατραπεί σε «χώρους αναμονής» στη διαδικασία ένταξης των μεταναστών, δηλαδή οριοθετημένους διαδρόμους έξω από τη ζωή της πόλης.

30. Χάρτης των Χώρων Φιλοξενίας προσφύγων στην Ελλάδα στις 02.12.2016

31. Εσωτερικό ομαδικής σκηνης στο κέντρο φιλοξενίας της Μόριας στη Λέσβο (φωτ.: Max Wlodarczak)

Ενώ εκ πρώτης το σύνολο των χώρων κράτησης φαίνεται τυχαίο με μια προσεκτικότερη παρατήρηση διακρίνουμε τον σχηματισμό κάποιων υποσυνόλων που υποδεικνύουν μια προσπάθεια ομαδοποίησής τους, με ταυτόχρονη παραγωγή ζωνών που θα μπορούσαν να ερμηνευθούν ως φράγματα αναχαίτισης των μεταναστευτικών κινήσεων. Για παράδειγμα παρατηρούμε ότι οι χώροι στα νησιά του Αιγαίου διατάσσονται απέναντι από τα παράλια της Τουρκίας, της Δυτικής Μακεδονίας απέναντι από τα σύνορα με την Αλβανία και την FYROM. Στην ουσία φαίνεται να αποτελούν τα «οχυρά» της χώρας απέναντι στους πιθανούς «εισβολείς», με κάποια δευτερεύοντα φράγματα στο δυτικό τμήμα της Ελλάδας (Θεσσαλία).

Η χωροθέτηση αυτών των δομών παίζει πολύ σημαντικό ρόλο, λόγω των συνεπειών τους για τις περιοχές τοποθέτησης. Στις περισσότερες περιπτώσεις, επηρεάζει τις υφιστάμενες λειτουργίες και την ταυτότητα των περιοχών, παρεμβαίνει σε ήδη διαμορφωμένες γεωγραφικές δυναμικές, εισάγει νέα κοινωνικο-οικονομικά δεδομένα που διαταράσσουν τις τοπικές, κοινωνικές και οικονομικές σχέσεις. Εξαιτίας του μεταβατικού χαρακτήρα των χώρων φιλοξενίας εμφανίζεται μια σειρά προβληματικών που εκφράζονται με τη διασπορά των μεταναστών στις περιοχές τοποθέτησης και τη συνεχή προσπάθεια για τη μετακίνησή τους από αυτούς.

Στις περισσότερες των περιπτώσεων, οι χώροι κράτησης δεν εντάσσονται σε κατοικημένες περιοχές ή τουλάχιστον στα μεγάλα αστικά κέντρα. Συχνά χώροι όπως εγκαταλελειμμένες αποθήκες και πρώην στρατόπεδα μετατρέπονται σε χώρους ικανούς να φιλοξενήσουν τους πρόσφυγες. Η στέγαση σε τέτοιου είδους κτίρια μαρτυρά από μόνη της την εγκατάλειψη και την απουσία ζωής, ενώ η οικονομική, απλή γεωμετρία του εσωτερικού των ατομικών καταλυμάτων και των χώρων κράτησης κατά τη διαδικασία της ταυτοποίησης αποτελεί στοιχείο που ο Φουκώ παρατηρεί στην δομή των φυλακών. Οι χώροι είναι στην πλειοψηφία τους μικροί, ανεπαρκείς και πλήρως εγκαταλελειμμένοι εμποδίζοντας την ελευθερία κινήσεων, εγκλωβίζοντας τα άτομα σε προκαθορισμένες θέσεις και κινήσεις. Πρόκειται για χώρους απρόσωπους, μη συνεκτικούς, χωρίς την δυνατότητα εξυπηρέτησης βασικών αναγκών των πληθυσμών και τη δυνατότητα οποιασδήποτε χωρικής-κοινωνικής οικειοποίησης. Ο περιορισμός στον χώρο ενισχύεται από το γεγονός ότι οι πρόσφυγες έχουν την αίσθηση ότι βρίσκονται κάτω από καθεστώδες συνεχούς επιτήρησης και χάνουν κάθε δικαίωμα ιδιωτικότητας, δεδομένου ότι ακόμα και

οι ανοιχτού τύπου δομές είναι φυλασσόμενες από την Ελληνική Αστυνομία. Επιπρόσθετα, η ελλιπής ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, η έλλειψη χώρων υγιεινής σε συνδυασμό με την έλλειψη ρουχισμού, θέρμανσης και βασικών αγαθών αποτελούν επιπρόσθετους παράγοντες όξυνσης της ανασφάλειας των φιλοξενούμενων στους χώρους υποδοχής.

Η συνύπαρξη, στις παραπάνω συνθήκες, ατόμων διαφορετικών εθνικοτήτων, ηλικιών, μορφωτικού επιπέδου προκαλεί αναπόφευκτα προβλήματα επικοινωνίας, προστριβές και διενέξεις, οδηγώντας σε αυτό που περιγράφεται από τον M. Foucault ως «αυθόρμητη ατομικοποίηση της τιμωρίας», σύμφωνα με τον οποίο μέσω της απομόνωσης μπορεί να ασκηθεί στο άτομο η πιο έντονη μορφή εξουσίας, την οποία καμιά άλλη επιρροή δε μπορεί να αντισταθμίσει (Foucault M, 2005).

Η χωρική, θεσμική και κοινωνική απώθηση των μεταναστών, τους προσδίδει το στίγμα των «έγκλειστων» και των «ποινικών», αποκόπτοντας έμμεσα τη σύνδεσή τους με το γηγενή πληθυσμό. Από τη μία πλευρά οι μετανάστες αναζητούν εξατομικευμένες λύσεις στα προβλήματά τους και αδυνατούν να υιοθετήσουν πρότυπα ζωής που θα επέτρεπαν τη συλλογική διεκδίκηση και ανάπτυξη κοινοτικών ταυτοτήτων και από την άλλη πέφτουν θύματα διακρίσεων που σχετίζονται όχι μόνο με την εθνικότητά τους αλλά και με τα δικά τους πρότυπα ζωής (Ψημμένος, 2006). Η αύξηση των περιστατικών φυλετικών διακρίσεων, ξενοφοβίας, ρατσισμού και ρατσιστικής βίας, που έγινε ακόμα πιο έντονη κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, επηρεάζει αναπόφευκτα την κοινωνική ζωή και δημιουργεί ανασφάλεια σε γηγενείς και μετανάστες. (Μαρούκης, 2009). Η ελλιπής κοινωνική ένταξη, η φτώχεια και η ανεργία που μαστίζει αυτή την περίοδο την Ελλάδα τόσο σε μετανάστες/ριες όσο και γηγενείς μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με ολοκληρωμένες προτάσεις ευαίσθητης και δίκαιης οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Η αστυνόμευση, τα τείχη, η καταστολή, οι βίαιες και απότομες αντιδράσεις δεν μπορούν να σταματήσουν τη μετανάστευση και τα επακόλουθά της, ειδικά όσο οι συνθήκες που τη γεννούν παγκοσμίως παραμένουν οι ίδιες.

Στα κέντρα υποδοχής και φιλοξενίας, ο χώρος προσλαμβάνεται ως ομοιόμορφος, κενός και ουδέτερος, που μπορεί να διαχωριστεί, να οριοθετηθεί και να ιεραρχηθεί. Αγνοούνται τελείως οι πολύπλοκες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και ιστορικές σχέσεις που τον διέπουν και αναγνωρίζονται μόνο οι υλικές, γεωμετρικές διαστάσεις του χώρου. Τόσο οι τοπικές κοινωνίες, οι αντιρατσιστικές ομάδες και οι μη-κυβερνητικές

οργανώσεις όσο και (κυρίως) οι ίδιοι οι μετανάστες και οι μετανάστριες που διασχίζουν τα σύνορα, μέσα από το λόγο, τη δράση και τις πρακτικές τους προβάλλουν και διεκδικούν διαφορετικά καθεστώτα συνόρων. Η χωροθέτηση περισσότερων κέντρων κράτησης στην ελληνική επικράτεια, το χτίσιμο του τείχους στον Έβρο, η εντονότερη και ολοένα αυξανόμενη αστυνόμευση, από τα σύνορα ως τα κέντρα των μεγάλων πόλεων, είναι ακριβώς η πολιτική που καθιστά την Ελλάδα «αποθήκη παράνομων μεταναστών» (Λαφαζάνη, 2011).

Αυτό που έχει λοιπόν σημασία είναι να λυθούν τα αίτια που αναγκάζουν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τον τόπο τους.

Η Jean-Marie, μια γυναίκα από τη Σομαλία λέει:

*«Η γάτα κυνηγάει το ποντίκι και το ποντίκι είναι πάντα γρηγορότερο. Έτσι είμαστε και εμείς, πάντα. Η μετανάστευση υπήρχε από πάντα, από την αρχή του κόσμου και γιατί να σταματήσει τώρα; Στην Αφρική τίποτα δεν αλλάζει. Όλα παραμένουν ίδια και εμείς θέλουμε να φύγουμε από εκεί».*²

32. Παιδιά που αναζητούν διέξοδο στο κέντρο της Ειδομένης (Μάρτιος 2016)

² Απόσπασμα συνέντευξης δημοσιευμένο στο κείμενο «From Lesbos To An Unknown Land», όλο το κείμενο στο: <http://eircp.net/n/1254869514>

33, 34. Μετανάστες που προσπαθούν να φτάσουν στην στεριά

Κεφάλαιο 3: Η περίπτωση της Μυτιλήνης

3.1. Εξέλιξη του μεταναστευτικού φαινομένου στο νησί της Λέσβου

Το «ταξίδι» της μετανάστευσης, σε αντίθεση με υπόλοιπα ταξίδια, έχει πολλές και απροσδιόριστες στο χρόνο στάσεις και πορείες. Πρώτα, το οικείο περιβάλλον και ο αποχωρισμός, μετά το πέρασμα από μια χώρα σε μια άλλη και το ξεπέρασμα φυσικών και τεχνητών εμποδίων, η πρώτη πόλη που συναντά ο μετανάστης και τέλος η απόφαση για τη συνέχιση ή όχι του ταξιδιού. Πάνω από όλα, τα μεταναστευτικά ταξίδια φέρνει το μετανάστη αντιμέτωπο με όρια και ορισμούς για τη θέση του στην κοινωνία και για την ύπαρξή του. Αυτά τα όρια και οι ορισμοί κρίνουν την επιβίωση του, τις ελπίδες για το μέλλον και τον προσωπικό και κοινωνικό του προσδιορισμό. Το πόσο θα διαρκέσει η κάθε στάση και σε ποιους προσορισμούς θα καταλήξει είναι αποτέλεσμα πολλών και διαφορετικών παραγόντων (Ψημμένος Ι., 2004).

Η Μυτιλήνη αποτελεί πύλη εισόδου των μεταναστών των Ασιατικών χωρών, κάτι το οποίο είναι και ιστορικά αληθές. Το 1928, το νησί είχε αναλογία προσφύγων 46,8% δηλαδή βρισκόταν στους 10 πρώτους δήμους με τους περισσότερους πρόσφυγες από τα μικρασιατικά παράλια. Παρόλο που οι πρόσφυγες ήταν ομόθρησκοι και ομοεθνείς, το νησί ταλαιπωρήθηκε από το προσφυγικό ζήτημα και τότε.

Η κατάσταση ενεργοποιείται ξανά από το 1992, που περίπου 40 άτομα μεταφέρονταν κάθε βράδυ από τις παραλίες της Τουρκίας στις ακτές της Λέσβου με ταχύπλοα σκάφη. Στα επόμενα χρόνια, η κατάσταση αυτή συνεχίζεται με τον αριθμό εισροών να εξαρτάται από τις πραγματικές και πολιτικές συγκυρίες της εκάστοτε περιόδου στην Τουρκία. Η περίοδος από το 2009 μέχρι και το 2012, αποτελεί μια νεκρή περίοδο, ενώ το μεταναστευτικό ρεύμα στη Μυτιλήνη αρχίζει πάλι να εμφανίζεται στις αρχές του 2013, με μία συνεχώς αυξανόμενη τάση, η οποία κορυφώνεται το καλοκαίρι του 2015.

Ο πληθυσμός του νησιού, σύμφωνα με την απογραφή του 2011, ήταν περισσότερος από 86.000, ενώ οι μετανάστες και οι πρόσφυγες φτάνουν τους 20.000, το καλοκαίρι του 2015. Αν λάβουμε υπόψη ότι από τον πληθυσμό οι μισοί κάτοικοι βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή της Μυτιλήνης, συμπεραίνουμε ότι το ποσοστό των μεταναστών έφτανε το 50% των κατοίκων της περιοχής της Μυτιλήνης, ποσοστό δηλαδή περίπου ίδιο,

35. Μετανάστες «εν αναμονή» στην προκυμαία της Μυτιλήνης

36. Παιδί που μόλις έφτασε σε μια στάση του «ταξιδιού» του

όπως και σχεδόν 90 χρόνια πριν (Γκρίτζαλης Στ., 2015). Η Λέσβος βρίσκεται ξανά αντιμέτωπη με το μεταναστευτικό ζήτημα, αλλά με διαφορετικό τρόπο αυτή τη φορά.

Οι περισσότεροι κάτοικοι της Λέσβου έδειξαν ευγένεια, υπομονή και ψυχραιμία, αλλά και ανησυχία που εξελίχτηκε σε αγωνία. Η παντελής απουσία της πολιτείας άρχισε να δημιουργεί φόβο, όπως και στο παρελθόν. Οι πρόσφυγες και οι μετανάστες, εκείνο το οποίο επιτακτικά ζητούσαν και ζητούν, είναι η ταυτοποίηση τους και η απομάκρυνσή τους από το νησί και σε μεταγενέστερο στάδιο και από την χώρα. Αίτημα το οποίο ταυτίζεται με τους κατοίκους του νησιού (Γκρίτζαλης Στ., 2015).

Οι αντικειμενικές συνθήκες δεν ήταν ώριμες και ουσιαστικά το νησί δεν ήταν προετοιμασμένο για την υποδοχή τόσο μεγάλου πλήθους ανθρώπων, οι οποίοι χρήζουν συγκεκριμένης βοήθειας. Αυτό σημαίνει, ότι δεν υπήρχε καμία υποδομή για την υποδοχή των μεταναστών από το 2009 και μετά. Οι κάτοικοι και οι αρχές του νησιού συλλαμβάνονται τελείως απροετοίμαστοι και χωρίς κανένα ουσιαστικό πλάνο για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί η κατάσταση. Παράλληλα, δεν υπάρχει άμεση κρατική βοήθεια και όλο μεταναστευτικό «κύμα» καταλήγει να διαχειρίζεται η Ύπατη Αρμοστεία και οι διάφορες ΜΚΟ.

Ο Δήμος Μυτιλήνης, για αρχή, παραχώρησε στο τέλος του 2013 έναν ανενεργό χώρο παιδικής κατασκήνωσης, ο οποίος λειτούργησε ως λύση έκτακτης ανάγκης, καθώς δεν υπήρχε άλλη πρόσφορη λύση. Ο χώρος δεν ήταν κρατικός και λειτουργούσε με τη βοήθεια εθελοντών. Οι εθελοντές εξασφάλιζαν στους μετανάστες τα είδη πρώτης ανάγκης, κυρίως τροφή και ρουχισμό. Ο αρχικός αυτός χώρος μέχρι και σήμερα είναι γνωστός με την ονομασία «το χωριό του Όλοι Μαζί» και μάλιστα πρέπει να σημειωθεί ότι βραβεύτηκε για την δράση του. Η συγκεκριμένη δομή, μετά τη συμφωνία που έγινε τον Μάρτιο του 2016, υπολειτουργεί καθώς όλοι οδηγούνται πλέον υποχρεωτικά στο κέντρο φιλοξενίας και κράτησης στη Μόρια.

Ταυτόχρονα, σε μια προσπάθεια της πολιτείας να βοηθήσει εντάσσεται η λειτουργία δομών ταυτοποίησης και υποδοχής, η αύξηση των ανθρωπίνων πόρων και των τεχνικών μέσων, του ρυθμού ολοκλήρωσης των διοικητικών ενεργειών και του αριθμού των πλοίων γραμμής. Επίσης διατίθενται πλοία ικανοποιητικής χωρητικότητας για την μετακίνηση των προσφύγων και μεταναστών μετά την ταυτοποίησή τους.

Το 2015 οι καθημερινές αφίξεις στη Λέσβο συνεχίζονταν, γεγονός που έκανε τη διαχείριση της όλης κατάστασης ακόμη πιο δύσκολη βάσει των υπάρχουσών δομών. Σημαντικό πρόβλημα έχουν οι πρόσφυγες οι οποίοι καταφθάνουν στο βόρειο τμήμα της Λέσβου βρεγμένοι και εξαντλημένοι έχοντας να διανύσουν μια μεγάλη απόσταση έως τη πόλη της Μυτιλήνης, όπου εκεί θα ακολουθήσουν τη γνωστή διαδικασία που εφαρμόζουν οι λιμενικές αρχές (Τυρίκος Γ., 2015).

Έτσι, το 2015 δημιουργείται το κέντρο φιλοξενίας στη περιοχή Μόρια, λόγω της παντελούς έλλειψης υποδομών, χώρου και του γεγονότος ότι ο αριθμός των μεταναστών ήταν τόσο μεγάλος που είχαν πλημμυρίσει όλους τους δημόσιους χώρους της πόλης. Οι πλατείες, τα πάρκα, η χερσαία ζώνη του λιμανιού, ακόμη και τα πεζοδρόμια, είχαν γεμίσει μετανάστες. Το διάστημα πριν από την δημιουργία του κέντρου, παρατηρήθηκαν κυρίως δύο τύποι συμπεριφορών των κατοίκων του νησιού εκ διαμέτρου αντίθετοι. Στον πρώτο τύπο εντάσσονται όλοι οι κάτοικοι που έδειξαν αμέριστη συμπαράσταση, κατανόηση και αλληλεγγύη, ενώ στο δεύτερο αυτοί οι οποίοι επέδειξαν συμπεριφορά αισχροκέρδειας εις βάρος τους.

Με αυτόν τον τρόπο η καθημερινότητα ολόκληρου του νησιού άλλαξε, ξαφνικά ένας πληθυσμός παραπαίει μεταξύ ρατσισμού και αλληλεγγύης, απληστίας και φιλανθρωπίας. Αντιλήφθηκε ότι πόλεμος είναι ναυάγια, βρεγμένα ρούχα, ουρές στη διανομή φαγητού, αντίσκηνα παντού στην πόλη και τρομαγμένα βλέμματα. Ένας πληθυσμός, που αναγκάστηκε απότομα και βίαια να συμβιώσει, να αποφασίσει ποια μεριά θα επιλέξει και να περιμένει μόνο το χειρότερο. Στη Λέσβο, οι κάτοικοι ζουν σε μια συνεχόμενη έκρυθμη κατάσταση και για τους ξεβρασμένους μετανάστες η λεπτή γραμμή που διαχωρίζει τη ζωή από το θάνατο, είναι απλά μια λεπτή λωρίδα θάλασσας.

Τον Ιούνιο του 2015 δημιουργείται το νέο κέντρο φιλοξενίας και κράτησης στον Καρά Τεπέ, λόγω των τεράστιων αναγκών που υπάρχουν, ενώ από τον Μάρτιο του 2016, το κέντρο της Μόριας, γίνεται επίσημα κέντρο φιλοξενίας και κράτησης.

Η παραμονή των προσφύγων μέχρι και πριν την συμφωνία ήταν η ελάχιστη δυνατή, μέχρις ότου ολοκληρωθεί η καταγραφή τους από τους αρμόδιους φορείς. Έως και σήμερα οι πρόσφυγες της Λέσβου δεν ψάχνουν για εργασία κάτι το οποίο σημαίνει ότι μάλλον δεν τους ενδιαφέρει η ένταξή τους στην τοπική κοινωνία. Επιπρόσθετα, πρέπει να σημειωθεί ότι ο παράγοντας θρησκεία είναι βασική που οι μετανάστες είναι κλειστοί και καχύποπτοι

απέναντι στην κοινωνία και τους ντόπιους. Κύριο μέλημά τους και βασική τους επιδίωξη είναι να φύγουν από το νησί και γενικά από την Ελλάδα, ώστε να φτάσουν στον τελικό τους προορισμό. Το νησί αποτελεί μια στάση στο «ταξίδι» τους, στην οποία όμως εγκλωβίστηκαν μη έχοντας τη δυνατότητα να απομακρυνθούν από αυτό. Το γεγονός αυτό, αποτελεί τον βασικό λόγω δημιουργίας επεισοδίων, στα οποία περιλαμβάνονται και οι πυρκαγιές των τελευταίων μηνών. Είναι θα λέγαμε ένας «τρόπος αντίδρασης» σε όλα όσα βιώνουν, αλλά ταυτόχρονα και ένα μέσο πίεσης προς τους ιθύνοντες συνολικά προκειμένου να δοθεί άμεσα μια λύση στο πρόβλημά τους.

Στις 28/11 του 2016 στον καταυλισμό της Μόριας προκλήθηκε πυρκαγιά σε μία σκηνή, που στην συνέχεια επεκτάθηκε και σε άλλες και οδήγησε σε καταστάσεις εκτός ελέγχου. Πιθανολογείται ότι η πυρκαγιά προκλήθηκε από έκρηξη φιάλης υγραερίου. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα αρκετοί πρόσφυγες κουβαλώντας τα πράγματα τους να φύγουν εκτός του κέντρου, καθώς οι σκηνές τους κάηκαν ολοσχερώς. Τραυματίστηκαν ακόμη παιδιά, τα οποία μεταφέρθηκαν στο νοσοκομείο Μυτιλήνης. Η ευθύνη των γεγονότων αυτών αποδόθηκε και στην κυβέρνηση, λόγω των συνθηκών που επικρατούν στους καταυλισμούς (ΤΑ ΚΟΙΝΑ, 2016).

37. Παιδί στο κέντρο της Μόριας

38. Χάρτης διάταξης κέντρου υποδοχής και φιλοξενίας Μόριας

39. Στην ουρά για φαγητό στο κέντρο της Μόριας υπό βροχή

40. Διαμαρτυρίες στο κέντρο της Μόριας κατά της συμφωνίας με την Τουρκία (Απρίλιος 2016)

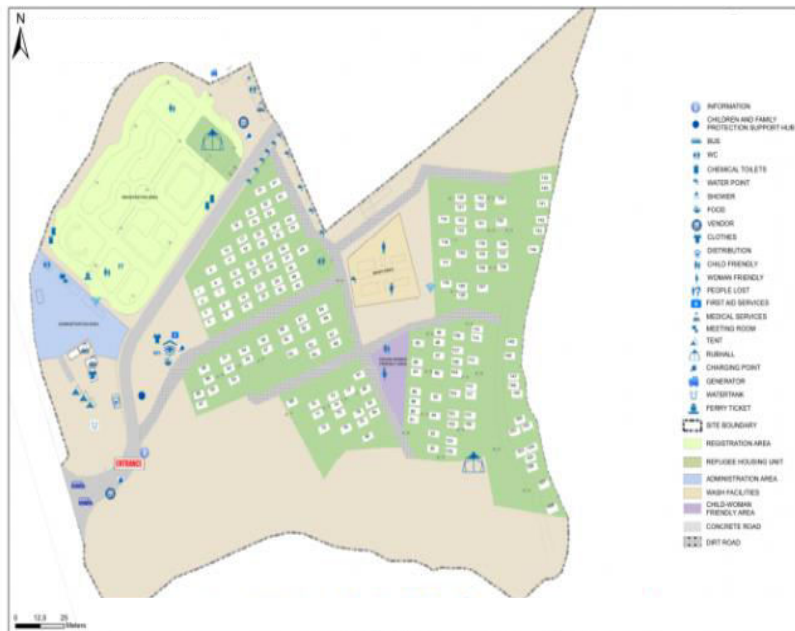

3.2 Τα κέντρα υποδοχής και φιλοξενίας προσφύγων στο νησί

Από το καλοκαίρι του 2015, ο αριθμός των μεταναστών που έφταναν στις ακτές της Λέσβου είχε αυξηθεί κατακόρυφα. Καθημερινά 1.500 με 2.000 άτομα διέσχιζαν τη θάλασσα, ενώ υπήρξαν μέρες που ο ημερήσιος αριθμός εισροής μεταναστών έφτανε μέχρι και τα 3.000 άτομα. Τα συγκεκριμένα νούμερα αφορούν μόνο στο συγκεκριμένο νησί, ενώ και στα άλλα νησιά του ανατολικού Αιγαίου η κατάσταση που επικρατούσε ήταν περίπου αντίστοιχη. Τους πιο πολλούς μετανάστες δέχτηκε και δέχεται ακόμη και σήμερα -σε μικρότερο ωστόσο βαθμό-, η Λέσβος και η Κως.

Όπως προαναφέρθηκε, τα κέντρα υποδοχής στο νησί είναι ένα στη Μόρια και ένα στο Καρά Τεπέ. Στο πρώτο μεταφέρονται υποχρεωτικά όλοι οι πρόσφυγες για 60 μέχρι 90 ημέρες, προς εξακρίβωση των στοιχείων τους, γεγονός που ισχύει από τον Μάρτιο του 2016, όταν υπογράφηκε η συμφωνία Ευρωπαϊκής Ένωσης και Τουρκίας, στην οποία αναφέρεται ότι οι μη πολιτικοί πρόσφυγες, δεν γίνονται δεκτοί και η Ελλάδα υποχρεούται να τους στείλει πίσω. Προς αποφυγή της επιστροφής τους, οι μετανάστες καταθέτουν αιτήσεις ασύλου. Ο χρόνος παραμονής στο κέντρο υποδοχής μέχρι την εξακρίβωση των στοιχείων τους και την εκδίκαση της αίτησης ασύλου, δεν είναι συγκεκριμένος και εξαρτάται από τον αριθμό εισροής των μεταναστών. Η χωρητικότητα της Μόριας είναι για 2.500 άτομα, ωστόσο αυτή τη στιγμή φιλοξενούνται περίπου 5.000.

Το δεύτερο κέντρο βρίσκεται 2 χιλιόμετρα έξω από την πόλη, στην περιοχή Καρά Τεπέ. Το οικόπεδο είναι ιδιοκτησίας του Δήμου Μυτιλήνης, ο οποίος το παραχώρησε για τον συγκεκριμένο σκοπό. Στο κέντρο αυτό, σε αντίθεση με το κέντρο της Μόριας, φιλοξενούνται οικογένειες, ασυνόδευτα παιδιά, άτομα με προβλήματα αναπηρίας και γενικά όλες οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Είναι πιο φιλικό ως προς τις εγκαταστάσεις, περιλαμβάνει αθλοπαιδιές, όπως γήπεδα ποδοσφαίρου και μπάσκετ, αλλά και άλλες δραστηριότητες, κυρίως για παιδιά. Ακόμη, οι πρόσφυγες αναλαμβάνουν διάφορες δραστηριότητες, ώστε να είναι απασχολημένοι και να νιώθουν παραγωγικοί όσο είναι δυνατόν. Τέτοιες δραστηριότητες είναι το μάζεμα των ελιών από τα δέντρα του χώρου, η καλλιέργεια κ.ά. Η χωρητικότητα του κέντρου Καρά Τεπέ υπό κανονικές συνθήκες είναι 1.200 άτομα, ενώ αυτή τη στιγμή φιλοξενούνται περίπου 1.000 άτομα, στο παρελθόν έχει φιλοξενήσει μέχρι και 5 χιλιάδες.

41. Χάρτης διάταξης κέντρου υποδοχής και φιλοξενίας του Καρά Τεπέ

42. Άποψη της διάταξης των καταλυμάτων

Για τη βελτίωση των συνθηκών διαμονής των μεταναστών, σύμφωνα με δημοσιεύματα της 22^{ας} Νοεμβρίου του 2016, η Ύπατη Αρμοστεία σε συνεργασία με το Ελληνικό κράτος, ετοιμάζουν νέες υποδομές για την φιλοξενία μεταναστών στη Λάρσο της Μόριας (LesvosNews.gr, 2016). Επίσης, ήδη έχουν ολοκληρωθεί οι εργασίες εσωτερικής επέκτασης του Καρα Τεπέ, με την προσθήκη 50 επιπλέον καταλυμάτων, Βέβαια, καλό θα ήταν το κράτος να προσπαθήσει να επιφέρει αποσυμφόρηση των νησιών για την αντιμετώπιση του μεταναστευτικού προβλήματος.

Το σύνολο όμως των μεταναστών που βρίσκεται στο νησί, δεν αντιπροσωπεύεται από το πλήθος που βρίσκεται στα δύο κέντρα, καθώς πέρα από τα δύο αυτά κέντρα, υπάρχει και μεγάλος αριθμός διασποράς. Πολλοί μετανάστες τους τελευταίους 6 μήνες που τους απαγορεύτηκε η έξοδος από το νησί, μετακινήθηκαν στην πόλη, με κύριο μέλημα να αποκτήσουν επιπλέον χρήματα με κάθε δυνατό τρόπο. Έτσι, παρατηρήθηκε το φαινόμενο της «υπενοικίας», δηλαδή της ενοικίασης του καταλύματος ή της σκηνής του δικαιούχου μετανάστη, σε έναν άλλον. Αυτό ουσιαστικά σημαίνει ότι ο μετανάστης του οποίου το όνομα έχει καταγραφεί το κατάλυμα, νοικιάζει σπίτι στην πόλη και παράλληλα παίρνει και τα χρήματα.

43. Γυναίκα ισλαμικής καταγωγής στο κέντρο του Καρα τεπέ

44. Παιδιά στο κέντρο της Μόριας

3.3 Οι χωρικές συνθήκες των κέντρων υποδοχής - Συνθήκες διαβίωσης

Τα καταλύματα των κέντρων υποδοχής παραχωρούνται από την Ύπατη Αρμοστεία (UNHCR), που συνεργάζεται με την Better Shelter η οποία είναι η κατασκευάστρια εταιρία και θυγατρική του IKEA. Οι κατασκευές είναι ελαφρές, συναρμολογούνται εύκολα και αποτελούνται από ένα μεταλλικό, ελαφρύ σκελετό, ενώ για τοίχους χρησιμοποιούνται πλαστικά πανέλα και για την μόνωση ένα είδος φελιζόλ. Πάτωμα των καταλυμάτων αυτών είναι το φυσικό έδαφος και για τον λόγο αυτό πολλοί μετανάστες στρώνουν ξύλινες παλέτες και ένα πλαστικό από πάνω για καλύτερη προστασία. Τα καταλύματα δεν έχουν ηλεκτρικό ρεύμα, ούτε ιδιαίτερη προστασία από την βροχή. Ακόμη, ανοίγματα δεν υπάρχουν, εκτός από τρία μικρά για λόγους κυρίως εξαερισμού.

Τα υλικά της κατασκευής είναι εύφλεκτα και για το λόγο αυτό οι πυρκαγιές στους καταυλισμούς παίρνουν γρήγορα έκταση. Η κεντρική μονάδα έχει τη δυνατότητα να λειτουργεί μόνη της, αλλά μπορεί και να μεγαλώσει, συναρμολογώντας κατά μήκος της μεγάλης μεριάς και άλλες μονάδες. Συνεπώς, το μήκος της μονάδας μπορεί να αυξηθεί, το πλάτος όμως όχι. Γενικά η κατασκευή θεωρείται ανεπαρκής, ενώ παράλληλα γίνονται προσπάθειες για τη βελτίωση της κύριας μονάδας του καταλύματος, συμπιέζοντας όμως το κόστος, ώστε να βγει γρήγορα στην παραγωγή.

Στο κέντρο υποδοχής και κράτησης της Μόριας, τα καταλύματα παρέχονται από την Ύπατη Αρμοστεία. Εξαιτίας όμως του υπερπληθυσμού έχουν στηθεί μικρές και μεγάλες σκηνές 20 και 40 ατόμων. Συνήθως, στις μεγάλες σκηνές μένουν οι εργένηδες, ενώ στα καταλύματα της Ύπατης Αρμοστείας, τοποθετούνται οικογένειες. Σε κάθε κατάλυμα μένουν 1 ή 2 οικογένειες, με ανώτατο όριο τα 10 άτομα. Στο κέντρο υποδοχής Καρά Τεπέ, υπάρχουν μόνο καταλύματα της Αρμοστείας και καθόλου σκηνές, ενώ και στα δύο κέντρα οι χώροι υγιεινής είναι κοινόχρηστοι. Τα κέντρα παρέχουν ιατρική και νομική υποστήριξη στους μετανάστες, όπως και συμβουλευτική σε όποιον την χρειάζεται.

45, 47. Δημιουργία ημι-υπαίθριου χώρου εξωτερικά των καταλυμάτων

46. Διαφορετικές χρήσεις ημι-υπαίθριων

Το συγκεκριμένο διάστημα, στο κέντρο του Καρα Τεπέ έχουν ξεκινήσει εργασίες για την αντικατάσταση όλων των πλαστικών καταλυμάτων σε προκατασκευασμένες δομές, container. Αυτό συμβαίνει για τη βελτίωση της φιλοξενίας των μετανάστων και την καλύτερή προφύλαξη τους, ειδικότερα από τις καιρικές συνθήκες. Τέλος, ο Καρα Τεπέ αποτελεί το πρώτο κέντρο φιλοξενίας στην Ευρώπη, το οποίο καλύπτει το 70% των ενεργειακών του αναγκών με ηλιακή ενέργεια, με τη χρήση φωτοβολταϊκών.

Μόλις, οι μετανάστες φτάσουν στα κέντρα, οι ΜΚΟ (Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις) και η Ύπατη Αρμοστεία, τους παρέχουν όλα τα είδη πρώτης ανάγκης, από τροφή μέχρι και στέγαση. Με τον τρόπο αυτό όλες οι βασικές τους ανάγκες είναι καλυμμένες και απλώς περιμένουν και διερευνούν τον τρόπο, με τον οποίο μπορούν να φύγουν από το νησί και την χώρα.

Είναι εύκολο να διαπιστώσει κανείς ότι οι άνθρωποι στα κέντρα φιλοξενίας έχουν πολύ περιορισμένο χώρο, ο οποίος δεν επαρκεί ούτε για τα προσωπικά τους αντικείμενα, με αποτέλεσμα να προσπαθούν να τον δημιουργήσουν. Καθώς, η παραμονή τους με τις καινούργιες συνθήκες επιμηκύνεται σε αρκετούς μήνες και δε ξέρουν μέχρι πότε θα συνεχιστεί, οι συγκεκριμένες σκηνές αποτελούν πλέον το «σπίτι» τους, το οποίο προσπαθούν να βελτιώσουν με όσα μέσα διαθέτουν.

Χρησιμοποιώντας πανιά και κουβέρτες που τους παρέχονται για προστασία, προσπαθούν να δημιουργήσουν ενδιάμεσους ημι-υπαίθριους χώρους, στερεώνοντάς τες στα καταλύματα και στα δέντρα. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούν εξωτερικούς χώρους για ξεκούραση, οι οποίοι καταλήγουν να είναι σχεδόν ιδιωτικοί, δεδομένου ότι βρίσκονται μπροστά από το κατάλυμα τους (Εικόνα 18). Λόγω της ιδιομορφίας του στενού χώρου, τα πανιά ενώνονται μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας μεγάλος ημι-υπαίθριος χώρος για όλα τα καταλύματα τα οποία βρίσκονται στη σειρά (Εικόνα 19). Αυτό δημιουργεί την αίσθηση της «γειτονιάς» και επαναλαμβάνεται σε κάθε σειρά καταλυμάτων. Η τάση αυτή συνδέεται άρρηκτα με την θρησκεία, αλλά και την καθημερινότητα των μεταναστών (Σκαπέτης, 2016).

Στους ημι-υπαίθριους αυτούς χώρους, οι μετανάστες προσπαθούν να αποθηκεύουν πράγματα τα οποία θεωρούν ότι δεν είναι απαραίτητα να βρίσκονται μέσα στη σκηνή, ενώ χρησιμοποιούν διάφορα τεχνάσματα, ώστε με απλούς τρόπους να εξυπηρετούν τις ανάγκες τους, όπως για παράδειγμα ξύλινες παλέτες ως παπουτσοθήκες.

48. Πλατεία κέντρου φιλοξενίας Καρα Τεπέ

49. Κεντρικό μονοπάτι στον ΚαραΤεπέ

50. Γήπεδο ποδοσφαίρου στο κέντρου του Καρα Τεπέ

51. Χιονισμένες σκηνές στο κέντρο της Μόριας (Ιανουάριος 2017)

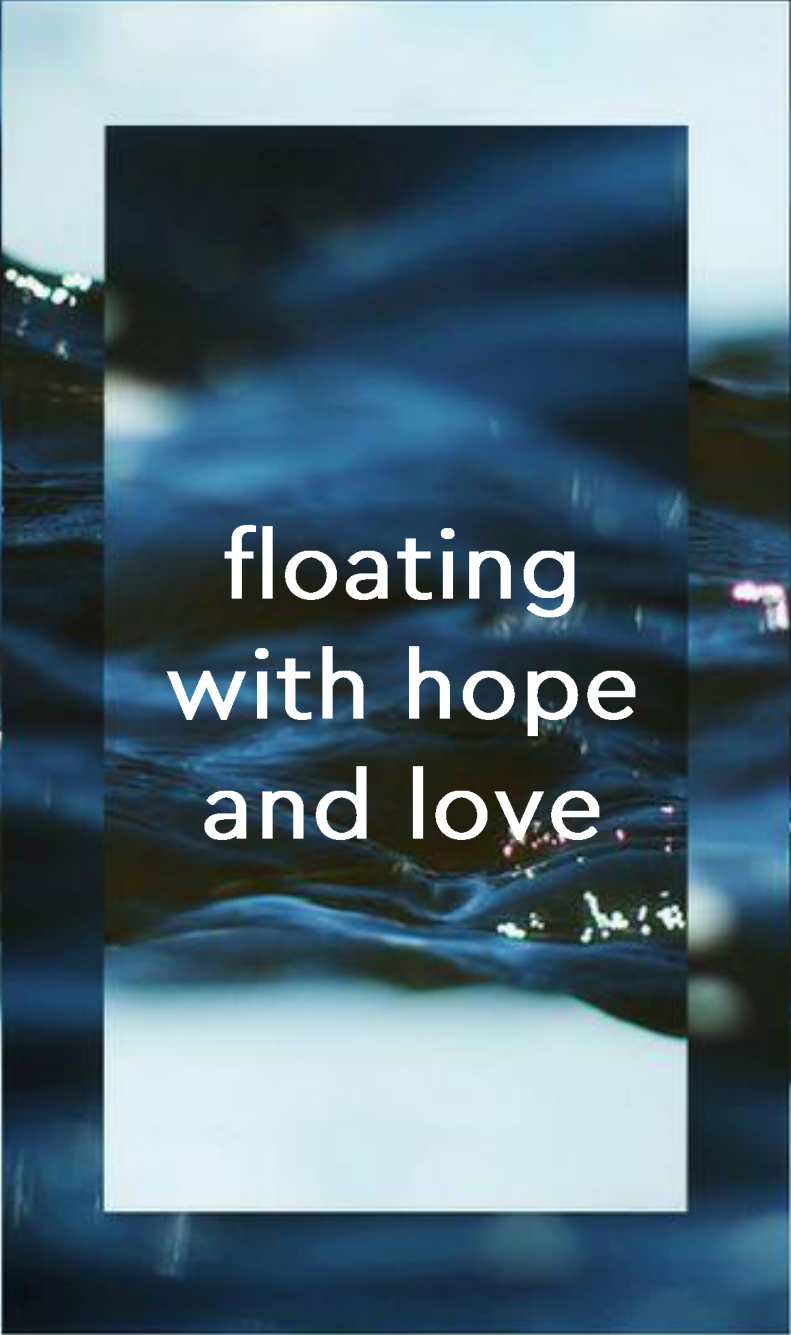
52. «Ελπίδα» στο κέντρο της Μόριας (Μάρτιος 2016)

Στο σύνολο όλων των αντιξοοτήτων που έχουν να αντιμετωπίσουν οι μετανάστες προστέθηκε και ο καιρός με τις χαμηλές θερμοκρασίες. Οι χιονοπτώσεις του πρώτου δεκαημέρου του Ιανουαρίου του 2017, είχαν σαν αποτέλεσμα να κατακλυστούν με χιόνια και τα κέντρα κράτησης και υποδοχής του νησιού. Στον καταυλισμό της Μόριας ζουν κυρίως μετανάστες από την Αφρική, οι οποίοι δεν είναι συνηθισμένοι σε παρόμοιες συνθήκες. Οι νύχτες κατά τις οποίες επικρατούσαν πολύ χαμηλές θερμοκρασίες, ήταν ακόμη δυσκολότερες για αυτούς. Οι καλοκαιρινές σκηνές στις οποίες ζούσαν, θάφτηκαν κυριολεκτικά στο χιόνι. Η έλλειψη θέρμανσης πάγωσε παιδιά και οικογένειες, που προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να ζεσταθούν. Οι καντίνες του καταυλισμού αποδείχθηκαν σωτήριες, καθώς συγκέντρωναν τον κόσμο γύρω από ξυλόσομπες. Βέβαια, δεν έλειψαν και ακραίες αντιδράσεις, όπως η φυγή μεταναστών υπό αυτές τις συνθήκες προς την Μυτιλήνη για αναζήτηση ζεστασιάς ή οι διαμάχες για μια κουβέρτα κ.ά. Σε αντίθεση με την Μόρια, στον καταυλισμό του Καρά Τεπέ οι συνθήκες ήταν τελείως διαφορετικές, καθώς υπάρχουν θερμαινόμενα κοντέινερ και θερμαινόμενοι οικίσκοι, στους οποίους διαμένουν οι πιο ευάλωτες ομάδες (NEWPOST, 2016).

Παρ' όλες τις αντιξοότητες των συνθηκών διαβίωσης, οι οποίες επιδεινώνονται ακόμη περισσότερο με τα καιρικά φαινόμενα, αυτοί οι άνθρωποι συνεχίζουν να προσπαθούν, αναζητώντας την κανονικότητα στην ζωή τους. Έχοντας πάντα, ως αρχικό τους στόχο την φυγή από τα κέντρα, ταυτόχρονα προσπαθούν να νιώσουν όσο πιο «οικείο» γίνεται αυτόν τον χώρο, που αποτελεί πλέον τη μοναδική τους «στέγη» μέχρι στιγμής. Σε αυτό το πλαίσιο, έχουν δημιουργήσει τους κεντρικούς χώρους στα κέντρα φιλοξενίας, οι οποίοι λειτουργούν ως σημείο συνάντησης και συλλογικότητας για εκείνους, μια «διαφορετική πλατεία». Έτσι, καταφέρνουν παρά την διαφορά κουλτούρας που έχουν μεταξύ τους, λόγω καταγωγής να συν-υπάρχουν αρμονικά τις περισσότερες φορές από τα πιο απλά όπως να τρώνε όλοι μαζί έως να εκπαιδεύονται μαζί.

Έργο από την έκθεση
"Colours of
Resilience",
Φρανκφούρτη,
Ιούνιος 2014

floating
with hope
and love

Συμπερασματικά

Με το τέλος αυτής της μελέτης, μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποιες συμπερασματικές σκέψεις για τη δύσκολη σχέση ανάμεσα στον χώρο και τη μετανάστευση. Τα συμπεράσματα αυτά, όμως δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να είναι διαχρονικά, καθώς η μεταβλητότητα παίζει βασικό ρόλο σε αυτή τη σχέση. Μεταβλητότητα στις μορφές, τις κατευθύνσεις και εντάσεις της μετανάστευσης, στα κριτήρια των μεταναστών σχετικά με τις επιλογές εγκατάστασης, στην έκφραση του κυρίαρχου λόγου και των κατασταλτικών πρακτικών (Παπατζανή, 2015). Το πιθανότερο είναι ότι στα χρόνια που θα ακολουθήσουν τα αντίστοιχα συμπεράσματα θα διαφέρουν όπως έχει συμβεί και στο παρελθόν με άλλες μελέτες.

Η μετανάστευση αποτελεί κρίσιμο και πολύπλοκο φαινόμενο, αυτό επιτείνεται καθώς επηρεάζει και επηρεάζεται άμεσα και από άλλους τομείς όπως η οικονομία, η κοινωνία και φυσικά ο τόπος. Σύμφωνα με την Massey ο τόπος «δεν αντιμετωπίζεται ως υλικός χώρος με σαφή οριοθέτηση, ούτε ταυτίζεται με μια συγκεκριμένη και εκ των προτέρων προσδιορισμένη κοινότητα, αλλά ως μία ανάμεσα σε πολλές και διαπλεκόμενες γεωγραφικές κλίμακες, από τη σωματική μέχρι τη παγκόσμια». Το μεταναστευτικό θέτει ακριβώς αυτή τη δύσκολη διάσχιση ορίων ανάμεσα σε έννοιες φυλές, τόπους, διεκδικήσεις.

Η παρούσα εργασία προσπάθησε να μελετήσει ζητήματα του αστικού χώρου σε σχέση με τους μετανάστες, υπό αυτό το πρίσμα. Ο χώρος διαμορφώνει και διαμορφώνεται από όλα τα κοινωνικά υποκείμενα που ζουν σε αυτόν, τις σχέσεις, τις αντιπαραθέσεις και τις συγκρούσεις που προκύπτουν μεταξύ τους. Σε κάθε επίπεδο του αστικού χώρου διαπλέκονται λοιπόν διαφορετικές κλίμακες και επίπεδα χώρου και χρόνου. Από αυτή την οπτική, ο τόπος είναι ανοιχτός και προσωρινός και όχι οριοθετημένος, μόνιμος και στατικός. Είναι ανοιχτός σε αμφισβήτηση και σε διαφορετικές αναγνώσεις από άτομα και ομάδες που έχουν διαφορετικές εμπειρίες ορίων. Συγκροτείται από κίνηση, επικοινωνία, κοινωνικές σχέσεις που εκτείνονται και πέρα από αυτόν. Οι περισσότεροι τόποι είναι «σημεία συνάντησης», «συνεχώς μεταβαλλόμενοι αστερισμοί

διαδρομών», όπου η έννοια του «ανήκειν» μεταβάλλεται και αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης (Βαΐου κ.α., 2007).

Οι ανθρώπινοι δεσμοί έχουν ανάγκη από χωρικές σταθερές αλλά είναι ταυτόχρονα ανοιχτοί σε αλλαγές, άλλοτε επιθυμητές και άλλοτε βίαιες. Σύμφωνα με τον Bauman, ο κανόνας είναι πως τίποτα δεν είναι μόνιμο, σταθερό και συνεχές. Οι ανθρώπινες σχέσεις δεν εξαιρούνται από αυτόν τον κανόνα, αποτελούν το κατεξοχήν πεδίο επιβεβαίωσής του. Οι δεσμοί που στηρίζονται στο «δίκτυο» κυριαρχούν και σε αυτό το πλαίσιο, ο άνθρωπος της «ρευστής» κοινωνίας φοβάται τη μείξη και τη σχέση με τους διαφορετικούς από αυτόν (Σιακαντάρης, 2017). Έτσι, η αμφιλεγόμενη παρουσία του ξένου στοιχείου που εμφανίζεται έντονα πια στην καθημερινότητά της πόλης, έχει άμεση επίδραση στις κοινωνικές ομάδες.

Οι μετανάστες αποτελούν πλέον ζωτικό και αναπόσπαστο τμήμα του κοινωνικού, οικονομικού και χωρικού σχηματισμού. Ειδικότερα, σε περιπτώσεις όπως της Αθήνας επανακατοικούν και αναζωογονούν μέρη της πόλης, που είχαν αρχίσει να εγκαταλείπονται από την αποκέντρωση του τοπικού πληθυσμού. Σε αυτό το πλαίσιο, παρατηρείται ενδυνάμωση της γειτονιάς, αυξανόμενες δραστηριότητες στον δημόσιο χώρο, την χρήση του ως προέκταση κατοικίας, την οικειοποίησή του και τον ρόλο του ως κοινή αναφορά όλων των πληθυσμών. Τα παραπάνω τονώνουν την πολιτισμική, χρηστική και κοινωνική σημασία του δημόσιου χώρου στην πόλη.

Όσον αφορά την κατάσταση στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, παρατηρούμε ότι ενώ στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, η οικονομική κρίση έχει οδηγήσει σε μείωση των μεταναστευτικών εισροών, στην χώρα μας η ραγδαία αύξηση της ανεργίας δεν συνοδεύτηκε από τον περιορισμό τους. Σε συνδυασμό με την άρση των συνόρων, οι εισροές συνεχίστηκαν ακόμη εντονότερα και η Ελλάδα διατήρησε τη θέση της ως κύρια πύλη εισόδου της παράνομης μετανάστευσης. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μεταναστών προσπαθεί να εισέλθει παράνομα στη χώρα, μέσω των νησιών (Λέσβος) χωρίς να επιδιώκει να παραμείνει σε αυτήν, αλλά τη χρησιμοποιεί καθαρά ως πέρασμα για κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης.

Από την ελληνική πλευρά έχουν γίνει βήματα προκειμένου να διευκολύνουν την διαδικασία παραμονής των μεταναστών στην χώρα και έχουν αναπτυχθεί αρκετές δράσεις για να στηριχθεί η κοινωνικο-πολιτική ένταξη τους. Η δημιουργία των κέντρων φιλοξενίας

σχεδόν σε ολόκληρη τη χώρα και η συνεχής προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσής τους σε αυτά, καθώς και η βοήθεια από τους γηγενείς κατά την «άφιξή» τους από την θάλασσα είναι μερικές από αυτές.

Παρόλα αυτά, η Ελλάδα εξακολουθεί να εμφανίζεται μερικές φορές ως ξενοφοβική στα διεθνή ΜΜΕ επειδή δεν έχει συνηθίσει να είναι χώρα υποδοχής μεταναστών και ευρισκόμενη στην δική της κοινωνικοοικονομική κρίση, δυσκολεύεται να σηκώσει το βάρος και άλλης μιας ανθρωπιστικής κρίσης για την οποία δεν ευθύνεται. Το αίσθημα ανασφάλειας, οικονομικής εκμετάλλευσης των μεταναστών και ξενοφοβίας μερικές φορές γίνεται έντονο λόγω διάφορων επεισοδίων, προκαλώντας έτσι προβλήματα στη «συγκατοίκηση» με τους μετανάστες. Για τον Kymlicka (2005) αυτή η ομάδα ανθρώπων είναι η πλέον αμφίρροπη καθώς «ουδέν μονιμότερο του προσωρινού», πράγμα που μπορεί να δημιουργήσει μια κατώτερη κοινωνική τάξη, αποκομμένη από την υπόλοιπη κοινωνία και να θέσει σε κίνδυνο την κοινωνική συνύπαρξη. Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, ο Bauman επισημαίνει ότι αυτό που για ορισμένους σημαίνει ελευθερία κίνησης στον χώρο, για άλλους αποτελεί μια διαδικασία περιχαράκωσης σε τοπικές παραμέτρους, μια τέτοια εξέλιξη «αποτελεί σημάδι κοινωνικής στέρξης και υποβάθμισης» (Σιακαντάρης, 2017).

Η χώρα μας, ζώντας σε μια πολυεπίπεδη κρίση ήδη μια επταετία, δυσκολεύεται να ανταπεξέλθει στο βάρος των προσφυγικών και μεταναστευτικών ρευμάτων από τη Μέση Ανατολή. Ο σχεδιασμός για την υποδοχή, την απορρόφηση, την ενσωμάτωση των προσφύγων πρέπει να γίνεται με προσοχή και να συμβάλλουν όλοι. Με βάση αυτές τις αρχές χρειάζεται η ομαλή ένταξη των προσφύγων στην ευρωπαϊκή κοινωνία, με διαφύλαξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους αλλά και του «δικαιώματος στην πόλη» για μια αξιοπρεπή ζωή στην πόλη για όλους. Ταυτόχρονα, όλα τα ενδεχόμενα παραμένουν ανοιχτά καθώς η Ελλάδα πασχίζει να αντιμετωπίσει το κοινωνικό και πολιτισμικό αδιέξοδο στο οποίο βρέθηκε σε συνδυασμό με την σκληρή κοινωνικο-οικονομική κρίση του σήμερα. Το μεταναστευτικό ζήτημα στη σύγχρονη Ελλάδα αναδεικνύει ακριβώς όλες τις παθογένειες αλλά και τις δυνατότητες των νεοελλήνων, ανοίγοντας ζητήματα, συνύπαρξης στον χώρο, ανεκτικότητας απέναντι στο διαφορετικό, αντοχής στα όρια ταυτότητας και συνοχής της πόλης, ομοιογένειας και διαφοράς, απελπισίας και αλληλεγγύης.

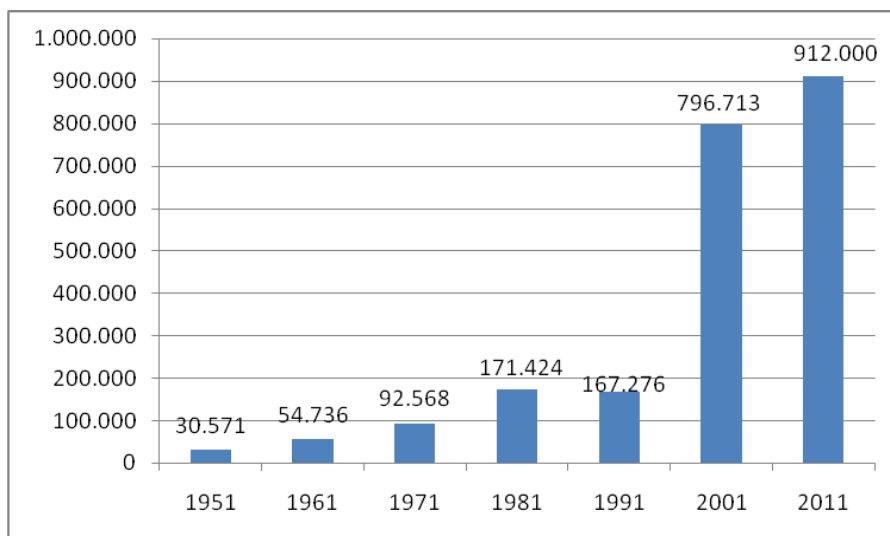

Στιγμιότυπο από "Spectres Are Haunting Europe" των Κουρκούτα Μ., Γιάνναρη Ν.
[2016]

Παραρτήματα

[Δημογραφικά χαρακτηριστικά των μεταναστών στην Ελλάδα]

Μέχρι και τη δεκαετία του '80 η μετανάστευση ήταν ακόμη περιορισμένη σε μέγεθος. Το 1986, υπήρχαν συνολικά περίπου 90.000 μετανάστες στη χώρα, το ένα τρίτο εκ των οποίων ήταν από την Ευρώπη. Το 1991, ο αριθμός των εγγεγραμμένων «αλλοδαπών» είχε αυξηθεί σε 167.000 σε σύνολο πληθυσμού 10.259.900.

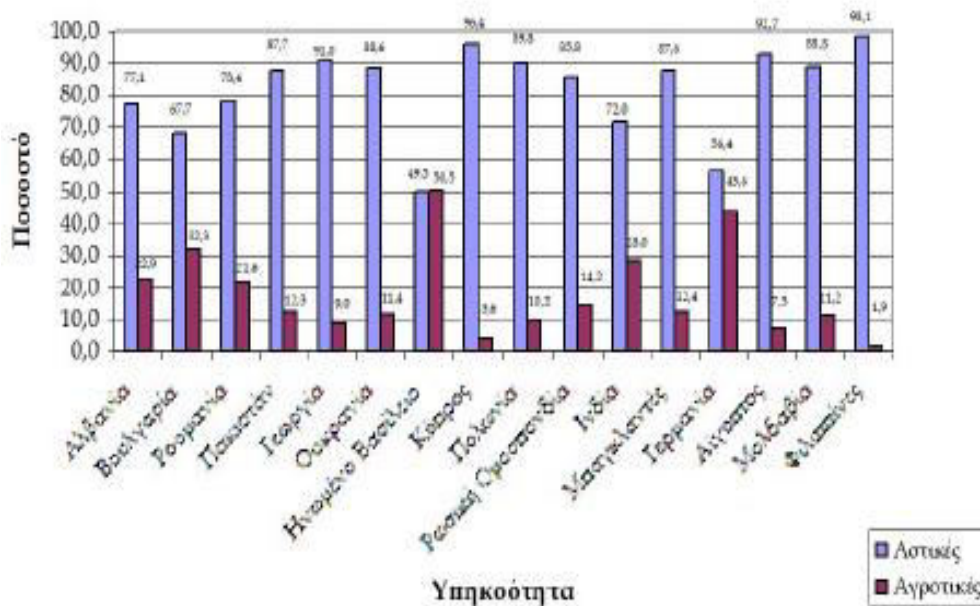

[Διάγραμμα 1] Μόνιμος πληθυσμός αλλοδαπών 2011 (πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή)

Μέχρι το 2001, ο αριθμός των μεταναστών στην Ελλάδα ανέρχονταν σε λίγο πάνω από 795.000 (Lyberaki, 2008), ενώ σύμφωνα με τα δεδομένα της απογραφής του 2011 ο συνολικός αριθμός μεταναστών ήταν περίπου 912.000. Το μεγαλύτερο ποσοστό των αλλοδαπών που διέμεναν στην Ελλάδα είχαν Αλβανική υπηκοότητα (52,7%) και ακολουθούν οι μετανάστες Βουλγαρικής καταγωγής (8,3%), Ρουμανικής (5,1%),

Πακιστανικής (3,7%) και Γεωργιανής (3,0%). Το μεγαλύτερο ποσοστό δε των αλλοδαπών κατοίκων της Ελλάδας κατοικούσε σε αστικές περιοχές (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2014).

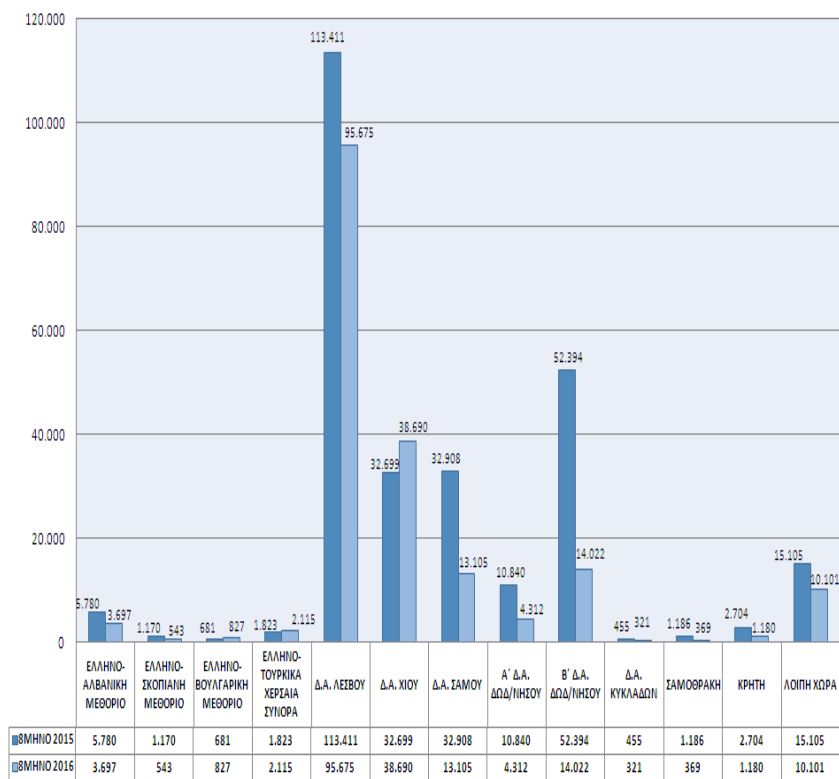
Σε ότι αφορά τους λόγους που ώθησαν τα άτομα να μεταναστεύσουν στην Ελλάδα, το 43,1%, των ατόμων με ξένη υπηκοότητα που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα κατά την τελευταία πενταετία πριν την απογραφή του 2011, δήλωσαν ότι ο λόγος μετανάστευσης τους στην Ελλάδα ήταν η εργασία. Από αυτούς ένα ποσοστό 60,9%, δήλωσαν ότι ήταν εργαζόμενοι κατά την εβδομάδα πριν την ημερομηνία αναφοράς της Απογραφής, ενώ ένα ποσοστό της τάξης του 19,9%. δήλωσαν ότι αναζητούσαν εργασία.

[Διάγραμμα 2] Υπηκοότητα κατά αστικές και αγροτικές περιοχές (πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2014)

Σε ότι αφορά την παράνομη μετανάστευση, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat για 2015, εκτιμάται ότι στην Ελλάδα διέμεναν παράνομα 911.470 άτομα. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ελληνικής αστυνομίας το 1^ο 8μηνο του 2016, 184.957 άτομα συνελήφθησαν για παράνομη είσοδο και παραμονή στη χώρα (ο αντίστοιχος αριθμός για το 2015 ήταν

271.156), ενώ βασική πύλη εισόδου των μη νόμιμων αλλοδαπών ήταν η Λέσβος. Οι αιτούντες άσυλο για το έτος 2014, ανήλθαν σε 6.245, εκ των οποίων ποσοστό 82% αφορούσε σε άντρες, με την συντριπτική πλειοψηφία των αιτούντων να προέρχεται από το Πακιστάν και το Αφγανιστάν (1.097 και 1.077 άτομα αντίστοιχα) (Υπηρεσία Ασύλου, 2014). Το 2015, κατατέθηκαν 13.197 αιτήσεις για παροχή διεθνούς προστασίας, αριθμός κατά 40% μεγαλύτερος σε σχέση με το 2014. Επίσης, η Υπηρεσία ασύλου εξέτασε 8.437 αιτήσεις ασύλου σε α' βαθμό από τις οποίες εγκρίθηκαν οι 3.997. Από αυτές οι 3.649 αφορούσαν απόδοση προσφυγικού καθεστώτος. Το 2016, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, σταμάτησε να επιτρέπει τη διέλευση προσφύγων και μεταναστών, και ως εκ τούτου παρατηρήθηκε ραγδαία αύξηση των αιτήσεων διεθνούς προστασίας (1.469 αιτήσεις το Φεβρουάριο, 3.700, τον Απρίλιο και 4.288 τον Μάιο).

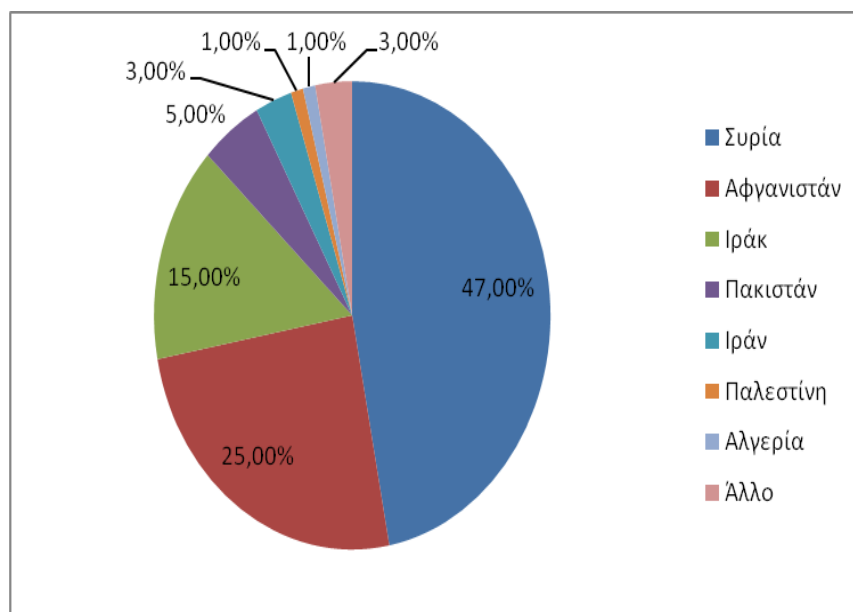

[Διάγραμμα 3]

Συλλήψεις μη νόμιμων αλλοδαπών για παράνομη είσοδο και παραμονή, από τις Αστυνομικές και Λιμενικές αρχές της χώρας ανά μεθόριο (σύγκριση 8μηνο 2016-8μηνο 2015) (ιστοσελίδα Ελληνικής αστυνομίας)

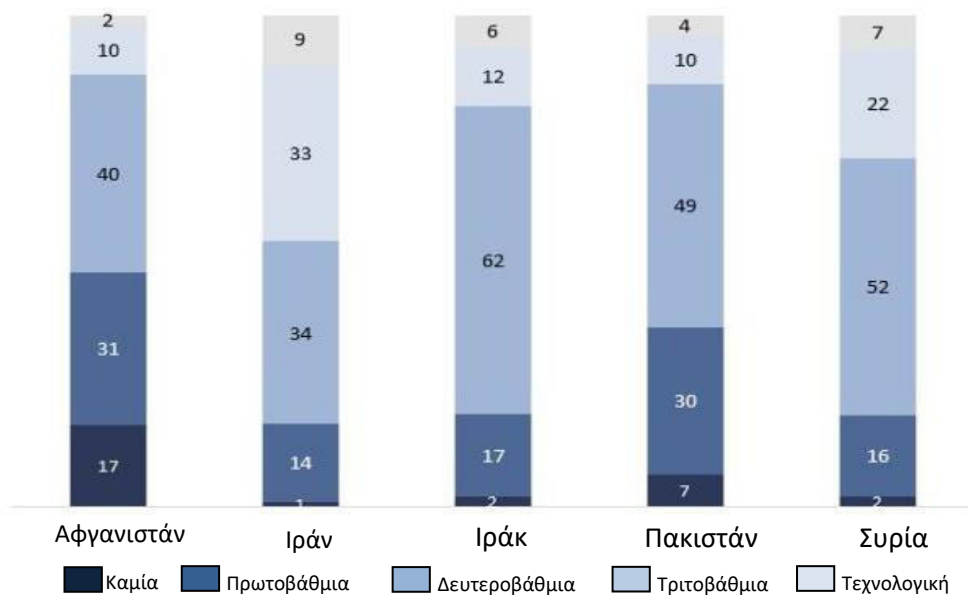
Επιπλέον, σε συνέχεια της Κοινής Δήλωσης Τουρκίας και Ευρωπαϊκής Ένωσης το Μάρτιο του 2016, σύμφωνα με την οποία οι παράνομα εισερχόμενοι στα ελληνικά νησιά επιβάλλεται να επιστρέφονται στη Τουρκία, υποβλήθηκαν μαζικά περίπου 8.500 αιτήσεις διεθνούς προστασίας σε διάστημα δύο μηνών (Υπηρεσία Ασύλου, 2016).

Για το διάστημα από τις αρχές του 2016 έως και τις 13 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, 363.808 πρόσφυγες και μετανάστες έχουν φθάσει στην Ευρώπη, εκ των οποίων οι 341.055 μέσω θαλάσσης και οι 22.753 μέσω χερσαίων συνόρων. Πύλη εισόδου στην Ευρώπη για το 46% περίπου αυτών των αφίξεων ήταν η Ελλάδα (170.553 άτομα), γεγονός αναμενόμενο λόγω της γεωγραφικής της θέσης, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των προσφύγων που εισήλθαν στην χώρα ήταν Σύριοι (47%) (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, 2016).

[Διάγραμμα 4] Αφίξεις ανά εθνικότητα στην Ελλάδα Ιαν. 2016- Νοέμβριος 2016 (IOM, 2016)

Σε ότι αφορά τους λόγους που ώθησαν τους πρόσφυγες να εγκαταλείψουν τον τόπο προέλευσής τους, κυρίαρχος είναι η πολιτική αστάθεια που επικρατούσε σε αυτόν (72%) και ακολουθούν οι οικονομικοί παράγοντες (24%). Ο μέσος όρος ηλικίας των προσφύγων ήταν τα 28 έτη, με τους άντρες να καταλαμβάνουν ποσοστό 81% του συνόλου του προσφυγικού πληθυσμού. Το 50% των προσφύγων φαίνεται να έχουν λάβει δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το 20% βασική εκπαίδευση και το 17% τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το υπολειπόμενο 17% είτε δεν έχει λάβει κάποια μορφή εκπαίδευσης ή διαθέτει τεχνολογική κατάρτιση. Οι Ιρανοί και οι Σύριοι είναι αυτοί που έχουν λάβει σε μεγαλύτερο ποσοστό τριτοβάθμια εκπαίδευση σε σχέση με τις άλλες εθνικότητες.

[Διάγραμμα 5] Ποσοστά με διαφορετικά μορφωτικά επίπεδα ανά εθνικότητα (IOM, 2016)

[Συνεντεύξεις κατοίκων και εργαζομένων στα κέντρα υποδοχής στην Μυτιλήνη]

Συγκεντρώθηκε ένα μικρό δείγμα συνεντεύξεων, το οποίο θα περιλαμβάνει εργαζόμενους σε δομές, φιλοξενούμενους, εθελοντές και κατοίκους προκειμένου να συγκρίνουμε την αντιμετώπιση του ζητήματος από τη δική τους οπτική γωνία. Ο κύριος άξονας των συνεντεύξεων περιστρέφεται γύρω από τις συνθήκες φιλοξενίας, τους χειρισμούς των Ελληνικών αρχών, την επάρκεια των δομών και την πληρότητα τις ενημέρωσης σχετικά με το νόμο, τις διαδικασίες, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των εισερχόμενων από τρίτες χώρες ατόμων στην επικράτεια.

Για λόγους εχεμύθειας και προστασίας των προσωπικών δεδομένων δεν παρουσιάζονται τα πλήρη στοιχεία των συνεντευξιαζόμενων.

ΔΓ, κάτοικος Λέσβου

Σχετικά με την τα κέντρα φιλοξενίας και την γενικότερη κατάσταση στην Λέσβο:

«Η δημιουργία των χώρων φιλοξενίας και κράτησης στο νησί είχε θετική επίδραση στην πόλη, σταμάτησε η ανεξέλεγκτη διαβίωση των μεταναστών στους δημόσιους χώρους της πόλης. Το πρώτο διάστημα μετά την υπογραφή της συμφωνίας με την Τουρκία, οι δομές ήταν αρκετές για να φιλοξενήσουν τους υπάρχοντες και έτσι δεν γινόταν τόσο έντονα αντιληπτοί στην πόλη. Τώρα, όμως που συνεχίζουν να έρχονται αλλά είναι υποχρεωμένοι να μένουν στο νησί λόγω της συμφωνίας, εγκλωβίζονται και ο αριθμός τους αυξάνεται. Έτσι, η παρουσία τους έχει αρχίσει και γίνεται ξανά αισθητή. Αυτό έχει ως συνέπεια και αυτοί να είναι εγκλωβισμένοι και εμείς να νιώθουμε το ίδιο.»

Για την συμπεριφορά των μεταναστών και την συμ-βίωση:

«Έχει υπάρξει μεγάλος αριθμός παραβατικών πράξεων όπως κλοπές και φθορές σε περιουσιακά στοιχεία του κατοίκων εδώ. Οι περισσότεροι από αυτούς είναι άνθρωποι η ζωή των οποίων έχει καταστραφεί και αναζητούν μια καλύτερη ζωή και εμείς θέλουμε πραγματικά να τους βοηθήσουμε, γιατί ξέρουμε και πως είναι να είσαι πρόσφυγας. Ταυτόχρονα όμως ανάμεσα τους υπάρχει σημαντικός αριθμός, οι οποίοι είναι

καιροσκόποι, μπορεί εξτρεμιστές, φανατικοί ισλαμιστές και δεν ενδιαφέρονται να ενταχθούν στην τοπική κοινωνία, το αντίθετο μάλιστα.»

ΝΠ, υπάλληλος της Ύπατης Αρμοστείας, Καρά Τεπέ, Λέσβος

«Σίγουρα προκύπτουν ζητήματα παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο σχετικά με την ανεπάρκεια των δομών όσο και με την αδυναμία εφαρμογής της διαδικασίας. Ο υπερπληθυσμός είναι ένα πρόβλημα, τελείως διαφορετικό από τις συγκρούσεις ανάμεσα στις εθνικότητες. Στη Μόρια τα πράγματα είναι χειρότερα απ' ό,τι στο κέντρο του Καρά Τεπέ. Ο Καρά Τεπέ θεωρείται ένα από τα καλύτερα κέντρα στην Ελλάδα και όχι μόνο. Παρόλα αυτά, ακόμα και έτσι προκύπτουν προβλήματα.»

Σχετικά με τα ζητήματα οικογενειακής επανένωσης:

«Συχνά μέλη της ίδιας οικογένειας που έχουν μπει στην χώρα, δεν μπορούν να βρουν ο ένας τον άλλο, λόγω ανεπάρκειας των μηχανισμών. Σε τέτοιες περιπτώσεις, μπορεί να δώσουν άδεια στον σύζυγο να έχει τη δυνατότητα να μετακινηθεί σε όλη την Ελλάδα και η σύζυγος να μην επιτρέπεται να φύγει από το νησί. Οι αρχές δεν ενημερώνουν και πολλές φορές δεν ξέρουν πώς να ενημερώσουν. Όταν από τα κεντρικά απαντούν με τρεις μήνες καθυστέρηση, η ενημέρωση γίνεται αδύνατη και δεν υπάρχει τρόπος για να το διαχειριστούν.»

Σχετικά με τον διαχωρισμό φύλων στους χώρους υγιεινής:

«Είναι μεγάλο θέμα, ακόμη και εδώ που οι χώροι είναι χωρισμένοι, σε άνδρες – γυναίκες. Πολλές φορές οι γυναίκες φοβούνται να κυκλοφορήσουν μόνες τους το βράδυ για να πάνε στο μπάνιο. Επίσης, εξαιτίας του αυξημένου αριθμού στεγάζονται στο ίδιο σπίτι δυο και τρεις οικογένειες. Αυτό σημαίνει ότι άντρες και γυναίκες κοιμούνται μαζί και δημιουργούνται σοβαρά ζητήματα. Σύριοι, Ιρανοί και Ιρακινοί είναι πολύ ευαίσθητοι με το ζήτημα αυτό. Οι Αφγανοί διαφέρουν.»

Μ, Σύριος πρόσφυγας στο κέντρο της Μόριας

«Οι συνθήκες στο κέντρο είναι πολύ άσχημες, ο χώρος είναι περιορισμένος, πενήντα άτομα περίπου στην ίδια σκηνή, κόσμος κοιμάται στο πάτωμα. Όσοι ξέρω προσπαθούν να

φύγουν από τα κέντρα. Όταν μπήκαμε μας ενημέρωσε μια κυρία να υποβάλουμε αίτηση στο πρόγραμμα μετεγκατάστασης, θα ήταν καλύτερο είπε, οι περισσότεροι όμως δεν την ακούσαμε.»

Σχετικά με τις αρχές, τα δικαιώματα και την πληροφόρηση που υπάρχει «μου έδωσαν το χαρτί και στην συνέχεια καμία πληροφόρηση».

Εθελοντής σε ΜΚΟ στη Λέσβο, ΓΛ

«Σχεδόν κάθε μέρα έρχονται πρόσφυγες μέσα στις βάρκες, επικρατεί πανικός, κάτοικοι, ΜΚΟ, λιμενικοί τρέχουν να βοηθήσουν, δεν ξέρεις τι θα απογίνουν μετά. Όταν πήγαμε στη Μόρια για να αφήσουμε προμήθειες, τα πράγματα δεν ήταν καλά. Κόσμος, ένταση, φασαρία. Στα επίσημα κέντρα υποδοχής κανονικά δεν επιτρέπεται η είσοδος χωρίς άδεια. Τώρα με το κρύο και τις χαμηλές θερμοκρασίες οι συνθήκες γίνονται ακόμα χειρότερες.»

ΣΜ, υπεύθυνος στο κέντρο του Καρά Τεπέ

Για τους πρόσφυγες και την αντιμετώπιση που δέχονται:

«Όλοι οι άνθρωποι που έρχονται και φιλοξενούνται στο κέντρο, κανένας δεν θέλει να μείνει εδώ, κανένας ανεξαιρέτως. Κάποιοι θέλουν να φύγουν να βρουν φίλους και συγγενείς που έχουν σε άλλες χώρες, κάποιοι σκέφτονται να μείνουν και στην Ελλάδα ακόμη, αλλά όχι στα κέντρα. Όλοι θέλουν να βγουν έξω, να νοικιάσουν ένα δικό τους σπίτι, να ξεκινήσουν μια πραγματική ζωή, στηριζόμενοι στις δικές τους δυνάμεις. Παρόλα αυτά, μου έχει συμβεί αυτοί οι ίδιοι άνθρωποι που ζήτηγαν τόσο απελπισμένα να φύγουν, όταν μετακινηθούν σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, να με παίρνουν τηλέφωνο και να ζητάνε να επιστρέψουν στον Καρά Τεπέ, λόγω των δυσκολιών που συνάντησαν. Αυτό μας δείχνει, ακόμη εντονότερα τις κακουχίες που αντιμετωπίζουν και οι αλλαγές που είναι απαραίτητο να γίνουν, με στόχο την άμεση βελτίωση των συνθηκών. Τα κέντρα αποσκοπούν στην καλύτερη δυνατή φιλοξενία που μπορούν να προσφέρουν σε αυτούς τους ταλαιπωρημένους ανθρώπους και όχι να τους «στοιβάζουν» σε «αποθήκες ανθρώπων και ψυχών».»

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνική βιβλιογραφία

Βαΐου Ντ., *Όψεις της μετανάστευσης προς την Αθήνα μετά το 1990. Πρακτικά Συνεδρίου του Κέντρου Έρευνας της Ελληνικής Κοινωνίας – Ελληνική Εταιρία Δημογραφικών Μελετών*, Αθήνα 13-14 Μαρτίου 2009.

Γιαννακόπουλος Κώστας, Γιαννιτσιώτης Γιάννης (επιμ.), *Αμφισβητούμενοι χώροι στην πόλη: Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, σελ. 139-161, 2010.

Derrida J., *Πέραν του κοσμοπολιτισμού*, Κριτική, Αθήνα, 2003.

Διεθνής Αμνηστία, *Παγιδευμένοι στην Ελλάδα, μια προσφυγική κρίση που θα μπορούσε να αποφευχθεί*, 2016.

Έκμε-Πουλοπούλου Η., *Η μεταναστευτική πρόκληση*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2007.

Ζιώμας Δ., Καππή Χ., Παπαλιού Ο., Παπαπέτρου Γ., Φαγαδάκη Ε. (επιμ.), *Το κοινωνικό πορτραίτο της Ελλάδας 2003-2004*, Αθήνα: ΕΚΚΕ – Ινστιτούτο κοινωνικής πολιτικής, 2005.

Foucault M., *Επιτήρηση και τιμωρία: η γέννηση της φυλακής*, 2005.

Harvey D., *Εξεγερμένες πόλεις: Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης*, Αθήνα: ΚΨΜ, 2013.

Καραβάς Π., *Μορφές κινητικότητας και πολιτικής Σύγκρουσης, Παγκοσμιοποίηση, φύλο και μετανάστευση*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας - Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, 2003.

Kymlicka W., *Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας*, μετάφραση: Γρηγόρης Μολύβας. Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2005.

Lefebvre H., *Το δικαίωμα στην πόλη : χώρος και πολιτική*, μετάφραση: Πάνος Τουρνικιώτης, Κλώντ Λωράν, Αθήνα: Παπαζήση, 1977.

Lefebvre H., *Δικαίωμα στην πόλη*. Αθήνα: Κουκκίδα, 2007.

Μαλούτας Θ., Εμμανουήλ Δ., Παντελίδου-Μαλούτα Μ., *Κοινωνικές δομές και πρακτικές αντίληψης. Νέες παράμετροι και τάσεις μεταβολής, 1980-2000*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, 2006.

Μαρούκης Κ., *Οικονομική μετανάστευση στην Ελλάδα: αγορά εργασίας και κοινωνική ένταξη*, 2009.

Μπάουμαν Ζ., *Σπαταλημένες ζωές - Οι απόβλητοι της νεοτερικότητας*, μετάφραση: Καρασαρίνης Μ., Αθήνα, 2005.

Μπάουμαν Ζ., *Ρευστοί καιροί – Η ζωή την εποχή της αβεβαιότητας*, μετάφραση: Γεωργιάς Κ., Αθήνα, 2009.

Μουσούρου Λ.Μ., *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*, Βιβλιοθήκη κοινωνικής επιστήμης και κοινωνικής πολιτικής, Gutenberg, Αθήνα, 2003.

Οικονόμου Γ.Ν., *Μελέτες για τον Κορνήλιο Καστοριάδη. Η Γένεση της Δημοκρατίας και η Σημερινή Κρίση*, Αθήνα: ΕΥΡΑΣΙΑ, 2011.

Παύλου Μ., Χριστόπουλος Δ., *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*, Κριτική, Αθήνα, 2004.

Υπηρεσία Ασύλου, Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Δημοσίας Τάξης και Προστασίας του Πολίτη, Στατιστικά στοιχεία από τη λειτουργία της Νέας υπηρεσίας Ασύλου (Ιανουάριος – Αυγούστος 2014).

Χλέτσος Μ., Κολλιας Χ., Συρακούλης Κ., Παλαιολόγλου Σ., Θαλασσοχώρη Χ., Μπουρδούβαλη Β., Πούλιου Α., *Οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Επιπτώσεις στον Αγροτικό Τομέα*, Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, 2005.

Ψημμένος Ι., «Η συμβολή της οικιακής εργασίας στην προνοιακή περιθωριοποίηση των μεταναστριών», στο *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη* τ. 1, εκδόσεις Διόνικος, 2009.

Ξένη βιβλιογραφία

Adler P., *Beyond Cultural Identity: Reflections on Multiculturalism*, 2002.

Anderson B., Phizacklea A., *Migrants Domestic Workers: A European Perspective*, Brussels Leicester University, European Comission, 1997.

Bauman Zygmunt, *Modernity and Ambivalence Paperback*, 1993.

Benedict A., *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised ed. New York: Verso. 1991.

Campani G., *Immigrant women in Southern Europe: Social exclusion, domestic work and prostitution in Italy*, in R. King, G. Lazaridis and C. Tsardanidis (eds) *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*, London: Macmillan, 145-169, 2000.

Castells, M., *The Power of Identity*, Oxford: Basil Blackwell, 1997.

Castells, M., *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process.*, Oxford: Basil Blackwell, 1989.

Chen, G.M., & Starosta, W.J., *Intercultural communication competence: a synthesis*, *Communication Yearbook*, 19, 353-383, 1996.

Eade J. (επιμ.), *Living the Global City: Globalization as Local Process*, Routledge, London, 1997.

Ely, R.J. & Thomas, D.A., *Cultural Diversity at Work: The Effects of Diversity Perspectives on Work Group Processes and Outcomes*. *Administrative Science Quarterly*, 46 (2), 229-273, 2001.

Emke-Poulopoulou, I., *Problems of Emigration and Return Migration - The Case of Greece 1890-1984*, 1986.

Hagen- Zanker, *Modest expectations Causes and effects of migration on migrant households in source countries*, 2010.

Harrison, D.A., Price, K.H. & Bell, M.P. *Beyond Relational Demography. Time and the effects of surface and deep level diversity on work group cohesion*. Academy of Management Journal, 41, 1998.

Horn, R.A, Raymond, A., *What Kind of Democracy Should Public Schools Promote? A Challenge for Educational Leaders in a No Child Left Behind Environment*. In P.M. Jenlink, (Ed.), *Dewey's Democracy and Education Revisited*. Contemporary Discourses for Democratic Education and Leadership. Maryland: Rowman & Littlefield Education, 2009.

Houtum, Henk van and Ton van Naerssen., *Bordering, ordering and othering*. Journal of Economic and Social Geography 93(2): 2002.

Kandylis G., Maloutas Th., Sayas J. *Immigration, inequality and diversity: socio-ethnic hierarchy and spatial organization in Athens, Greece*, European Urban and Regional Studies, 19(3):267 –286, 2012.

Kenneth D., Madsen and Ton van Naerssen, *Migration, Identity, and Belonging*, Borderlands Studies, 18(1), 2003.

Krzyzanowski M. and Wodak R., *Multiple Identities, Migration and Belonging, Voices of Migrants*, 2007.

Lachman D., *Economic Crisis: The Global Impact of a Greek Default*, 2015.

Maloutas T., *Segregation, Social Polarization and Immigration in Athens during the 1990's: Theoretical Expectations and Contextual Difference*, International Journal of Urban and Regional Research 31 (4): 733-758, 2007.

Maroukis T. and Gemi E., *Circular Migration Between Albania and Greece. A Case Study*, METOIKOS project report, 2011.

Massay D., *A Global Sense of Place, Space, Place and Gender*. Minneapolis, University of Minnesota Press, 1994.

Mehta K., Gabbard S., Barrat V, Lewis M, Caroll D & Mines R., *Findings from the national Agricultural Workers Survey: A demographic & Employment Profile of United States Farmworkers*, US Department of Labor, Office of the Assistant Secretary for Policy, and Aguirre International, San Mateo, Callifornia, 2000.

OECD International (Organization for Economic CO-Operation and Development), Greece Policy Brief, March 2016.

Pugliese E., Le donne immigrate nel mercato del lavoro, in M. Ruggenerini, D. Buew (a cura di) *Combattere la discriminazione delle donne migranti*, Progetto europeo Codefli, Roma: IRIES, working paper no. 16, 2001.

Taylor C., *Modernity and Difference. In without Guarantees*: In Honour of Stuart Hall, edited by Paul Gilroy, Lawrence Grossberg and Angela McRobbie. New York and London: 2000.

Trewartha, G.T., *Geography of Population: World Pattern*, John Wiley & Sons, Inc, New York, 1969.

Triandafyllidou A., Marouf M., with the collaboration of Marina Nikolova, *Greece: Immigration towards Greece at the Eve of the 21st Century. A Critical Assessment*, IDEA working papaers, 2009.

Tsatsoglou E. and Hadjikonstanti J., *Never outside the labour market, but always outsider: Female migrant workers in Greece*, Special Issue: Gender and International Migration: Focus on Greece (E. Tastsoglou & L. Maratou-Alipranti eds), Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών 110, 2003.

Zevallos Zuleyka , *What is Otherness?*, Pingback: Sociology for Diversity, 2011.

Άρθρα σε περιοδικά

Αράπογλου Β., Καβουλάκος Κ.Ι., Κανδύλης Γ., Μαλούτας Θ., «Η νέα κοινωνική γεωγραφία της Αθήνας: μετανάστευση, ποικιλότητα και σύγκρουση», στο περιοδικό *Σύγχρονα Θέματα*, 107:57-67, Αθήνα, 2009.

Βαΐου, Ντ., *Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονιές της Αθήνας*, Τελική έκθεση ερευνητικού προγράμματος ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ II, Αθήνα: ΕΜΠ – Σχολή Αρχιτεκτόνων Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, σ. 53. 2007.

Βαΐου Ντ., «Γειτονιές στο κέντρο της πόλης: αφηγήσεις και κλίμακες συνύπαρξης στην Κυψέλη» στο Μαλούτας, Θ., Κανδύλης, Γ., Πέτρου, Μ., Σουλιώτης, Ν. (επιμ.) (2013), *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, Μελέτες – Έρευνες ΕΚΚΕ*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Χαρακόπειο Πανεπιστήμιο, σ. 171-188, 2013.

Βαΐου Ντ., «Οι κάτοικοι, τα προβλήματα και η εικονογραφία του κέντρου», παρουσιάστηκε στην Επιστημονική *Ημερίδα Κέντρο και Κεντρικότητες. Παρίσι –Αθήνα: Συγκρίσεις*, 10/05/2010 Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών, 2010.

Βαΐου, Ντ., «Ταυτότητες / ετερότητες γυναικών στην πόλη», στο *«Ινδικτος»*, τ. 21, Νοέμβριος 2006.

Βαΐου Ντ., Στρατηγάκη Μ. «Από την «εγκατάσταση» στην «ένταξη». Ανεπίσημες πρακτικές και κοινωνικές παροχές για γυναίκες μετανάστριες στην Αθήνα», στο περιοδικό *Κομπρεσέρ*, 02, σελ. 55, Ιούνιος 2011.

Βαρουξή Χ. και Σαρρή Ν., «Μετανάστευση και ένταξη: προκλήσεις και Διακρίσεις», Αφουξενίδης Α., Σαρρή, Ν., Τσακηρίδη, Ο. (επιμ.), στο *Ένταξη των μεταναστών: Αντιλήψεις, πολιτικές, πρακτικές*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2012.

Βυζοβίτη Σ., Καραμανλή Θ., Κατσαβουνίδου Γ., Κούρτη Π., Μπασιάκου Ν., Ράσκου Μ., Τσιτσελίκης Κ., «Αρχιτεκτονικοί και πολεοδομικοί μετασχηματισμοί στη Θεσσαλονίκη λόγω του φαινομένου της μετανάστευσης», *Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Τμήμα Κεντρικής Μακεδονίας, Μόνιμη επιτροπή αρχιτεκτονικών θεμάτων*, Θεσσαλονίκη, Ιούνιος 2006.

Γκορίτσας, Μ., «Αριστερά και μετανάστευση», στο *Διεθνιστική Αριστερά*, τ. 17, σ.613. 2009.

Cavoudis, J., «Migration and the economic and social landscape in Greece», *South-Eastern Europe Journal of Economics* 1:59-78, 2013.

Εμμανουήλ Δ., «Κοινωνικός διαχωρισμός, πόλωση και ανισότητες στη γεωγραφία της Αθήνας. Ο ρόλος των μηχανισμών της αγοράς κατοικίας και οικιστικής ανάπτυξης (1980-2000)», στο *Γεωγραφίες*, 3:46-70, 2002.

Κανδύλης Γ., Αράπογλου Β., Μαλούτας Θ., «Μετανάστευση και το δίπολο 'Ανταγωνιστικότητα – Κοινωνική συνοχή' στην Αθήνα», στο *Γεωγραφίες*, 13: 35- 54, 2007.

Λαφαζάνη Ό., «Από το Αιγαίο στην Πάτρα, από την Αθήνα στην Έβρο: εντάσσοντας τον αποκλεισμό, αποκλείοντας την ένταξη», στο *Γεωγραφίες*, 18, Αθήνα, 2011

Lazaridis, G., «Immigration to Greece: a critical evaluation of Greek policy», *New Community*, 22, 1996.

Lewis W. Arthur, «Economic development with unlimited supplies of labor.», The Manchester School of Economic and Social Studies 22: 139-191, 1954.

Lyberaki A. , «The Greek Immigration Experience Revisited», *journal of Immigrant & Refugee Studies*. 6 (1):5-33, 2008.

Marx K., “Critique of the Gotha Programma” in Karl Marx and Friedrich Engels, *Selected Works*, Moscow: Foreign Languages Publishing House, vol. 2, 1962.

Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G. , Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E., «Theories of International Migration: A Review and Appraisal», in *Population and Development Review*, Vol. 19, Population Council, 1993.

Μπαλαμπανίδης, Δ., «Η Ελλάδα από χώρα αποστολής σε χώρα υποδοχής μεταναστών: πρόσβαση στην κατοικία και χωροκοινωνικοί διαχωρισμοί σε πόλεις της Γερμανίας και στην Αθήνα», στο *Γεωγραφίες*, 19, 2012, 121-12, 2012.

Νικολάου Σ.Μ., Στεργίου Λ., «Προβληματισμοί μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα και την Ευρώπη», στο *Εκπαίδευση και Επιστήμη* 3:274-287, 2006.

Προκοπάκης Ε., «Το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα: ένα νέο πεδίο μελέτης και παρέμβασης», στο περιοδικό *Ενημέρωση*, Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Κρήτης, 5:56-60, 2010.

Sassen, S., «The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow.» *Cambridge: Cambridge University Press*, 1988.

Sassen, S., «The Global City». *Princeton, NJ: Princeton University Press*, 1991.

Χατζησάββα Δ., «Χώρος, ταυτότητα, ετερότητα και η ευθύνη της μετάφρασης», στην περιοδική έκδοση του ΣΑΘ *Η Αρχιτεκτονική ως τέχνη*, 2004.

Wirth L., “Urbanism As A Way of Life”, *American Journal of Sociology*, 44, 1938.

Zukin S., “Postmodern Urban Landscapes: Mapping Culture and Power”, στο S. Lash, J. Friedman (επιμ.), *Modernity and Identity*, Oxford, 1992.

Άρθρα σε ιστοσελίδες

Βρύζας Κ., «Παγκόσμια Επικοινωνία, Πολιτιστικές Ταυτότητες», Gutenberg, Αθήνα, 1997. (Πηγή:<http://www.astynomia.gr/>).

Γκριτζάλης, Στ. (2015). Το μεταναστευτικό πρόβλημα στη Λέσβο. Εφημερίδα Καθημερινή. Πολιτική ημερομηνία δημοσίευσης: 15/09/2015. (Πηγή:<http://www.kathimerini.gr/830930/opinion/epikairothta/politikh/to-metanasteytiko-provhlhma-sth-lesvo>).

LesvosNews.gr (2016), «Εδώ θα γίνουν τα νέα HotSpot σε Καρα Τεπέ και Λάρσο Μόριας», ημερομηνία δημοσίευσης: 22/11/2016. (Πηγή: <http://www.lesvosnews.gr/22139/to-lesvosnews-gr-apokalypti-edo-tha-ginoun-ta-nea-hotspot-se-kara-tepe-ke-larso/>).

ΤΑ ΚΟΙΝΑ (2016), «Λέσβος: Προσφυγικό αίμα στον καταυλισμό.» ημερομηνία δημοσίευσης: 28/11/2016, (Πηγή:<http://www.toperiodiko.gr/>).

NEWPOST (2016). «Χάος με το χιόνι στον καταυλισμό των προσφύγων στη Μόρια. Πολλοί κοιμούνται ακόμα σε καλοκαιρινές σκηνές», ημερομηνία δημοσίευσης: 6/01/2016. (Πηγή:<http://newpost.gr/ellada/581983/chaos-me-to-xioni-ston-kataylismo-twn-prosfygwn-sth-moria-polloi-koimoyntai-akoma-se-kalokairines-skhnes-fwto>.)

Μεγαλούδη Φραγκίσκα, «Λίγα λόγια για το μεταναστευτικό», 2012. (Πηγή: http://franmeg.blogspot.gr/2012/08/blog-post_18.html).

Μπίτσικα Π., «Ο χάρτης των 557.476 νόμιμων μεταναστών». Άρθρο στην εφημερίδα «Το Βήμα», ημερομηνία δημοσίευσης: 27/04/2016. (Πηγή:<http://www.tovima.gr/society/article/?aid=795716>).

Σιακαντάρης Γ., «Ζίγκμουντ Μπάουμαν: ένας αναρχικός ανθρωπιστής», ημερομηνία δημοσίευσης: 12/01/2017. (Πηγή:<https://www.bookpress.gr/kritikes/idees/zygmunt-bauman-apologismos>).

Σκαπέτης Β., «Λήμνος: Ένα νησί τόσο κοντά και τόσο... μακριά από το προσφυγικό». Ραδιοφωνικός σταθμός της Λήμνου, ημερομηνία δημοσίευσης: 19/04/2016. (Πηγή: <http://www.limnosfm100.gr/>).

Τυρίκος, Γ. (2015). «SOS για τους πρόσφυγες που φθάνουν στη Λέσβο – Άμεση ανάγκη για βοήθεια.» Εφημερίδα «Πολιτικά», ημερομηνία δημοσίευσης: 28/05/2015. (Πηγή: <http://www.lesvosnews.net/articles/news-categories/koinonia/sos-gia-toys-prosfyges-poy-fthanoy-n-sti-lesvo-amesi-anagki>).

Χριστόδουλος Ν., Άρθρο: Από τις εθντικές συγκρούσεις στους πολέμους για την ενέργεια. Εφημερίδα «Το Βήμα», ημερομηνία δημοσίευσης: 15/08/2014. (Πηγή: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=623269>).

Ερευνητικές – Διπλωματικές Εργασίες

Ανδρεοπούλου Ρ., Μόλλα Ε. [Ιούλιος 2013] Ερευνητική εργασία: «Χώρος και περιθώριο», Επιβλέπουσα: Χατζησάββα Δ., Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά.

Σβορώνος Θ. [Οκτώβριος 2013] Ερευνητική εργασία: «Μετανάστευση και Αστικοί μετασχηματισμοί: η Αθήνα μετά το 2005», Επιβλέπων: Αίσωπος Γ., Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.

Παπατζάνη, Ε. [Ιούνιος 2011] Ερευνητική εργασία: «Πόλη και Πολυ/πολιτισμική συγκατοίκηση», Επιβλέποντες: Καραδήμου - Γερόλυμπου, Α. , Γυιόκα, Λ., Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσ/κη.

Παπατζάνη, Ε. [Μάρτιος 2015] Διπλωματική εργασία: «Διαπραγματεύσεις ορίων και όρων συμβίωσης στο κέντρο της Αθήνας», Επιβλέπουσα: Βαΐου Ντ., Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών , Αρχιτεκτονική – Σχεδιασμός του Χώρου, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Αθήνα.

Φιλμογραφία

Κουρκούτα Μ., Γιάνναρη Ν. (2016) “Spectres Are Haunting Europe”, διάρκεια: 99’ Κωνσταντίνου Κ. (2016), “Waves of Hope”, διάρκεια: 40’
Marziaraki D., “4.1 Miles”, διάρκεια: 21’

Ηλεκτρονικές πηγές

Ιστοσελίδα Υπηρεσίας Ασύλου (2016), http://asylo.gov.gr/wpcontent/uploads/2016/06/final_QA_GR_06_2016fv1.pdf, 14/12/16.

Ιστοσελίδα Ύπατης Αρμοστείας, <https://emergency.unhcr.org/entry/camp-planning-standards-planned-settlements>, 12/12/2016.

Ιστοσελίδα Eurostat Statistics Explained: File unemployment rates , seasonally adjusted, October 2016. <http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/>, 25/11/2016.

Ιστοσελίδα Ελληνικής Αστυνομίας (2016). Στατιστικά στοιχεία παράνομης μετανάστευσης. <http://astynomia.gr>, 20/11/2016.

Ιστοσελίδα Υπουργείου Εσωτερικών: Θέματα Μετανάστευσης. http://www.ypes.gr/el/Generalsecretariat_PopulationSC/general_directorate_ithageneias_migratation/diefthinsi_metanastefitikis_politikhsNEW/themataMetanastfsis/, 25/11/2016.

Ιστοσελίδα data.UNCHR. Latest documents.

<https://data.unhcr.org/mediterranean/documents.php?page=1&view=grid&Country%5B%5D=83,14/12/2016>.

Better Shelter, Best inventions. <http://www.bettershelter.org/>, 14/12/2016.

Πηγές Εικόνων

E1: «The Itinerary», φωτογραφικό λεύκωμα με το οδοιπορικό προσφύγων

E2: <http://www.independent.co.uk/>

E3: United Nations, 2015

E4: <http://www.time.com>

E5: <https://www.flickr.com/photos/tsewmada>

E6: <http://www.nytimes.com>

E7: <http://frontex.europa.eu/>

E8: European Asylum-Seeker Crisis: Scenarios, 4 November 2015, ACAPS (www.acaps.org)

E9: UNHCR, 15 Οκτωβρίου 2015 (www.unhcr.gr/)

E10: <http://www.protothema.gr/greece/article/559046/adeiase-apo-prosfuges-kai-metanastes-i-plateia-viktorias/>

E11: φωτογραφικό αρχείο

E12: <http://www.astynomia.gr/>

E13,14: <http://didee.gr/2015/10/20/poliethnika-bakalika-stin-athina/>

E15: φωτογραφικό αρχείο

E16: Βαΐου, «Διαπλεκόμενες καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Ντόπιες και μετανάστριες στις γειτονιές της Αθήνας», 2007

E17: Kandyli et al., Maloutas Th., Sayas J. Immigration, inequality and diversity: socio-ethnic hierarchy and spatial organization in Athens 2012

E18,19: φωτογραφικό αρχείο

E20: <http://www.topontiki.gr/article/144564/me-skines-oi-prosfyges-sti-viktoria-photos>

E21: <http://www.paraskhnio.gr/>

- E22: <http://www.cnn.gr/news/ellada/story/24967/nees-afixeis-prosfigon-kai-metanaston-ston-peiraia-stinoyn-skines-eleo-vroxis>
- E23: <http://mignatiou.com/2016/09/ochi-germanon-prasinon-gia-tin-epistrofi-prosfigon-stin-ellada/> (ΑΠΕ-ΜΠΕ/Συμέλα παντζαρτζή)
- E24: <http://www.jclucas.es/>
- E25: <http://www.wordpress.com>
- E26,27,28,29: <http://www.data.UNCHR.org/>
- E30: <http://www.gofundme.com/>
- E31: <http://www.theguardian.com>
- E32: <http://www.nytimes.com>
- E33: <http://www.time.com>
- E34: <http://greece.greekreporter.com>
- E35: <https://www.theatlantic.com/photo/2015/11/the-arms-outstretched/416916/>
- E36: <http://www.reuters.com/>
- E37: Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης
- E38: http://news.xinhuanet.com/english/2016-04/07/c_135256336.htm
- E39: <https://www.schumachercollege.org.uk/blog/life-on-lesvos>
- E40: Υπουργείο Διοικητικής Ανασυγκρότησης
- E41: <https://learninglyceum.org/2016/07/05/kara-tepe-refugee-camp-day-1/>
- E42: προσωπικό φωτογραφικό αρχείο
- E43,44: φωτογραφικό αρχείο
- E45,46,47: προσωπικό φωτογραφικό αρχείο
- E48,49,50: προσωπικό φωτογραφικό αρχείο
- E51: <https://sputniknews.com/europe/201702031050311269-protest-athens-migrant-deaths/>
- E52: φωτογραφικό αρχείο

***Η φωτογραφία του εξωφύλλου είναι από την ταινία της Μαρίας Κουρκούτα και της Νίκης Γιάνναρη «Φαντάσματα Πλανιούνται Πάνω από την Ευρώπη».*

